

INSTYTUT TURYSTYKI

JERZY WAWRZYK

**WYDATKI
TURYSTYCZNE
PROBLEMY
METODOLOGICZNE
I KIERUNKI
ROZWIĄZAŃ**

Warszawa • 1980

I N S T Y T U T T U R Y S T Y K I

J E R Z Y W A W R Z Y K

**WYDATKI
TURYSTYCZNE
PROBLEMY
METODOLOGICZNE
I KIERUNKI
ROZWIĄZAŃ**

W a r s z a w a • 1980

KOLEGIUM REDAKCYJNE WYDAWNICTW INSTYTUTU TURYSTYKI

**Zbigniew Czechowski, Lech A. Dębski /z-ca przewodniczącego/,
Zdzisław Kowalewski, Bolesław Libicki, Tadeusz Lobożewicz,
Zbigniew Mikołajczak, Stanisław Ostrowski, Jacek Pustoła,
Ryszard Szoszeński /przewodniczący/, Stanisław Wawrzyniak,
Jerzy Wojski**

Recenzent: doc. dr hab. Bolesław Libicki

Redaktor: Barbara Mikołajewska

4092

**Instytut Turystyki, Ośrodek Informacji Naukowej i Wydawnictw
ul. Merliniego 9a 02-511 Warszawa, telefon 44-12-61**

Sp. "Tłumacz-Tekst", U-564, A5, 0-136, n. 500, cena 45 zł

SPIS TREŚCI

	Str.
WSTĘP	5
1. POPYT TURYSTYCZNY I JEGO WIELKOŚĆ	13
1.1. Definicje	13
1.2. Wyniki badań	17
2. TEORETYCZNE PODSTAWY SYSTEMATYZACJI WYDATKÓW ZWIAZANYCH Z RUCHEM TURYSTYCZNYM	27
2.1. Ujęcie dynamiczne	27
2.2. Charakterystyka poszczególnych grup wydatków	30
2.3. Struktura rodzajowa	42
2.4. Struktura przestrzenna i czasowa	49
2.5. Inne przekroje	52
3. METODY BADAŃ STOSOWANE PRZY SZACOWANIU WYDATKÓW ZWIAZANYCH Z RUCHEM TURYSTYCZNYM	57
3.1. Badania całkowite i częściowe	57
3.2. Budżety gospodarstw domowych	65
3.2.1. Dotychczasowe zasady wyodrębniania z zapisów budżetowych wydatków związa- nych z ruchem turystycznym	65
3.2.2. Propozycje zmian	83
3.3. Przeliczanie wyników z próby na populację generalną	96

	Str.
4. PRZYKŁADY WYLICZEŃ NA PODSTAWIE OBECNEJ PRAKTYKI BADAŃ BUDŻETÓW DOMOWYCH	109
4.1. Porównania ogólne	109
4.2. Układy szczegółowe na przykładzie małej próbki z określonego środowiska	114
ZAKOŃCZENIE	139
LITERATURA	143
Spis tabel	150
Spis rysunków	152
Aneks	153

W S T Ę P

Motto:

"System zapisów budżetowych, jak i metody statystyczne wprowadzają również pierwiastek ścisłości do nasbyt dowolnych słownych określeń, tak bardzo rozpowszechnionych w naukach społecznych"^{1/}

Zadaniem pracy^{2/} nie jest dyskusja nad istniejącymi definicjami turystyki, lub ustaleniem kolejnej formuły określającej to zjawisko.^{3/} Sprawy te będą omówione jedynie w zakresie niezbędnym do uzyskania jednolitych pojęć, potrzebnych w rozwiązywaniu problematyki zasadniczej. Zaprezentowane rozumowa-

1/ St. Rychliński: Badania środowiska społecznego. Warszawa 1933 s. 41.

2/ Praca doktorska pt. "Wydatki związane z ruchem turystycznym i możliwości ich szacowania na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych" napisana w Zakładzie Ekonomiki i Organizacji Turystyki Instytutu Handlu Wewnętrznego i Usług Akademii Ekonomicznej w Poznaniu pod kierownictwem doc. dr. Ryszarda Galeckiego.

3/ "Czym jest właściwie turystyka? Chodzi Pani o definicję? Definicji uniwersalnej nie podam. Pamiętam jak swego czasu przez osiem godzin na jednej z narađ GKKFiT zastanawiano się nad tą sprawą. To jałowe zajęcia..." "Czy turystyka jest potrzebą społeczną? Rozmawiamy z doc. dr. hab. K. Przecławskim, socjologiem turystyki". Sondę opracowała R. Wołoszczak, "ITD", Tygodnik Studencki, z dnia 30.07.1978 s. 6-7 K. Przecławski nawiązywał do konferencji w dniu 18.I.1971 r., z której materiały opublikowano w broszurce "Pojęcia i definicje w turystyce", GKKFiT Warszawa 1971.

Zainteresowanym tematyką definicji można również polecić artykuł Janusza Mązki "Definicje i określenia występujące w polskiej literaturze fachowej dotyczące rekreacji, turystyki i krajoznawstwa" Instytut Turystyki, Biuletyn Informacyjny Nr 3/12/, Warszawa 1974.

nie ma bowiem głównie na celu wysunięcia na pierwszy plan rynkowych cech turystyki. W dotychczasowej literaturze przeważnie omawia się aspekty historyczne, geograficzne, socjologiczne czy prawno-organizacyjne, rzadziej stronę ekonomiczną, a zupełnie do rzadkości należy spojrzenie przez pryzmat rynku i siły nabywczej ludności, jaką rynek wiąże z racji uprawiania turystyki. Przyczyna leży głównie w trudnościach powstających przy określaniu konsumpcji turystycznej.^{1/}

Poza tym próba numeryczna pokazania jej wielkości i udziału w ogólnym spożyciu dóbr i usług przez ludność wymaga zmuśnogo liczenia. Zajęcie nie jest popularne w ogóle, a w połączeniu z "wypoczynkowo-rozrywkową formą wędrowki"^{2/} wydaje się wprost nie na miejscu.

Najgorsze, że liczenie może nastąpić dopiero po uprzednim dokonaniu pomiarów zjawiska, a to nakłada obowiązek ścisłego zdefiniowania przedmiotu badań. Definicja musi dawać wyraźne dyspozycje - co liczyć, a co odrzucić.

Jeśli chodzi o odrzucanie - definicje dotyczące turystyki są bardzo oględne. "Szeroko" rozumiane, każą patrzeć na wiele elementów "pośrednio" lub w "przeważającej mierze". W definicjach tych stwierdza się, że przy przyjmowaniu do grona turystów człowiek musi przede wszystkim czasowo przenieść się na mniejszą czy większą /1/ odległość od miejsca stałego zamieszkania,^{3/} ale pozostawia się swobodę w interpretacji owego

1/ "Konsumpcja turystyczna jest mieszaniną różnych dóbr i usług. Nawet w sytuacji statycznej koszyk rodzajowy wydatków turysty jest zmienny i płynny. Dotychczas brak jest dostatecznego rozeznania przyczyn powodujących powstanie i zmiany w konsumpcji turystycznej, co utrudnia nakreślenie jej granic i definicji". J. Gieźgała: Turystyka w gospodarce narodowej. PWE, Warszawa 1969, s. 112-113.

2/ Z. Kulczycki: Zarys historii turystyki w Polsce. Sport i Turystyka. Warszawa 1968 s. 17.

3/ R. Łazarek: Ekonomia i organizacja turystyki. PWE Warszawa 1972 s. 7.

miejsca, od lokalu, w którym się sypia - do miasta, wioski lub kraju, w którym się mieszka.^{1/}

Na tym tle cel pracy, a więc:

- zaproponowanie i uzasadnienie metody umożliwiającej: wiarygodny szacunek przychodów gospodarki narodowej z tytułu zaspokojonego popytu turystycznego mieszkańców kraju, rozpoznanie struktury konsumpcji turystycznej i możliwości jej oddziaływania na strukturę ogólnego spożycia dóbr i usług przez ludność -

wydaże się trudny do osiągnięcia. Pełna realizacja celu pracy musi bowiem zakładać również rozwiązanie spraw od lat sygnalizowanych przez praktykę i pozostających w zasadzie do dnia dzisiejszego ciągle bez odpowiedzi. Otóż "... Zasadniczym zagadnieniem dla rozszyfrowania działania ekonomicznego turystyki jest przede wszystkim określenie ilości pieniądza, jaki z tego tytułu wpływa na dany teren... Sprowadzenie zagadnienia do jednego podstawowego czynnika nie oznacza jego uproszczenia. Przeciwnie, sprawa wyliczenia przepływów transferowych jest w zasadzie do dzisiaj nieuregulowana w sposób ostateczny i różne okręgi stosują różne rozwiązania. Zbilansowanie transferu w skali krajowej - które może jedynie sprawdzić prawidłowość obliczeń - dotąd o ile wiadomo nie zostało dokonane".^{2/} Był to 1967 rok.

W 1975 r. "Wydział Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego w Gdańsku został zobowiązany przez Wojewódzką Ko-

1/ "-W prawie angielskim miejsce stałego pobytu jest równoznaczne z pojęciami dom lub miejsce faktycznego zamieszkania, -w prawie polskim nie występuje pojęcie - miejsce pobytu. Kodeks Cywilny określa jedynie miejsce zamieszkania osoby fizycznej. Miejscem tym jest według art.23 Kodeksu Cywilnego miejscowość, w której dana osoba przebywa z zamiarem stałego pobytu, -Studium Turyzmu w stanie Massachusetts określa miejsce pobytu jako obszar, na terenie którego dokonuje się codziennych dojazdów do pracy...". Z. Czechowski: Definicje pojęcia "turysta" z punktu widzenia nauk prawnych. Biuletyn Informacyjny Instytutu Turystyki Nr 9/37/ Warszawa 1970r. s. 46.

2/ J. Katiński: Efekty gospodarcze turystyki i ich badanie. GKKP17, Warszawa 1967 , s. 42.

misję Planowania do przeprowadzenia badań wielkości transferu pieniądza w roku 1974 według źródeł ich powstawania - tzn. z określeniem przepływu między województwami. Konieczność ww. opracowania określona została przez Komisję Planowania przy Radzie Ministrów, pismem z dnia 20.XII.1974 r. Nr K.O.-4-112/74... Tutejszy wydział z uwagi na brak danych statystycznych w tym zakresie opracować powyższe jest w stanie, opierając się wyłącznie na wielkościach, które zdaniem wydziału nie dadzą pełnego i realnego określenia transferu pieniądza... W związku z tym uprzejmie prosimy o rozważenie wspólnie z Komisją Planowania przy Radzie Ministrów podjęcia próby opracowania naukowych metod badania w przedmiotowej sprawie. Ponieważ wydział zobowiązany został przez Wojewódzką Komisję Planowania do złożenia omawianego materiału do dnia 20.II.1975 r., a z kolei Wojewódzka Komisja Planowania ma obowiązek uzgodnienia wielkości przepływu pieniądza ze wszystkimi województwami - prosimy uprzejmie o pilne zajęcie stanowiska".^{1/}

Jeśli nawet zajęto stanowisko, to sprawie niewiele pomogło. W 1977 r. ... "Dochody z turystyki są bliżej nieznane, w każdym razie we wpływach budżetu wojewódzkiego stanowią one niewiele ponad 1 proc. Korzyści płynące z posiadania u siebie wielkiego przemysłu zna każdy. Tak więc, gdyby patrzeć tylko na buchalterię, interes z turystyką byłby mierny. Ale jeśli spojrzeć na taki np. Szczyrk, gdzie murowane wille rosną jak grzyby po deszczu, a który kilkanaście lat temu był tylko biedną wioską, dochodzi się do wniosku, że coś jednak w tej turystyce jest".^{2/}

1/ Pismo Urzędu Wojewódzkiego w Gdańsku do Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki, znak KFT 33/070/17/75 z dnia 25 stycznia 1975 r.

2/ D. Zagrodzka: Góry zza kominów. Życie Gospodarcze Nr 13/ /1332/ z 27.III.1977 r. s. 3. Również wojewoda nowosądecki Lech Bafia, witając uczestników konferencji poświęconej problemom praktyczno-naukowym, przypomniał o tym, że ... "Nie posiadamy dostatecznych przesłanek do kształtowania ekonomiki turystyki, nie znamy rzeczywistych rozmiarów transferu pieniądza... Jest to najważniejsza sprawa, ponieważ ona warunkuje prawidłowość funkcjonowania administracji państwowej w zakresie turystyki". Przemówienie Lecha Bafii Wojewody Nowosądeckiego, w "Turystyka w województwie nowosądeckim", Urząd Wojewódzki w Nowym Sączu, ANF, AE w Krakowie, Kraków - Nowy Sącz 1977 s. 9.

GKKFiT próbował "tym, co jest w turystyce" zainteresować Główny Urząd Statystyczny. Urząd ten, skrupulatnie liczący miliony turystów /110,5 mln osób /1/ w 1974 r. w Polsce/^{1/} nie mógł równie skrupulatnie zająć się zbieraniem informacji o tym, co, gdzie i za ile skonsumowali turyści, gdyż wytłumaczył, że zastosowanie badania wyczerpującego do rozpoznawania konsumpcji turystycznej ludności kraju jest fizyczną niemożliwością.^{2/} Wiadomo jednak, że "informację statystyczną otrzymujemy na ogół z prób /t.j. z obserwacji prowadzonych tylko na części większej całości/.^{3/} Pozostało więc spenetrować materiały tych komórek GUS, które stosują bardziej nowoczesne i mniej kosztowne metody badań od sprawozdawczości obejmującej wszystkie jednostki badanej populacji.

W taki sposób doszło do włączenia badań budżetów gospodarstw domowych w sprawę wydatków związanych z ruchem turystycznym. Pomysł nie nowy, ale oparty tym razem na przeniknięciu /i dochowaniu/ tajemnicy statystycznej. Odgradzała ona niedostępne indywidualne książeczki budżetowe /o symbolu BR-1/ od bardziej dostępnych tabulogramów z danymi zbiorczymi według układu formularza BR-3, na którym wszelkie kontakty dotyczą

1/ GUS, Rocznik Statystyczny 1975, s. 493.

2/ Przeprowadzenie postulowanych badań wymagałoby zobowiązania sprzedawców poszczególnych stoisk, domów towarowych, sklepów, kiosków itp. punktów sprzedaży do zadawania każdemu kupującemu szeregu pytań oraz do prowadzenia zapisów zakupionych przez nabywców towarów. Z uwagi na wyjątkowo duże trudności związane z przeprowadzeniem proponowanych pytań, a także wątpliwości co do poprawności uzyskanych informacji z jednej strony oraz merytorycznej celowości z drugiej strony - GUS nie widzi możliwości uwzględnienia ich w programie badań na rok 1975". GUS. Pismo do GKKFiT Nr DS-1-11-12 z dn. 16.VII.1974 r. Załącznik, s. 3.

3/ J.E. Freund: Podstawy nowoczesnej statystyki. PWE, Warszawa 1968, s. 13.

zainteresowanych /wydatkami dotyczącymi turystyki/ z budżetami się kończyły i kształtowały negatywne opinie.^{1/}

Materiały źródłowe udostępniał Inspektorat Badań Budżetów Rodzinnych m.st. Warszawy. Odrębne ich zliczanie ograniczyło zasięg informacji do 12 miesięcy 1974 r., a więc do wykorzystania danych z 11 496 książeczek /479 gospodarstw x 2 książeczki budżetowe x 12/.

W czasie odpisywania danych liczbowych pracownicy inspektoratu chętnie udzielali wyjaśnień i pomocy.

Przedstawione w pracy wyniki całego przedsięwzięcia - zawierają:

- w rozdz. I - dotychczasowe /do 1974 r./ rezultaty badań w problematyce objętej pracą. Sprowadzają się one do ciągu faktów { różne definicje → różne źródła → różne wyniki },
- w rozdz. II - propozycje ujednolicenia definicji i takiego powiązania występujących w nich elementów, które daje możliwość wglądu w strukturę rodzajową, przestrzenną i czasową definiowanych wydatków. W wielu wypadkach propozycje ujednolicenia wyszły poza suche sformułowania i zostały połączone z omówieniem praktycznych aspektów ich stosowania. Zwiększyło to objętość rozdziału, ale pozwoliło w dalszej problematyce nie wracać już do tych zagadnień i położyć większy nacisk na praktyczne zalety proponowanych układów strukturalnych,
- w rozdz. III - priorytet jednego źródła, wynikający z rozpatrzenia jego wad i zalet na tle innych możliwości. Źródło to - badanie budżetów gospodarstw domowych - zawiera już obecnie z punktu widzenia omawianej problematyki duże walory,

1/ Np. "Uzyskanie postulowanych informacji z badań budżetów rodzinnych jest niemożliwe, ponieważ są one zagregowane z wydatkami na sport i wypoczynek", GUS, Pismo do GKKFiT... op. cit. s. 2. "Wydaje się zresztą, że nawet wykorzystując takie źródło, jak budżety rodzinne, istnieją poważne przeszkody w ścisłym wyodrębnieniu wydatków na turystykę"... P. Gulecki: Popyt na usługi turystyczne. JPDiRz, Warszawa 1967, s. 4. "Potwierdzeniem niewielkiej przydatności oficjalnych danych Głównego Urzędu Statystycznego dla potrzeb badań rynku turystycznego są także wyniki badań budżetów rodzinnych". S. Bosiacki: Popyt turystyczny w świetle badań. AE w Poznaniu, Zeszyty Naukowe, Seria I, Zeszyt Nr 68, Poznań 1976, s. 70.

jednak pewne uproszczenia zbyt drastycznie eliminują istotne jej fragmenty. Propozycje przeredagowań tych fragmentów starano się tak sformułować, aby nie naruszyć dotychczasowego układu i równocześnie dać coś więcej zainteresowanym, którym on nie zadowala,

- w rozdz. IV - wyniki wyliczeń w układach "zadanych" przez sformułowania w rozdziałach II i III. Na tym tle starano się pokazać, jak wymiernego postępu dokonano w realizacji celu pracy. Natomiast nie pokazano innych popularniejszych i zwykle analizowanych głęboko spraw /elastyczność, struktury i związki wynikające z pogrupowań danych według dochodów, liczby osób w gospodarstwie domowym, środowiska itp./. Materiały do tego zawiera "Aneks".

Pracę można więc traktować również jako źródło materiału liczbowego, nadającego się do dalszych przeliczeń. Jednak żeby poznać jakoś tego źródła - celowe jest prześledzenie od początku całego toku wywodów.

1. POPYT TURYSTYCZNY I JEGO WIELKOŚĆ

1.1. Definicje

W okresie jednego stulecia zrodził się i rozkwitł masowy ruch turystyczny, obejmujący dziś rocznie w europejskiej wymianie turystycznej około 100 mln osób. Wewnętrzny ruch turystyczny państw rozwiniętych gospodarczo sumuje się obecnie w miliardy przejazdów i pobyków turystycznych.^{1/} W miarę więc rozwoju i popularyzacji tego ruchu, turystyka staje się też czymś innym niż ta, którą znaliśmy podróżując dyliżansem.^{2/}

Jaka wobec tego jest dzisiejsza turystyka? Wysyłający turystę wpajają w niego szczytne cele: wypoczynek, rozrywkę, rozwój osobowości przez kontakty z inną kulturą, z innym środowiskiem. Przyjmujący turystę realizują tezę, że "racją istnienia i rozwoju regionu jest produkcja tych dóbr i usług, które sprzedawane są poza granicami regionu. Ta działalność podstawowa nie tylko dostarcza środków na sfinansowanie dostaw surowców, żywności i wyrobów przemysłowych, których region nie może produkować, ale utrzymuje też działalność uzupełniającą /usługową/ o charakterze lokalnym".^{3/} "Przyjmujący turystę wiedzą, że sprzedaż poza granicami - to nie tylko wywóz towaru do nabywcy,

1/ W. Reczek: Model organizacyjny turystyki w Polsce. Sport i Turystyka, Warszawa 1969, s. 10.

2/ W. Deja: Zasady ochrony przyrodniczych walorów turystycznych. Interpretacje naukowe przyjętej terminologii, AWF Poznań 1978, s. 3.

3/ T. Kramer /red./ Analiza rynku. PWE Warszawa 1971, s. 166.

lecz także przywóz nabywców spoza granic, aby kupić i spożyć lub wywóz towar. Przyjmujący turystę wiedzą też coraz lepiej, że ten drugi sposób jest przeważnie efektywniejszy.^{1/} W 1938 roku wpływy z turystyki na całym świecie nie przekroczyły 1 mld dolarów. Po wojnie już w 1950 r. wzrosły ponad dwukrotnie /2,1 mld dol./ a w 1971 r. osiągnęły 19,9 mld dol. Udział wpływów z turystyki zagranicznej i krajowej w dochodzie narodowym wahał się w poszczególnych krajach od 2% do 9%, udział wydatków na turystykę w wydatkach na spożycie indywidualne od 3 do 8%.^{2/} Dlaczego ten eksport za granice lokalne, regionalne, krajowe i kontynentalne nazwano "niewidzialnym"? Ma to ohyba ukryć fakt, że zainteresowania turysty przybierane w najładniejsze słowa, zostają w dzisiejszej turystyce sprowadzone w końcu zawsze do rynku. Czysta woda, świeże powietrze, uroki krajobrazu - dawniej bezpłatne - dzisiaj mają cenę i są towarami. A więc dzisiaj "turystyka przedstawia się jako rynek, rozumiany jako ogół sprzedawców i nabywców razem, którzy systematycznie dokonują między sobą wymiany"^{3/} i nie należy tego ukrywać pod powszechnie przytaczanym choć nieostрым obrazem ogółu stosunków i zjawisk, jakie wynikają z podróży i pobytu w obcych miejscowościach, o ile nie powstaje z nich trwałe osiedlenie się i nie jest związane z żadną działalnością zarobkową.^{4/}

Jak wobec tego wyróżnia się nabywców turystycznych wśród ogółu nabywców na rynkach i jak określa realizowany przez nich popyt?

-
- 1/ "...Jako jeden z dodatkowych argumentów przemawiających za rozwojem turystyki posłużyło porównanie cen uzyskiwanych w eksporcie z cenami detalicznymi na rynku krajowym, które płacą turyści zagranicą /bez marż gastronomicznych/. Ceny krajowe mięsa wahały się od 133% do 236% cen eksportowych, serów - do 261%, owoców - 245%, a win - nawet do 419% - M. Walczak: Planowanie rozwoju turystyki w latach 1966-1970 w Jugosławii. Problemy ekonomiczne turystyki, GKKPiT, Warszawa 1970, s. 28.
 - 2/ P.N. Zaczinajew, N.S. Falkowicz: Geografia turystyki międzynarodowej. Warszawa 1975, s. 13, 14.
 - 3/ M. Troisi: Ekonomiczna teoria turystyki i renty turystycznej. ANF, Warszawa 1973, s. 16.
 - 4/ K. Krapf: Od empirii do teorii ruchu turystycznego, Ruch Turystyczny nr 1, 1957, s. 29.

Definicja Hunzika i Krapfa podnosi sprawę miejsca działalności zarobkowej będącej źródłem tego popytu. Podobnie ujmuję sprawę A. Pulido twierdząc, że turystą jest "osoba, która ze względu na zmianę swojego miejsca pobytu dokonuje wydatków pochodzących z dochodu, w miejscu różnym od tego, w którym powstaje dochód i w którym nie przebywa stale".^{1/} J. Gieźgała ma ohyba na myśli podobną osobę, gdyż według niego "wydatek turystyczny obejmuje wszystkie dobra i usługi nabywane przez turystę"^{2/}. Podobnie jak J. Gieźgała uważa A. Kornak "Popyt turystyczny jest popytem konsumpcyjnym, reprezentowanym przez osoby uczestniczące w turystyce lub przez instytucje i organizacje realizujące turystyczne zadania socjalne"^{3/}.

Natomiast A. Adamowicz i Z. Bosiakowski przez popyt turystyczny rozumieją "wielkość zapotrzebowania na usługi turystyczne przy danych cenach, dochodach ludności oraz preferencjach tej ludności. Rzecz jasna, podane w definicji usługi turystyczne są wielkim agregatem, w stosunku do którego można jedynie stosować formy agregatowej analizy. Należy stwierdzić, że definicja ta jest również adekwatna w stosunku do poszczególnego dobra turystycznego"^{4/}. Podobne brzmienie ma definicja uznająca za produkt turystyczny - "produkt zespołu komponentów takich jak: atrakcje, transport, zakwaterowanie i wszystkiego co się z tym łączy".^{5/} G. Labeau uważa tylko niektóre, specjalne dobra i usługi za turystyczne. Twierdzi on, że "wydatek turystyczny dotyczy jedynie zakupu specjalnych dóbr turystycz-

1/ A. Inchausti: Ekonometria turystyki. Ruch turystyczny, 1967, nr 2, s. 40.

2/ J. Gieźgała: Turystyka w gospodarce... - op. cit. s. 119.

3/ A. Kornak: Ekonomia turystyki. AE Wrocław 1975, s. 230.

4/ Z. Bosiakowski, A. Adamowicz: Ekonomia turystyki, SGPiS, Warszawa 1973, s. 102.

5/ Cyt. za A. Mazur: Wybrane elementy infrastruktury a skracanie czasu pracy. IHW Warszawa 1975, s. 82, maszynopis.

nych: dóbr i usług, które by nie wystąpiły, gdyby człowiek nie wybrał wypoczynku poza stałym miejscem swego zamieszkania".^{1/} Również W.J. Azar odróżnia ogólne i czyste wydatki turysty. Czyste wydatki turysty powstają po odjęciu od ogólnych tych środków pieniężnych, które człowiek w jednakowym stopniu wydaje, jeśli spędza urlop w domu lub w podróży.^{2/}

Według R. Łazarka "ruch turystyczny prezentuje określony co do wielkości i struktury, rozmieszczenia w przestrzeni i czasie, popyt na dobra i usługi. Popyt ten przejawia się nie tylko w trakcie podróży i pobytu poza miejscem stałego zamieszkania, ale również w miejscu stałego zamieszkania, gdzie wchodzi w grę zakupy dóbr i usług w związku z przygotowaniem się do podróży turystycznej".^{3/} S. Bosiacki i K. Rogoziński tak kontynuują myśl R. Łazarka: wydatki turystyczne - "są to wydatki bezpośrednio lub pośrednio związane z turystyką, które ponosi potencjalny turysta w miejscu swego zamieszkania. Dokładne określenie rozmiaru tych wydatków nie jest możliwe. Wydatki turysty - są to wydatki ponoszone podczas uprawiania turystyki, a więc już poza miejscem stałego zamieszkania."^{4/}

Cytowani autorzy rozpatrują popyt turystyczny z różnych punktów widzenia. Przez R. Łazarka oraz S. Bosiackiego i K. Rogozińskiego zostaje określone miejsce, a więc gdzie pojawia się popyt turystyczny /w miejscu stałego zamieszkania a także w trakcie podróży i pobytu poza nim/. Natomiast A. Pulido, J. Gieźgała i A. Kornak rozpatrują, kto stwarza ten popyt /turysta, osoba uczestnicząca w turystyce/, a G. Labeau oraz A. Adamowicz i Z. Bosiakowski patrzą na to od strony rodzajów dóbr i usług, a więc na co jest skierowany /na specjalne dobra i usługi, na usługi turystyczne/.

1/ Cyt. za J. Gieźgała: Turystyka w gospodarce... - op. cit., s. 118.

2/ W.J. Azar: Ekonomia i organizacja turizmu, Izd. "Ekonomika", Moskwa 1972, s. 27.

3/ R. Łazarek: Ekonomia... op. cit., s. 10.

4/ S. Bosiacki, K. Rogoziński: Stan i kierunki badań wydatków indywidualnych ludności na turystykę. Roczniki IHW, Z.1., 1975, s. 18, 19.

1.2. Wyniki badań

Wykazane różnice w definicjach utrudniają sformułowanie jednolitych i ostrych kryteriów do wydzielenia wielkości popytu turystycznego z całego zapotrzebowania ludności na towary, popartego środkami płatniczymi /funduszem nabywczym/. Znajduje to swoje odbicie w praktycznych badaniach. Podstawowy dorobek badań ostatnich lat zawierają kolejne tabele.

Tabele pokazują rozbieżności w nomenklaturze /którą przytoczono w dosłownym brzmieniu za autorami/, a także w danych liczbowych dotyczących tego samego okresu nawet, jeśli wykaże je ten sam autor. Żadne z cytowanych badań nie uwzględnia jednocześnie obu istotnych dla turystyki przekrojów - według miesięcy i według jednostek terytorialnych. Badania są prowadzone sporadycznie i dlatego nie dają pełnego obrazu dynamiki popytu turystycznego. Różnice w stosowanych przekrojach rodzajowych utrudniają określenie struktury konsumpcji turystycznej i śledzenie jej zmian oraz wpływu na ogólne spożycie ludności. Wszystko to obniża przydatność dotychczasowych badań dla praktycznych decyzji w polityce turystycznej. Zachodzi więc pilna potrzeba ujednolicenia nomenklatury i metod badawczych. Zachodzi nawet potrzeba wybrania jednego źródła danych i potraktowania go priorytetowo. Powinno ono koncentrować większość wysiłków zmierzających do coraz lepszego rozwiązania problemu. Inne źródła można wtedy uruchamiać co pewien czas, w celach sprawdzających i porównawczych. Bez tych kroków nie ulegnie wyraźnej zmianie sytuacja, w której "cała dotychczasowa nasza wiedza o wydatkach turystów opiera się na bardzo fragmentarycznych badaniach obejmujących niezmiernie małą reprezentację i na ogół budzących też zastrzeżenia, co do ich wiarygodności. Wyniki tych badań różnią się też często znacząco między sobą. W efekcie istniejące materiały mają bardziej charakter ekspertyz popartych autorytetami autorów, aniżeli charakter materiałów źródłowych".^{1/}

^{1/} R. Gałęcki: Popyt na usługi....., op. cit., s. 5.

Wyniki badań Z. Filipowicza

Wyszczególnienie	Rok	ogólne- go spo- życia	Kwota w mld zł	Struktura rodzajowa w %					
				wyży- wienie	noc- legi	prze- jazdy	ubiór, sprzęt	pamiąt- ki, roz- rywki	inne
Wydatki na turystykę i wypoczynek	1965	10,0	39,6	-	-	-	-	-	-
Obroty gospodarcze ruchu turystycznego	1965	6,5	25,0	27,7	18,8	19,5	19,2	12,8	2,0
Obroty gospodarcze turystyki	1965	7,3	28,8	-	-	-	-	-	-

Źródło: Z. Filipowicz. Problemy ekonomiczne turystyki. Warszawa 1969, s. 100, 103, 104

Wyniki badań GKFiT

Wyszczególnienie	Rok	ogól- nego spo- życia	Kwota w mld zł	Struktura rodzajowa w %								róż- ne
				żywie- nie zbior.	art. żywn.	dział. nocle- gowa	usłu- gi prze- woz.	odzież sprzęt.	usłu- gi podr. i or- gan.	roz- rywk. pa- miąt.	usłu- gi na gran.	
Bezpośrednie ob- roty turystyczne ^{1/}	1965	5,3	20,9	20,6	13,2	13,5	19,7	16,8	2,0	6,9	6,2	1,1
Bezpośrednie obroty tu- rystyczne ^{1/}	1970	5,8	31,4	19,5	10,1	14,8	17,1	17,9	2,7	8,8	6,5	2,6
Obroty turystyczne ^{2/}	1974	7,4	61,2	.	.	.	.	.	.	.	10,0	.

Zr6dlo: 1/ GKFiT. Informacja dla Prezydium GKFiT o wynikach analizy dziaalnosci turys-
tycznej w 1970 r. na tle pieciolecia 1965-1970, s. 11.

2/ GKFiT. Analiza dziaalnosci GKFiT w 1974 r. W-wa 1975, s. 32
/pod kierunkiem M. Walczaka/.

Wyniki badań WSE w Poznaniu

Wyszczególnienie	Rok	ogólne- go spo- życia	Kwota w mld zł	Struktura rodzajowa w %					
				wyży- wienie	noc- legi	prze- jaśdy	ubiór, sprzęt	penia- ki, roz- rywki	inne
Globalne obroty turystyczne ^{1/}	1970	7,4	40,2	°	°	°	°	°	°
Globalne obroty turystyczne ^{2/}	1970	9,5	51,5	30,0	19,0	16,0	21,6	8,7	4,7

Źródło: 1/ Praca zbiorowa pod red. R. Galeckiego - Dotychczasowy i dalszy rozwój działalności nośni turystycznej oraz jej baza materialna do 1972 r. Poznań 1972, s. 23-24 /maszynopis w GKFiT/.

2/ G. Gołembski: Prognoza spożycia artykułów żywnościowych spowodowanego przez ruch turystyczny w r. 1990, s. 1, 6-7 /maszynopis w GKFiT/, w pracy zbiorowej pod red. R. Galeckiego - Dotychczasowy... jw.

Wyniki badań w wybranych rejonach przemysłowych

Wyszczególnienie	Rok	% do-cho- dów rocz- nych	Kwo- ta /zł/ /zł/	Grupy wydatków w %									
				żywno- ność	odzież	prze- jaz- dy	mie- szka- nie	roz- ryw- ki	po- zo- sta- łe ra- zem	w tym			
										woza- sy, wy- cie- ozki zagr., zy	wy- cie- ozki i im- pro- zy	sprzęt turyst.	pre- zen- ty, pa- niąt- ki
Przeciętne wydatki urlopowe na 1 ro- dzinę pracowników zakładów pracy w powiatach:	1965	5,3	1644	30,7	2,4	13,8	4,6	31,2	17,3	15,3	1,1	0,5	0,4
.. Konin		6,1	2511	32,5	3,4	18,4	4,5	35,3	5,9	4,7	0,5	0,2	0,5
Lubin		5,9	2263	28,2	7,8	28,6	1,7	29,6	4,1	3,1	0,3	-	0,7
Zgorzelec													

Źródło: R. Galecki: Rozwój ruchu turystyczno-wozowego a działalność handlu.

Seria Problemy ekonomiczne turystyki, Warszawa 1969, s. 32.

Wyniki badań budżetów gospodarstw domowych

Wyszczególnienie	Rok	% wydat- ków na turyst.w przecięt- nych rocz- nych roz- chod. 1 osoby	Wydatki na tury- stykę /rocznie w zł/oso- bę/	Grupy wydatków w %				inne wyda- tki
				wcza- sy	kolo- nie	sprzet	przejazdy	
							PKP	PKS i inni
Wydatki na turystykę	1966	3,03	404	28,6	11,3	1,7	32,0	11,0
" " "	1970	3,05	502	31,8	12,1	2,4	27,7	11,3
								15,4
								14,7

Źródło: J. Wawrzyk: Rozwój ruchu i spożycia turystycznego ze środków własnych ludności i społecznych w turystyce krajowej w latach 1966-1970, Warszawa 1972, Seria Problemy ekonomiczne turystyki, s. 33, 37.

Syntetyczne wyniki badań ankietowych, przeprowadzonych przez IHW przy współpracy z AB
w Poznaniu /nad rocznymi wydatkami turystycznymi i miejskich gospodarstw domowych/

Wyszczególnienie	Rok	Kwota w mln zł	Prze- ciętne roczne wydat- ki tu- ryst. w zł/1 osobę	Rodzaj wydatków w %								opłaty za wy- ciecz- ki za- gran.	in- ne
				prze- jazd tam i z po- wro- tem	zakwa- terowa- nie, noc- legi	wy- ży- wie- nie	odzież, obuwie, usługi napraw- owe	sprzęt napra- wa, wypo- życ.	benzy- na i usługi samo- chodo- we	opłaty za wa- zy; obóz	opłaty		
Ogółem w Polsce	1974	42,9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Przeciętne rocz- ne wydatki tu- rystyczne /w zł. rocznie na 1 osobę w gospo- darstwie aktyw- nym turystycz- nie/	1974	-	1679,2	11,9	5,3	20,9	14,0	5,3	6,4	10,7	5,0	-	-

Uwaga: niektóre rodzaje skumulowano. Źródłowy tekst podaje 22 rodzaje.

Źródło: S. Bosiacki: Rozwój turystyki a wielkość i struktura zapotrzebowania ludności na
towary i usługi. Warszawa - Poznań 1975 aneks tab. 4a, s. 101 /naszynopis IHW/.

Tabela 7

Wyniki podawane przez GUS - w układach i wg nomenklatury stosownej
w klasyfikacji usług dla ludności

Rok	U s i u g i									
	w zakresie turystyki					Związane z wypo- czynkiem	Mieszk. i komun.	Razem / 3 + 7 + 8 /		
	w tym:									
	Razem	Organizacja wycieczek kraj. i zagr.	Eksploatacja obiektów i urządzeń turyst.	Zakwater. w schroniskach, domach turysty, wych. itp.	6					
	w % ogólnej kwoty usług	w mln zł	4	5	6	7	8	9	10	
1965	2,4	1404,8	1281,8	123,0	x	413,8	257,6	2076,2	3,6	
1970	2,2	2069,5	1859,8	x	209,7	1295,9	611,2	3976,6	4,3	
1974	4,7	6451,2	5877,3	x	546,9	2329,5	997,8	9778,5	7,1	

Źródło: GUS Usługi dla ludności 1970 Warszawa 1971, s. 6, 8 /dla 1965 r./

GUS Działalność usługowa 1976 Warszawa 1976, s. 6, 7 /dla lat 1970, 1974/.

Tabela 8

Wyniki badań spożycia turystycznego nieodpłatnego

Wyszczególnienie	1970	1971	1972	1973	1974
GUS - Szacunek funduszu świadczeń społecznych na rzecz ludności /ceny bieżące/					
Sport, turystyka i wypoczynek /w mld zł/ [§]	2,7	3,2	3,5	4,5	4,7
GKKFiT - Wydatki ogółem z funduszu spożycia zbiorowego na turystykę w Polsce /w mld zł/ ^{§§}	4,1	•	•	6,5	7,4

Źródło: [§] GUS Rocznik Statystyczny 1976, s. 117.

^{§§} GKKFiT Załącznik do analizy działalności turystycznej w 1970 r. na tle pięciolecia 1965-1970. Warszawa 1972, s. 23 /pod kierunkiem M. Walczaka/. GKKFiT Analiza działalności GKKFiT w 1974 r. Warszawa 1975, s. 31 /pod kierunkiem M. Walczaka/.

Na zakończenie tego rozdziału - kolejna tabela, która jednak nie poprze przytoczonej opinii. Tabela prezentuje wyniki badań szwajcarskich.

Tabela 9

Wydatki przeznaczone na transport i podróże w gospodarstwie domowym pracowników najemnych /nie wynagradzani, np. kapitałści, nie są ujęci/ - w %

Rodziny:	1920	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1972	1973
robotnicze	1,9	2,3	2,3	3,1	3,7	5,5	6,5	9,2	10,9
urzędnicze	2,1	2,1	3,0	3,5	4,3	6,1	8,0	9,5	11,9

Źródło: Jean Jacques Schwarz - Dynamique du tourisme et marketing, Lozanna 1976 /cyt. za Hotel Revue Bern Nr 4 27.I.1977, s. 12/.

Zebraane według jednolitej koncepcji dane liczbowe, pokazują rolę wydatków w okresie przekraczającym pięćdziesiąt lat. Dobrze byłoby rozpocząć jak najszybciej i u nas zapisywanie historii popytu turystycznego takim jednolitym ciągiem liczb.

2. TEORETYCZNE PODSTAWY SYSTEMATYZACJI WYDATKÓW ZWIĄZANYCH Z RUCHEM TURYSTYCZNYM

2.1. Ujęcie dynamiczne

Podstawową cechą turystyki jest podróż wahadłowa lub okrężna /kończąca się w miejscu, z którego była rozpoczynana/, odbywana pieszo lub przy użyciu różnych środków lokomocji. W podróży turystycznej człowiek przekracza określone granice przestrzenne. Muszą to być granice, wyznaczające obszary rynków^{1/}, dopiero bowiem wówczas powstają - charakterystyczne tylko dla turystycznej podróży - zmiany w stosunkach wymiennych. W sytuacji bez podróży stosunki wymienne między sprzedającymi a kupującymi są ustabilizowane w tym sensie, że dana grupa nabywców jest związana z obszarem rynku lokalnego, w którym stale dokonuje zakupów. Zakupy te są przejawem funkcjonowania gospodarstw domowych tych nabywców, tj. zlokalizowanych w obszarze tego rynku wspólnot terytorialnych /wspólne mieszkanie/ i ekonomicznych.^{2/}

1/ "W zależności od tego, w jakim zasięgu przestrzennym faktyczne występowanie podaży i popytu stwarza zachętę do dokonywania wymiany danych dóbr, a ich ceny ujawniają tendencję do ujednolicenia, można wyodrębnić rynki: lokalny, regionalny, narodowy lub krajowy, kontynentalny, światowy; każdy z nich posiada zazwyczaj jedno główne centrum, a obszar danego rynku jest wyznaczony rzeczywistym zasięgiem możliwości przewozowych oraz przepływu informacji gospodarczej. Z. Zakrzewski: *Ekonomika handlu wewnętrznego*, PWE, Warszawa 1972, s. 101. A więc rynek - to "sfera wymiany towarów określona w miejscu i czasie. GUS, *Definicje podstawowych pojęć z zakresu handlu wewnętrznego*, Zeszyty metodyczne, Zbiór nr 8, Warszawa 1977, s. 9.

2/ K. Zając: *Ekonometryczna analiza budżetów domowych*, Warszawa 1966, s. 12.

W czasie podróży turystycznej nabywcy /konsument/ przejściowo oddziałują na stosunki wymienne w obszarach rynków, do których przybyli. Równocześnie, w pozostawionym gospodarstwie domowym podróżujący nie korzysta ze wspólnoty terytorialnej, ale w dalszym ciągu korzysta z ekonomicznej. W związku z tym stałe stosunki wymienne są podtrzymywane nawet podczas nieobecności nabywcy. Utrzymywana jest ciągłość gromadzenia funduszu nabywczego /np. otrzymywanie dochodów w miejscu pracy mimo wyjazdów na urlop/ i ciągłość opłat za nieprzerwaną konsumpcję pewnych dóbr lub usług /np. komorne/. Przeciwnie - przejściowe oddziaływanie na stosunki wymienne jest możliwe tylko w czasie przejściowej obecności i wygasa wraz z opuszczeniem obszaru danego rynku.

Odpowiednio do tego - nabywcy w obszarze danego rynku dzielą się na stałych, mających tu swój stały obszar zakupów, a więc swój stały rynek; oraz przejściowych, którzy wchodząc stale w stosunki wymienne na innym obszarze - w tym nawiązali je tylko na czas swojej obecności, a więc jest to ich rynek przejściowy.

W opisanych sytuacjach spowodowanych podróżą turystyczną występują dwie fazy popytu turystycznego. Pierwsza faza przejawia się w przygotowaniach do nawiązania przejściowych stosunków wymiennych. W ustabilizowanej sytuacji rynkowej da się ona zaobserwować wtedy, gdy stały nabywca nawiąże inne ilościowo lub jakościowo stosunki wymienne /na "swoim" rynku/. Dopiero o takich stosunkach można z całą pewnością powiedzieć, że zostały stworzone przez przygotowania do uprawiania turystyki, a nie przez stałą, codzienną konsumpcję.

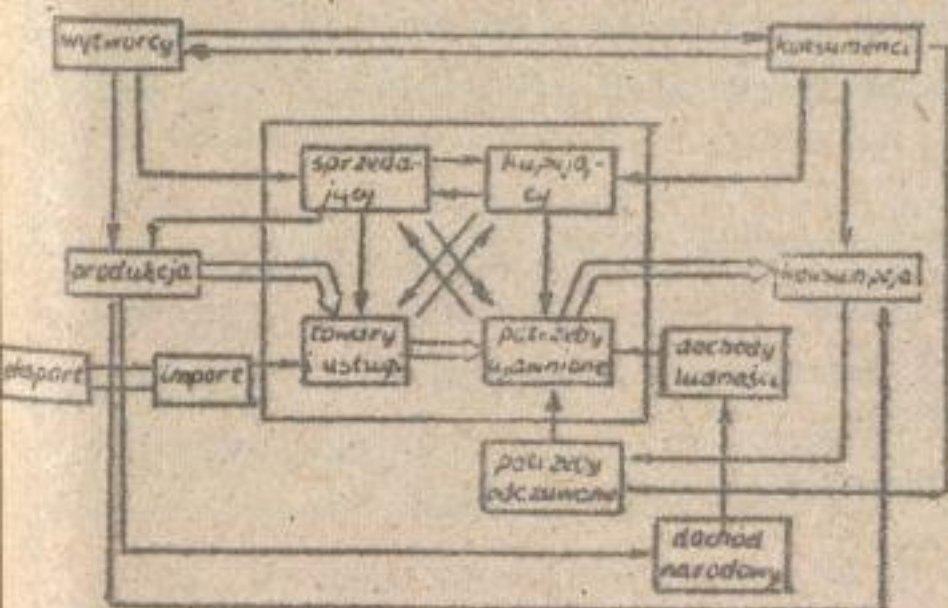
W drugiej fazie - popyt turystyczny towarzyszy przejściowym stosunkom wymiennym, nawiązanym nie na "swoim" rynku. Inna ilościowo grupa nabywców sprawi, że na tym rynku przejawia się inne ilościowo i jakościowo zapotrzebowanie. Przejawia je turysta, ale kto i gdzie je sfinansuje, jest sprawą otwartą. Sprawa otwartą jest również, na co zostanie skierowane - gdyż tu-

ryści zaspokajają często najmniej spodziewane potrzeby.^{1/} Nie wiadomo też, czy turyści nie będą musieli zaspokoić takich potrzeb, które na własnym, stałym rynku są uwzględnione w codziennej ofercie podaży tylko dla nich, a na obcym rynku trzeba uszczuplić podaż przeznaczoną dla tamtejszych stałych nabywców /np. wizyta u dentysty/. Można więc mówić tylko o popycie w czasie uprawiania turystyki i obserwować, co rodzajowo absorbuje ten popyt w trakcie jego zaspokajania.

Wynika stąd, że wyliczanie "kto, gdzie i na co" nie dostarcza kompleksowych ani dynamicznych kryteriów badania obrotów popytu turystycznego. Większych możliwości w tym zakresie mogą dostarczyć obserwacje zmian, jakie popyt turystyczny wywołuje w elementach rynku lokalnego i jego otoczeniu.^{2/} Z tego

1/ "W tych warunkach rozwija się szczególnego rodzaju "turystyka": kobiety z RFN w celu przerwania niepożądanej ciąży udawały się do Szwecji lub Austrii, a z Francji do Anglii. Według opinii jednego ze znanych socjologów, wewnętrzne migracje poronieniowe w Stanach Zjednoczonych kilka lat temu, kiedy przerwanie ciąży zalegalizowano zaledwie w 20 stanach, urosły do rangi nowego problemu społecznego" /Trybuna Ludu 8-9.I.1977, Nr 6, s. 6/.

2/ S. Mynarski podaje następujący schemat

Produkcja i konsumpcja - stwierdza dalej S. Mynarski - stanowią otoczenie układu rynkowego traktowane jako układ elementów /podmioty i przedmioty rynkowe/ powiązanych ze sobą za pomocą odpowiedniej sieci sprzężeń /stosunki rynkowe/. Otoczenie albo oddziałuje na układ rynkowy, albo też samo jest pod jego wpływem. S. Mynarski Cybernetyczne aspekty analizy rynku. W-wa 1976, s. 13 i nast.

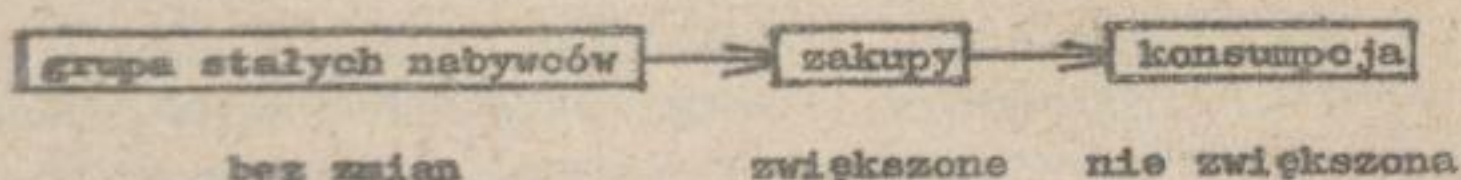
Wszelkie zmiany w otoczeniu są więc równie ważne jak zmiany w elementach układu rynkowego.

Rys. 1. Schemat powiązań układu rynkowego z otoczeniem.

punktu widzenia należy również pogrupować wydatki, wpływające na rynek przy zaspokajaniu popytu turystycznego.

2.2. Charakterystyka poszczególnych grup wydatków

Obserwacja przygotowań do uprawiania turystyki koncentruje się - zgodnie z wcześniejszymi wywodami - na konsumpcji stałych nabywców danego rynku lokalnego. W pewnym okresie na tym rynku zachodzi ciąg zdarzeń, przedstawiony poniżej:

Jak widać, ta sama, dobrze znana na danym rynku lokalnym, grupa stałych nabywców dokonuje w pewnym okresie zwiększonych zakupów. Jednak nie zwiększają oni swojego spożycia. Przeznaczenie zakupów jest inne. Mają one umożliwić czasowe opuszczenie stałego rynku. Nie mogą być spożywane w otoczeniu tego rynku, na razie są magazynowane. Konsumpcja ich odbędzie się w otoczeniu innego rynku lokalnego /po przemieszczeniu razem z posiadaczem/. Stwierdzić można następujące sytuacje, charakterystyczne dla omawianego rodzaju przemieszczonej konsumpcji:

1/ dobra krótkotrwałego użytkowania zostaną spożyte w całości i nie wrócą do miejsca wyjściowego,

2/ niektóre dobra przekazane w trakcie uprawiania turystyki /np. jako prezenty konsumentom na innych rynkach/ nie wrócą do miejsca wyjściowego,

3/ dobra długotrwałego użytkowania wrócą i po okresie magazynowania /nie używane w obszarze stałego rynku przez osobę, która będzie je spożywała/ będą konsumowane podczas kolejnej wyprawy na inny rynek lokalny. Ewentualne koszty magazynowania zwiększają wartość dobra przed udaniem się na inny rynek lokalny, gdyż utrzymują to dobro w stanie nadającym się do dalszej konsumpcji /np. opłata miejsca w hangarze przy przechowywaniu łodzi/. Bez większego błędu /w wyodrębnianiu omawianego rodzaju popytu/ można też przyjąć, że podobny charakter mają wszelkie usługi świadczone na stałym rynku, dzięki którym na-

bywa się umiejętności przydatne wyłącznie w czasie uprawiania turystyki /np. kurs żeglarski/. Zwiększają one wartość usługi, z której skorzysta się w czasie uprawiania turystyki, dzięki nabytym wcześniej umiejętnościom /np. cena wypożyczenia żaglóWKI jest dla turysty faktycznie większą o opłaty poniesione w związku z wyszkoleniem i nabyciem uprawnień żeglarza lub sternika/.

Natomiast inny charakter mają dobra długotrwałego użytkowania zakupione w obszarze - a spożywane w obszarze i poza obszarem stałego rynku lokalnego. Dóbr takich nie można zaliczyć do grupy nabywanych przy zaspokajaniu popytu stworzonego przez przygotowania do uprawiania turystyki. Ich uniwersalny charakter powoduje, że u stałych nabywców potrzeba ich zakupu wystąpi w różnym, a więc "rozłożonym" czasie. Także ich konsumpcja jest bardziej równomierna od "skokowego" w czasie spożywania dóbr "magazynowanych" i dlatego nie wywołuje scharakteryzowanych wcześniej zmian w żadnym z elementów układu rynkowego lub jego otoczenia. Z tego względu popyt na takie dobra trzeba zaliczyć do innego, nieturystycznego rodzaju popytu, gdyż wynika on również z innych, pozaturystycznych przesłanek. Wyraźnie trzeba więc powiedzieć, że wartość samochodu nabytego w obszarze stałego rynku i również /choć nie tylko/ w nim użytkowanego - nie będzie uwzględniana w rozliczeniach popytu turystycznego. Natomiast zapas paliwa nabyty i magazynowany przez stałego nabywcę będzie wyrazem zaspokojenia tego popytu, jeśli zostanie zużyty w turystycznej podróży.

Z dotychczasowych ustaleń wynika, że przyjęte kryterium /nie zwiększane spożycie/ pozwala wyróżnić zasadnicze cechy, na podstawie których można określić popyt stwarzany przez przygotowania do uprawiania turystyki. Zaspokajają go stali nabywcy na swoim rynku lokalnym, kupują towary, które po przejściowym magazynowaniu będą konsumowane wyłącznie podczas uprawiania turystyki. Dokonywane przy zaspokajaniu tego popytu wydatki nabywane będą turystycznymi.

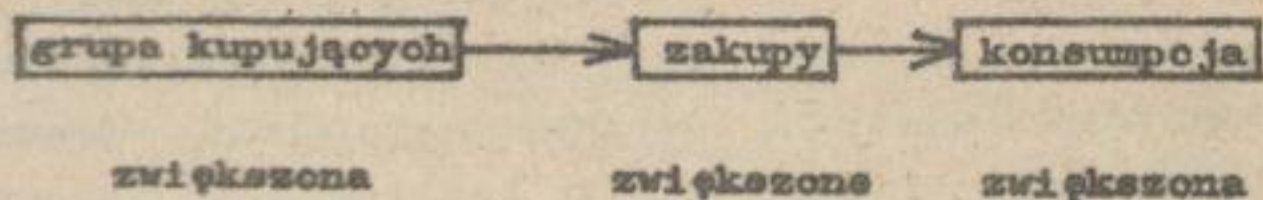
Do wydatków turystycznych zalicza się część przedpłat turystycznych. Przedpłaty turystyczne występują, gdy zakupuje się środki płatnicze, ale w takiej formie, która umożliwia dy-

ponownie nimi tylko w czasie uprawiania turystyki. Natomiast nie jest możliwe rozdysponowanie ich w innych kierunkach. Cechę tę mają np. wszelkie pokwitowania za wcześniejszą rezerwację letniskowej kwatery prywatnej lub innych usług towarzyszących wynajmowi. Ten charakter ma również zapłata składek członkowskich w organizacjach, które później w czasie uprawiania turystyki zaoferują właścicielowi ważnej legitymacji pewne świadczenia bezpłatnie lub ze zniżką. Także wykupione w związku z wyjazdem za granicę dewizy - to przedpłaty turystyczne, które będą rozdysponowane dopiero za granicą, na konkretne dobra lub usługi. Natomiast nie będzie przedpłatą turystyczną kwota oszczędzana na koncie dewizowym, gdyż jej posiadacz może ją przeznaczyć na różne cele.

Przedpłaty turystyczne mają pewne cechy wydatków turystycznych. Środki pieniężne są wydatkowane, lecz nie wywołuje to wzrostu konsumpcji w otoczeniu stałego rynku. Jednak w wyniku przedpłat turystycznych nie magazynuje się przejściowo towarów w ich naturalnej formie /np. konserwy/. Wchodzi się w posiadanie dowodu, za który dopiero na innym rynku lokalnym otrzymuje się dobra i usługi. Dlatego na inny rynek zostaje przekazana część lub cała kwota przedpłat turystycznych.^{1/} Ta cecha wskazuje, że przedpłaty turystyczne mają również związek z popytem stwarzanym w czasie uprawiania turystyki.

Cechy popytu stwarzanego w czasie uprawiania turystyki można poznać obserwując kupujących, a więc podmiotowy element danego rynku lokalnego. W pewnym okresie na danym rynku lokalnym zachodzi ciąg zdarzeń, przedstawiony poniżej:

1/ Np. Okręgowy Zarząd Gospodarki Turystycznej PTTK w Olsztynie organizuje wozasy kajakowe. Skierowania rozprowadza po całym kraju przez placówki PTTK. Kupujący w placówce skierowanie wpłaca przekazem pocztowym pełną kwotę na konto OZGT PTTK w Olsztynie. W późniejszych rozliczeniach Olsztyn oddaje ustaloną stawkę /w 1976 r. 70 zł od sprzedanego skierowania/ placówce, która zwerbowała nabywcę.

Popyt stwarzany w czasie uprawiania turystyki wywołuje zatem zmiany w elementach i otoczeniu danego rynku lokalnego. Najbardziej charakterystyczny jest napływ dodatkowej grupy kupujących i spożywających, grupy nie rekrutującej się spośród stałych nabywców. Tej dodatkowej grupie lokalny rynek musi przekazać część masy towarowej, która zostanie spożyta na miejscu lub później /tzn. w otoczeniu tego rynku lokalnego, innego lub nawet stałego/. Wynika z tego, że wielkość popytu stwarzanego w czasie uprawiania turystyki określić można pieniężną wartością tej masy dóbr i usług, która z danego rynku lokalnego jest pobierana i przeznaczana na zaspokojenie potrzeb turystów przebywających aktualnie w obszarze tego rynku lokalnego. Wartość ta w dalszym tekście nazywana będzie ekwiwalentem zakupów dla turystów. Ekwiwalent zakupów dla turystów obejmuje wartość dóbr i usług zrealizowanych w danym okresie niezależnie od źródeł finansujących tę realizację i od terminu zapłaty za pobrane przez turystów dobra i otrzymane usługi. Jedynie przy uwzględnieniu źródeł i czasu możliwe będzie ustalenie pełnej wartości ekwiwalentu.

W skład ekwiwalentu zakupów dla turystów wchodzi:

- a/ wydatki, które powodują nieodpłatne uzyskiwanie przez turystów pewnych dóbr lub usług,
- b/ wydatki turystów.

Wydatki wymienione pod literą "a" są ponoszone przez:

- podmioty prawne,
- osoby fizyczne /spoza gospodarstwa domowego turysty/ nie uprawiające turystyki w czasie, kiedy wydatkują środki finansowe skierowane na nieodpłatne uzyskanie przez turystów pewnych dóbr i usług.

W rachunku globalnym podmioty prawne pokrywają różnicę między pełną ceną /lub kosztami/ a odpłatnością ludności za pewne dobra lub usługi. Jak określić wysokość nadwyżki, którą zrealizowali turyści? W praktyce zakłada się, że równa się wysokości określonych rodzajów środków w połączeniu z arbitral-

nie przypisanymi turystyce określonymi kierunkami ich rozdysponowania. Określone rodzaje środków te: ^{1/}

- fundusze budżetu państwa /władz centralnych i terenowych/,
- fundusze socjalne uspołecznionych przedsiębiorstw i spółdzielni oraz związków zawodowych i innych organizacji społecznych lub politycznych.

Przypisane turystyce kierunki rozdysponowania tych środków są określone w odpowiednich dokumentach prawnych. ^{2/}

W rzeczywistości wielkość i zakres środków, którymi podmioty prawne finansują turystykę, nie pokrywa się z przekazywanymi na ten cel kwotami, ewidencjonowanymi jako fundusze społecznego. Wykorzystywane są bowiem:

- ze strony podmiotów prawnych możliwości wygospodarowania dodatkowych funduszy lub świadczeń, często powiązanych w mniej lub bardziej widoczny sposób z procesem produkcji,
- ze strony turystów wszystkie możliwości ulg finansowych, przysługujących z racji wykonywanej pracy, pozycji społecznej, które to ulgi można wykorzystywać również w czasie uprawiania turystyki.

Przepływ środków przy korzystaniu z tych możliwości jest bardzo skomplikowany. Wynikają stąd utrudnienia w jego obser-

1/ Przeważnie przyjmuje się, że tworzą one społeczny fundusz spożycia. M. Pohorille wyraża wątpliwości w sprawie zaliczania do tego funduszu środków przeznaczonych na działalność socjalno-bytową przedsiębiorstw. /M. Pohorille: Spożycie zbiorowe i świadczenia społeczne, PWN W-wa 1975, s. 225/.

2/ Dla budżetu państwa - zarządzenie Ministra Finansów z dnia 20.I.1973 w sprawie klasyfikacji dochodów i wydatków budżetu centralnego i budżetów terenowych /Mon. Pol. Nr 6 poz. 41/; dla funduszy socjalnych - Ustawa z dnia 23.VI.1973 zasadach tworzenia i podziału zakładowego funduszu nagród oraz zakładowych funduszy socjalnego i mieszkaniowego /Dz.U. Nr 27 poz. 150/, natomiast przepisy wykonawcze do ustawy wymienione są w GUS; koszty i dochody zakładowej działalności socjalnej w jednostkach gospodarki uspołecznionej oraz działalności bytowej w przedsiębiorstwach państwowych 1974. Warszawa 1975, s. I.

wacji. Dlatego wyodrębnienia wartości dóbr i usług pobranych przez turystów bezpłatnie /z przeznaczonych do konsumpcji gospodarstw domowych/^{1/} najlepiej dokonać, biorąc pod uwagę nadawane przez podmioty prawne, indywidualne uprawnienia zwalniające od określonych opłat. Rozpatruje się przy tym wykorzystanie przez daną osobę przywilejów bez rozróżniania charakteru środków, którymi podmioty prawne finansują te przywileje. Znaleźnienie kryteriów do takiego rozróżniania nie jest w tej pracy konieczne. Można bowiem stwierdzić, że z punktu widzenia odbiorców /turystów/ wszystkie świadczenia otrzymywane od podmiotów prawnych są społeczne, jeśli przysparzają dodatkowych dochodów bez dodatkowych obowiązków wobec społeczeństwa. Natomiast odpowiedź na pytanie, czy podmiot udzielający tych świadczeń zarachuje je do płac w naturze, kosztu produkcji, czy specjalnych funduszy - jest mniej istotna. W szerokim sensie wszystkie te świadczenia liczą się do kosztów i działają w kierunku wzrostu cen płaconych przez społeczeństwo. Kwestia wydzielenia z tych kosztów pewnych składników jest zawsze umowna.^{2/} Dlatego "najbardziej ogólne kryteria i założenia nie są wystarczające dla rozpoznania wszystkich zjawisk o charakterze świadczeń społecznych - wobec złożoności i różnorodności form oraz wieloaspektowego ekonomicznego i społecznego ich uwarunkowania. Interpretacja zasadniczych kryteriów może być różna w odniesieniu do różnych kategorii świadczeń. Często niezbędne staje się przyjęcie dodatkowych merytorycznych kryteriów lub umownych rozwiązań wobec sprzecznych niekiedy poglądów".^{3/}

1/ Odróżnia się także konsumpcję ogólnospołeczną, np. korzystanie z usług administracji, bezpieczeństwa publicznego, urządzeń komunalnych a więc parków, oświetlenia ulic, dróg. Szerzej na ten temat pisze K. Szewenberg, Społeczny fundusz spożycia w Polsce, PWE, Warszawa 1965, s. 29 i nast.

2/ Np. dopiero od 1974 r. działalność bytowa jest rozliczana inaczej /w ciężar kosztów zakładu pracy/ niż socjalna /fundusze/. Są też głosy, aby dopłaty do turystyki traktować jako nakłady na BHP.

3/ K. Michmowska: Fundusz świadczeń społecznych na rzecz ludności. GUS "Studia i Prace Statystyczne" nr 8, Warszawa 1973, s. 16.

Poza podmiotami prawnymi turystów finansują również stałi nabywcy, z budżetu własnego gospodarstwa domowego, jeśli turysta nie jest ich klientem, lecz gościem zwolnionym z pokrywania pełnych kosztów swego pobytu. W sytuacji takiej pełne koszty pobytu nie zmniejszają środków własnych turysty. Ujawniają się na rynku, z którego jest pobierana większa ilość dóbr i usług za odpowiednio zwiększone wydatki stałych nabywców. Koszty gościnnego pobytu turysty określają następujące kryteria:

1. Liczy się w nich tylko spożycie naturalne. Jeśli turysta otrzymał od gospodarzy środki finansowe i zaspokajając w czasie pobytu swoje potrzeby nie wydatkował całej ich kwoty - pozostałości nie uwzględnia się, pomijając to, czy została gospodarzom zwrócona, czy sprezentowali ją turystcie. Ograniczenie to ma na celu uchwycenie wartości dóbr i usług pobranych tylko z danego rynku lokalnego oraz wyeliminowanie możliwości dublowania pewnych kwot mogących określić konsumpcję turysty raz w części nie opłaconej ze środków turysty i ponownie w części pokrywanej z jego własnych środków.

2. Liczy się w nich tylko spożycie osobiste turysty. Gościnny pobyt turysty może wpłynąć na okresową zmianę wielkości i struktury spożycia goszczących go gospodarzy. Mogą oni np. zapraszać turystę i korzystać razem z nim z usług placówek kulturalnych, gastronomicznych - w skali lub natężeniu, jakiego nie notuje ich budżet domowy poza okresem pobytu turysty. W kosztach tego postępowania, opłaconych przez gospodarzy, należy jednak możliwie dokładnie wydzielić część wynikającą z konsumpcji gościa, a pozostałą kwotę traktować - mimo jej nietypowej wielkości lub przekroju - na równi z pozostałymi rozchodami. Problematyka związana z tą "nietypową" dla gospodarzy kwotą, należy do innego kręgu zagadnień i zająć się nią można, badając w szerokim aspekcie wpływ turystyki na region i życie jego stałych mieszkańców.

3. Liczy się w nich tylko faktyczne koszty. Goszcząc turystę, określone gospodarstwo domowe:

- świadczy mu pewne usługi, ale kosztuje to w ramach tego gospodarstwa mniej niż wynosi cena rynkowa tych usług,

- przekazuje mu pewne dobra z posiadanych zasobów. Nie należy rozpatrywać tu ewentualnych dochodów, jakie byłyby możliwe do uzyskania przy żywieniu innego, "obcego" gościa, lecz wycenić uszczuplenie własnych zasobów według aktualnych cen rynkowych. Można bowiem zakładać, że o taką wartość została uszczuplona masa towarowa oferowana na rynku, gdyż nabywca po- brał ją bezpośrednio u producenta.

Mówiąc ogólnie - nie jest ważny hipotetyczny rachunek z punktu widzenia gospodarstwa domowego /ile by zarobiło od nabywcy płażącego ceny z narzutem/, lecz faktyczny rachunek z punktu widzenia gościa - turysty, który uszczupla masę towarową o konkretne składniki mające konkretne ceny /bez uzupełnienia ich narzutami za robocizną lub częściowe zużycie dóbr trwałych w gospodarstwie domowym/.

Ustalono w podanych ramach koszty gospodarstwa domowego zmniejszają się, jeśli goszczony turysta częściowo je pokrył, przekazując gospodarzom pewną kwotę pieniędzy. Podkreślić trzeba, że chodzi tu wyłącznie o pieniądze przekazane do swobodnego dysponowania, gdyż wtedy można to utożsamiać z dokonaniem na rynku miejscowym zakupów osobiście przez turystę z własnych środków. Korekta nie powinna uwzględniać wartości prezentów w formie naturalnej ani wydatków gościa - turysty, mających charakter rewanżowo-reprezentacyjny /w stosunku do gospodarzy - np. zapłata rachunku za wspólny wieczór w restauracji/, gdyż trzeba je również kwalifikować do prezentów w naturze, jako że własnymi środkami dysponuje turysta, a nie podejmowani przez niego członkowie używającego mu gościny gospodarstwa, którzy otrzymują /niejako w prezencie/ gotowe już dobro lub usługi. Prezenty przekazywane przez turystę w formie naturalnej są uwzględnione w wydatkach turystycznych /jeśli je nabyto przed wyjazdem/ lub zostaną uwzględnione w wydatkach dokonywanych przez turystę z własnych środków. Równolegle z otrzymaniem prezentów w naturze gospodarstwo domowe goszczące turystę i tak musi z własnych środków pokryć koszty przekazywania gościowi

niezbędnych w czasie jego pobytu dóbr i usług.^{1/} Obu nurtów zakupów nie należy redukować, gdyż kupuje i osoba uprawiająca turystykę, i osoba ją goszcząca. Natomiast jeśli turysta przekazał gotówkę gospodarzom - jest jeden nurt zakupów: nabywcą jest turysta, a gospodarze są tylko pośrednikami.

Główną dotąd część środków ekwiwalentu zakupów dla turystów wydatkują podmioty prawne lub mieszkańcy goszczący turystów - nie wymaga więc to obecności turysty jako nabywcy na rynku. Obecność ta zaznacza się wzrostem spożycia w otoczeniu danego rynku lokalnego. Turysta zwiększa grupę kupujących na danym rynku lokalnym, jeśli dysponuje własnymi środkami, za które nabywa wybrane towary. Własne środki turysty składają się z:

- uruchomionych przedpłat turystycznych,
- gotówki, którą może swobodnie gospodarować.

Uruchomienie przedpłat turystycznych prowadzi do otrzymania konkretnych dóbr lub usług za środki płatnicze wyrażające wartość wydatkowanej w gospodarstwie stałym i zamrożonej /do czasu uruchomienia/ gotówki. Wtedy znana jest tylko globalna kwota przedpłat turystycznych. Po ich uruchomieniu turysta znać będzie w miarę dokładnie także strukturę rodzajową, jaką ma za to zaserwowano lub jaką sam sobie wybrał. Uruchomione przedpłaty turystyczne mogą być uzupełnione nieodpłatnie przekazywanymi turystyce dobrami lub usługami. Jeśli część nieodpłatna i przedpłata są powiązane i wyrażają łącznie wartość pewnego kompleksu dóbr i usług /np. ulgowe wczasy/, to trzeba przyjąć, że struktura rodzajowa rozdyponowania obu części na poszczególne dobra lub usługi tego kompleksu jest taka sama.

W definicjach cytowanych w rozdziale I rozróżnia się miejsca uzyskania i wydatkowania gotówki, czyniąc z tego podstawę do zdefiniowania popytu turystycznego i turysty. Rozróżnienie takie oraz definicje wywodzą się z obserwacji, pozo-

1/ Eventualna późniejsza rewindykacja kosztów przez spieniężenie prezentów jest sprawą wtórną i należy również do badań w szerokim zakresie wpływu turystyki na region i życie jego stałych mieszkańców.

nionych w okresie turystyki elitarniej. W turystyce współczesnej /masowej/ nie można pomijać istniejących /i wykorzystywanych często w czasie uprawiania turystyki/ możliwości zarobkowania. Dodatkowa kwota może być wydatkowana w obszarze rynku, w którym ją zarobiono podczas uprawiania turystyki. Wyróżnienie jej przy globalnej sumie rozchodów turysty jest o tyle istotne, że niejako wymusza podjęcie dyskusji w sprawie zaliczenia lub wykluczenia z grona turystów - innych osób, przebywających również czasowo w danej miejscowości i czasowo tam zarabujących. Np. A. Izydorczyk twierdzi - ... "w okresie powojennym dokonuje się w Europie rozległa migracja siły roboczej. Pewne okresy, etapy i elementy tej migracji mają charakter turystyczny".^{1/} Trzeba więc spróbować odpowiedzieć, czy np. sezonowy robotnik zagraniczny /"Gastarbeiter"/ jest turystą. Zostanie to dokonane w ramach omawiania struktury przestrzennej popytu turystycznego.

Wydatki gotówkowe turystów były ostatnim⁹ elementem popytu turystycznego wyodrębnionym na dotychczasowym etapie jego omawiania. Podsumowanie tego etapu przedstawia schemat na rys. 2. Na schemacie tym przedstawione są następujące grupy wydatków.

Wydatki turystyczne - są to wydatki dokonywane przez stałych nabywców na swoim rynku lokalnym, przy zakupie towarów, które po przejściowym magazynowaniu będą konsumowane wyłącznie w czasie uprawiania turystyki.

Przedpłaty turystyczne - są to wydatki dokonywane przy zakupie pewnego rodzaju środków płatniczych, który umożliwia dysponowanie tymi środkami tylko w czasie uprawiania turystyki. Środki pieniężne są więc wydatkowane na jednym z rynków lokalnych i wchodzi się przy tym w posiadanie dowodu /a więc pewnego rodzaju środka płatniczego/, za który dopiero na innym rynku lokalnym otrzymuje się dobra i usługi.

Ekwiwalent zakupów dla turystów - jest to pieniężna wartość tej masy dóbr i usług, która z danego rynku jest pobierana i przeznaczana na zaspokojenie potrzeb turystów przebywają-

1/ A. Izydorczyk: Organizacja turystyki w Polsce, Instytut Turystyki, Warszawa 1975, s. 13.

cych aktualnie w obszarze tego rynku lokalnego. Ekwiwalent zakupów dla turystów obejmuje wartość dóbr i usług zrealizowanych w danym okresie niezależnie od źródeł finansujących tę realizację i od terminu zapłaty za pobrane przez turystów dobra i otrzymane usługi.

Wydatki podmiotów prawnych - powodują nieodpłatne uzyskiwanie przez turystów pewnych dóbr i usług. Są to wydatki skierowane na pokrycie różnicy między pełną ceną /lub kosztami/ a odpłatnością ludności za te dobra lub usługi, które otrzymują turyści w związku z nadawanymi przez podmioty prawne indywidualnymi uprawnieniami zwalniającymi od określonych opłat. Rozpatruje się przy tym wykorzystanie przez daną osobę przywilejów bez rozróżniania charakteru środków, którymi podmioty prawne finansują te przywileje.

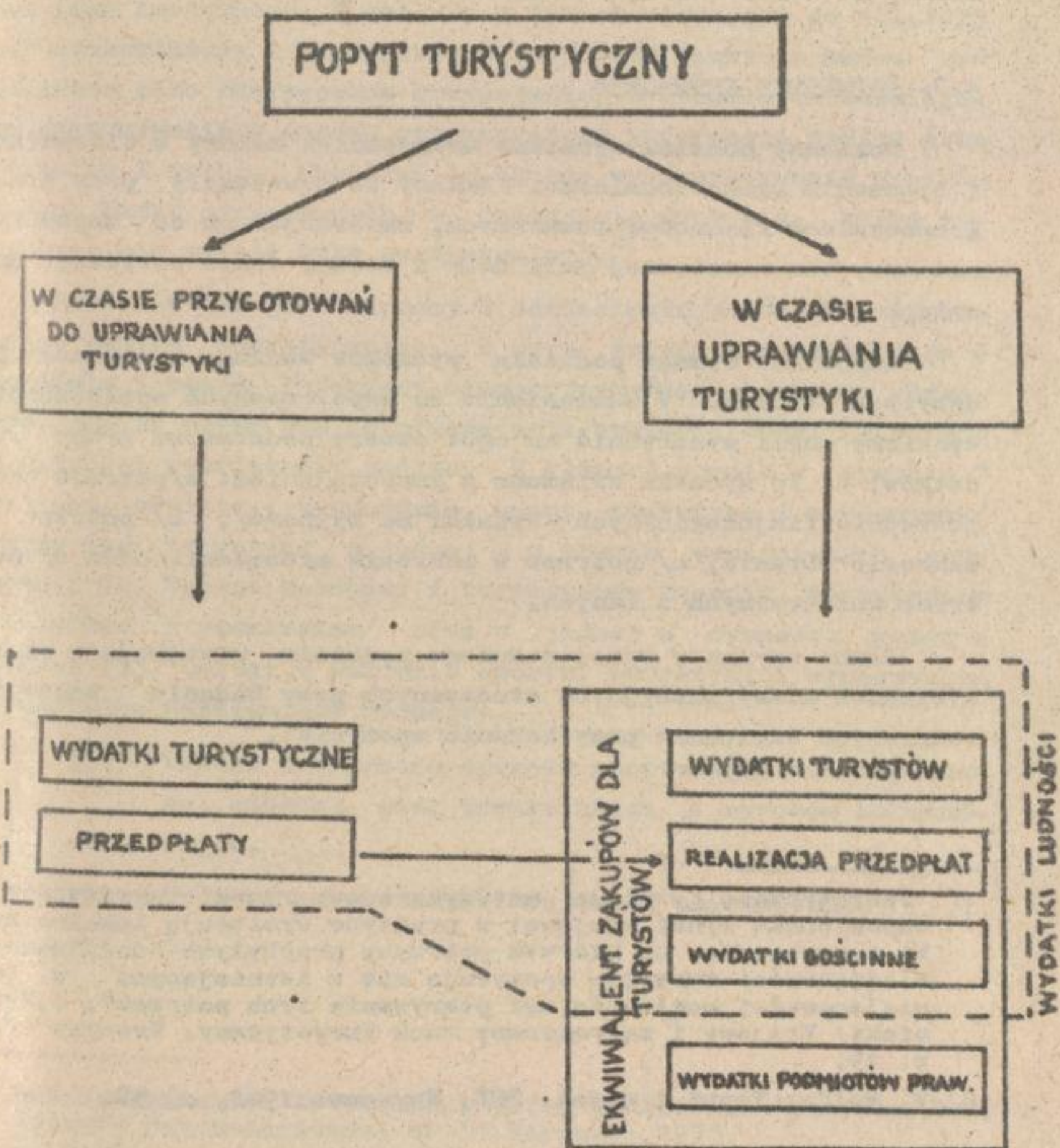
Wydatki gościnne - są to wydatki dokonywane przez stałych nabywców z budżetu własnego gospodarstwa domowego, jeśli turysta nie jest ich klientem a gościem zwolnionym z pokrywania pełnych kosztów swego pobytu. Gospodarstwo domowe goszczące turystę musi wówczas pokryć z własnych środków koszty przekazywania gościowi dóbr i usług niezbędnych w czasie jego pobytu.

Wydatki turystów - są to wydatki ze środków pieniężnych, którymi dysponuje bezpośrednio turysta, na dobra i usługi nabywane w czasie podróży i pobytu turystycznego.

Wyróżnione grupy wydatków mają odrębny sens ekonomiczny. Wydatki stałych nabywców na swoim rynku /turystyczne, gościnne/ powodują zmiany w proporcjach, w jakich środki finansowe są kierowane na poszczególne rodzaje dóbr lub usług /np. mniej odkładanych oszczędności a więcej przeznaczanych na rozrywki - w przypadku wydatków gościnnych, lub - na zakup innych gatunków żywności - w przypadku wydatków turystycznych/. Wydatki turystyczne finansują - przejściowy wprawdzie - wzrost zapasów w gospodarstwie domowym, które będą spożyte w otoczeniu innego rynku lokalnego. Wydatki gościnne finansują wzrost bezpośredniego spożycia w obszarze rynku, w którym zostały poniesione.

Przedpłaty i wydatki turystów powodują transfer pieniądza na inne rynki. Wielkość przedpłat - to wielkość zobowiązań,

RODZAJE WYDATKÓW PRZY ZASPOKAJANIU POPYTU TURYSTYCZNEGO

jakie na określony termin zaciąga wobec nabywców strona podaży rynków innych niż ten, w którego obszarze dokonano przedpłaty. Jest to istotna informacja. Egzekwowanie zobowiązań skoncentruje się w pewnych, w zasadzie krótkich, okresach i na pewnych, w zasadzie niewielkich obszarach.^{1/} Nacisk na podaż wzmożni się wówczas przez bezpośrednie wydatki turystów. Łączą się z tym jeszcze wydatki podmiotów prawnych. Zwiększają one realne zasoby turystów w czasie wykorzystania dostępnych im możliwości bezpłatnego lub ulgowego otrzymania dóbr i usług.

2.3. Struktura rodzajowa

Dokonany podział wydatków uwzględniał zmiany w elementach i otoczeniu rynku lokalnego. Zmiany te powstawały przy przegrupowaniach finansowo-towarowych, zmierzających do zapewnienia turystom niezbędnej puli dóbr i usług. Jakie potrzeby one zaspokoja?

Odpowiedź wymaga podziału wydatków według przeznaczenia nabytych towarów. "W odniesieniu do współczesnych społeczeństw będziemy mogli wyodrębnić na ogół cztery podstawowe grupy wydatków; są to wydatki związane z zaspokajaniem: a/potrzeb bezpośrednio fizjologicznych /wydatki na żywność/, b/potrzeb w zakresie ubrania, c/potrzeb w zakresie mieszkania oraz d/potrzeb kulturalnych i innych.

Różne warianty wyżej podanego podziału występują w wielu systemach klasyfikacyjnych stosowanych przy badaniu budżetów rodzinnych względnie przy badaniu spożycia".^{2/}

1/ "Teoretycznie istnieje międzynarodowy rynek turystyczny i odpowiednie rynki krajowe; w praktyce występują lokalne rynki turystyczne, na których potrzeby przybyłych do danej miejscowości turystów spotykają się z istniejącymi w tej miejscowości możliwościami pokrywania tych potrzeb". J. Krynicki: Krajowy i zagraniczny ruch turystyczny. Wrocław 1973, s. 29.

2/ W. Welfe: Popyt i podaż. PWE, Warszawa 1962, s. 70.

W praktyce dąży się do tego, aby w badaniach statystycznych z zakresu spożycia artykułów i usług przez ludność obowiązywał w Polsce jeden system klasyfikacyjny. Od 1.I.1973 wprowadzono Nomenklaturę Artykułów i Usług do Badania Spożycia /NAS/.^{1/} NAS dzieli artykuły i usługi konsumowane przez ludność na: 8 głównych grup, 50 grup, 167 podgrup, 253 rodzaje. NAS opracowano w celu jednolitego grupowania artykułów i usług w badaniach prowadzonych przez poszczególne departamenty GUS oraz inne instytucje. W związku z tym obowiązujące do 1.I.1973 ...^{2/} nomenklatury i klasyfikacje dotyczące spożycia muszą być zmienione albo skorygowane przynajmniej w stopniu umożliwiającym otrzymywanie w drodze przekształceń informacji według grup artykułów i usług. Umożliwi to łączne wykorzystywanie wyników różnych badań prowadzonych w dziedzinie spożycia, które dotychczas nie zawsze były porównywalne".^{2/}

Postulat ten jest słuszny w odniesieniu do badań zaspokojonego popytu turystycznego, o czym świadczą przytoczone w rozdziale 1 różne /niekiedy nieporównywalne/ struktury rodzajowe, jakich używa się do prezentacji wyników. Budzi natomiast wątpliwości rozwiązanie ogólne. W głównej grupie o symbolu 7 /kultura, oświata, wychowanie, sport, turystyka i wypoczynek/ ujmując turystykę w jednej - z trzech wymienionych grup /symbol 72. Sprzęt sportowy i turystyczny łącznie ze sprzętem myśliwskim i wędkarskim/ oraz w jednej z dwunastu podgrup /symbol 733. Usługi w zakresie sportu, turystyki i wypoczynku/, wyróżniając następujące rodzaje:

7331 - Usługi w zakresie sprzętu sportowego, turystycznego, zabawek, gier towarzyskich i wyrobów kaletniczych,

7332 - Wydatki na wycieczki krajowe i zagraniczne,

7333 - Wozasy,

1/ GUS Nomenklatura Artykułów i Usług do Badania Spożycia /NAS/ Zeszyty Metodologiczne, nr 31 Warszawa 1973.

2/ GUS, Nomenklatura Artykułów....., op. cit., s. 3.

7334 - Kolonie i obozy,

7339 - Pozostałe usługi w zakresie sportu, turystyki i wypoczynku.^{1/}

Trudno znaleźć kryterium, jakim posłużyli się autorzy NAS, wyodrębniając w ten sposób spożycie turystyczne. Spożycie to utożsamiono z opłatami wniesionymi do jednostek organizujących tylko pewne formy wypoczynku turystycznego lub oferujących nieliczne towary lub usługi dla pewnej frakcji turystów. Zupełnie pominięto samodzielne organizowanie sobie wypoczynku turystycznego /turystykę indywidualną/, a także spożycie uzupełniające świadczenia organizatorów, którzy nie zaspokajają wszystkich potrzeb turystów /np. wczasowicz nabywa jeszcze dodatkowe dobra lub usługi niezależnie od świadczeń otrzymywanych w ramach wniesionej opłaty za wczasy/.

We wstępie do NAS stwierdza się, że ... "badania spożycia muszą uwzględniać przede wszystkim stopień zaspokojenia potrzeb konsumenta,^{2/} jednak powierzchowne rozwiązanie zastosowane do turystyki czyni to w minimalnym stopniu. Rozwiązanie powyższe uniemożliwia rozpoznanie struktury rodzajowej potrzeb zaspokajanych przez ludność przy realizacji popytu turystycznego. W NAS nie zauważa się, że turystyka nie jest odrębnym rodzajem potrzeby - jest odrębną sytuacją, w której zaspokajają się potrzeby rodzajowo nie różniące się od zaspokajanych podczas życia osiadłego. Różni się tylko ilość lub jakość dóbr i usług - przeznaczenie ich jest takie same. Turysta również żywi się i mieszka, ale nie w swoim mieszkaniu; korzysta z komunikacji, ale nie między np. mieszkaniem a miejscem pracy; może iść do fryzjera, kina, kabaretu czy na pocztę - a więc rodzajowo wszystko jest takie jak w czasie życia osiadłego, ale odbywa się w specyficznej sytuacji. Sprowadzanie tych faktów jedynie do potrzeb w zakresie wczasów, kolonii i wycieczek wypacza nie tylko strukturę rodzajową zrealizowanego popytu turystycznego, ale całą strukturę spożycia ludności. Jeśli bo-

1/ GUS, Nomenklatura Artykułów..., op. cit., ss. 16-17.

2/ GUS, Nomenklatura Artykułów..., op. cit., s. 5.

wiem ogólnie się stwierdza, że konsumenci spożywają wczas, to przez takie stwierdzenie potocznie rozumie się korzystanie z wyżywienia, zakwaterowania, rozrywek kulturalnych i ewentualnie transportu w ramach poniesionej opłaty.^{1/} Jej ryczałtowy charakter nie może stanowić o zaliczeniu do tego samego rodzaju różnorodnych potrzeb, zaspokajanych w wyniku tej opłaty. Opłacanie pakietu dóbr i usług spożywanych podczas uprawiania pewnych odmian turystyki nie musi powodować podniesienia tej opłaty do rangi odrębnego rodzaju potrzeby. Mieszkanie też zaspokaja kompleks potrzeb, jednak oddziela się np. czynsz najmu za lokale mieszkalne /w NAS symbol 4512 w grupie o symbolu 4 - mieszkanie/ od centralnego ogrzewania i ciepłej wody, energii elektrycznej i gazu /symbole 514, 521 i 522 w grupie o symbolu 5 - opał, energia elektryczna i ciepła/. Podobnie "wyżywienie" wczasowe nie może zwiększać roli kultury w strukturze spożycia, sztucznie pomniejszając tym samym faktyczną rolę żywności.

Wynika z tego, że nie tylko na potrzeby badania spożycia turystycznego, ale dla uzyskania realnej struktury całego spożycia należy dążyć do umieszczenia we właściwych grupach rodzajowych:

- żywienia w domach wczasowych, pensjonatach, stołówkach dla turystów /np. stołówki szkolne na koloniach, stołówki prywatne/. Jest to forma żywienia analogiczna do żywienia w zakładach gastronomicznych /stołówki, bary mleczne, mięsne, restauracje, kawiarnie i cukiernie/, a te są w NAS wyodrębnione w grupie żywność,

- zakwaterowania turystów. Jest rzeczą umowną, w jakiej grupie ma figurować ten rodzaj zaspokajanej potrzeby. Ma ona cechy zbliżające ją do grupy mieszkanie. Można też pozostawić ją w grupie "Kultura, oświata, wychowanie, sport, turystyka i

1/ Ścisłe biorąc nie ma ogólnie przyjętej definicji wczasów, a więc nawet przy założeniu, że spożycie wczasów to abstrakcyjne określenie spożycia jakiegoś zbioru dóbr i usług - nie wiadomo, jakie elementy tworzą ten zbiór. Warto też zauważyć, że nie używa się zwrotu "spożycie wczasów wyniosło x mln zł", lecz powszechne są sformułowania "spożycie na wczasach..." lub wczasowicze spczyli dobra i usługi za x mln zł".

wypoczynek", gdyż w grupie tej figuruje również zakwaterowanie w zakresie oświaty i wychowania /np. internaty/,

- przewozów turystów również transportem organizatorów pewnych form wypoczynku turystycznego, w których transport jest jednym z rodzajów świadczeń objętych opłatą globalną /łącznie z wyżywieniem, zakwaterowaniem - np. wycieczki/. Przewozy te powinny być zaliczone do grupy "Transport i łączność", a nie do grupy "Kultura, oświata, wychowanie, sport, turystyka i wypoczynek",

- opłat o charakterze podatków /jakie dolicza się szczególnie wyjeżdżającym za granicę kraju/, za które turysta nie otrzymuje konkretnych dóbr lub usług - np. opłata paszportowa, narzut turystyczny przy wymianie dewiz. Opłaty te zaliczyć należy do grupy "Usługi i wydatki osobno nie wymienione", bez względu na to, czy zawarte są w ogólnej cenie płaconej organizatorowi /np. wycieczki zagranicznej/, czy wnoszone są oddzielnie /np. przy załatwianiu wyjazdu indywidualnego/.

W grupie "Kultura, oświata, wychowanie, sport" /bez turystyki/ pozostałby /poza zakwaterowaniem/ sprzęt sportowy i turystyczny /zakupy, naprawa, wypożyczanie/ oraz korzystanie z usług dających turystyce możliwość aktywnego fizycznie wypoczynku /korzystanie z basenów, lodowisk, wyciągów narciarskich itp./.

Po takich poprawkach można stwierdzić, w jakim stopniu dobra i usługi klasyfikowane według NAS zaspokajają również popyt turystyczny. Zdefiniowane wcześniej rodzaje wydatków dokonywanych przy zaspokajaniu popytu turystycznego mogą "wiązać się" z różnymi grupami rodzajowymi, jakie NAS wprowadza do badań spożycia. Dlatego każdy wydatek dokonany przy zaspokajaniu popytu turystycznego można przedstawić jako punkt na płaszczyźnie, określanej przez względnie jednorodny rodzaj potrzeby oraz wydatku.

Przykładową makietę pokazuje tabela 10.

Tabela 10 wymaga jeszcze uzupełnienia. Z obserwacji wiadomo, że obecnie turyści przywożą i sprzedają towary oraz podejmują dorywczo pracę zarobkową. Jest to szczególnie sposób realizacji zapotrzebowania na dodatkowe środki płatnicze, po-

Tabela 10

Struktura wydatków związanych z ruchem turystycznym i
rodzaje potrzeb, jakie te wydatki zaspokajają

Rodzaje wydatków	R o d z a j e p o t r z e b										
	żywność	odzież i obuwie	mieszkanie	opał, ener- gia elektr.	higiena osobista	kultura, oświata	w tym: noclegi	transport i łączność	usługi i rozchody osobne nie wymienione	rozchody różne	0 0 0 2 2 M
Razem											
z tego wydatki:											
1/ turys- tyczne											
2/ turystów											
3/ przed- płaty											
4/ gościn- ne											
5/ podmio- tów praw- nych											

ochodzące z rynku przyjmującego turystów. Możliwość badania po-
pytu skierowanego na tak specyficzny rodzaj potrzeby, potrzeby
pieniądza - uwzględnia tabela 11.

Struktura wydatków związanych z ruchem turystycznym oraz zaspokojonych potrzeb /łącznie z zapotrzebowaniem na dodatkowe dochody/

[illegible]

2.4. Struktura przestrzenna i czasowa

Badanie struktury przestrzennej popytu turystycznego zostanie omówione na podstawie tabeli 12.

W "głównej" w tabeli 12 jest przedstawiona podaż na kolejnych rynkach /w kolumnach/, w "boozku" - elementy popytu turystycznego, stwarzanego przez grupy nabywców /w wierszach/. Grupy nabywców są uporządkowane w tabeli 12 w tej samej kolejności co rynki, tzn. kolumna każdego rynku ma ten sam numer co wiersz grupy stałych nabywców tego rynku. W utworzonej w ten sposób szachownicy $N \times N$ /plus kolumna i wiersz "ogółem"/ występują pewne zależności. Oto one:

1. W układzie mogą znajdować się rynki o różnym zasięgu przestrzennym. Przykładowo: pierwsze k rynków $/1 \leq k < N-1/$ to rynki, z których składa się obszar rynku krajowego /lokalne lub regionalne/, następne $/N-1, N/$ mogą być wyłącznie rynkami zagranicznymi. Oczywiście cały układ będzie się sumował przy jednoimiennej walucie.

2. Na przekątnej, a więc na przecięciu wiersza i kolumny o tym samym numerze, są notowane wydatki stałych nabywców na "swoich" rynkach. Na przekątnej nie mogą wobec tego występować wydatki turystów. Wydatki turystów znajdują się w danym wierszu poza przekątną, gdzie dla danej grupy nabywców są reprezentowane rynki przejściowe.

3. Dokonywanie przedpłat turystycznych jest notowane na przekątnej - w kwocie globalnej /w pozycji przedpłaty razem/. Na "swoim" rynku osoba dokonująca przedpłat nie ma dokładnie proporcji, według których przedpłaty zostaną rozdysponowane przy zaspokajaniu poszczególnych rodzajów potrzeb na innych rynkach. Jak z tego widać, rozdysponowanie globalnej kwoty przedpłat turystycznych dokonuje się wzdłuż wiersza /w pionie/, podczas otrzymywania na "obcych" rynkach konkretnych dóbr lub usług za te przedpłaty.

4. Pełna kwota wydatków gościnnych występuje na przekątnej /wydatki stałych nabywców na "swoim" rynku, skierowane na zaspokojenie potrzeb bezpłatnie goszczonych turystów/. Wydatki te są następnie rozłożone wzdłuż kolumny /w pionie/, w kwo-

Struktura wydatków związanych z ruchem turystycznym i zaspokojonych potrzeb w ujęciu przestrzennym

WYDATKI		1					2					N - 1					N					OGÓŁEM					
		Żywność	Mieszkanie	Ubranie	Pozostałe	Razem	Żywność	Mieszkanie	Ubranie	Pozostałe	Razem	Żywność	Mieszkanie	Ubranie	Pozostałe	Razem	Żywność	Mieszkanie	Ubranie	Pozostałe	Razem						
1	Turystyczne i turystów																					1					
	Przedpłaty turystycz.																										
	Gościnne																										
	Podmiotów prawnych																										
	R A Z E M																										
2	Turystyczne i turystów																					2					
	Przedpłaty turystycz.																										
	Gościnne																										
	Podmiotów prawnych																										
	R A Z E M																										
N-1	Turystyczne i turystów																					N-1					
	Przedpłaty turystycz.																										
	Gościnne																										
	Podmiotów prawnych																										
	R A Z E M																										
N	Turystyczne i turystów																					N					
	Przedpłaty turystycz.																										
	Gościnne																										
	Podmiotów prawnych																										
	R A Z E M																										
	Turystyczne i turystów																					OGÓŁEM					
	Przedpłaty turystycz.																										
	Gościnne																										
	Podmiotów prawnych																										
	R a z e m																										
		1					2					N - 1					N					OGÓŁEM					
		R Y N K I /1 = 1.....N/																									

WZGLĘDNY
STALNIE
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZGLĘDNY
WZ

tach częściowych, wykorzystanych przez poszczególne grupy obcych nabywców - w stosunku do rynku, na którym ich goszczono. Wobec tego na przekątnej wydatki gościnne są wydatkami pieniężnymi stałych nabywców - dla danego rynku; rozłożone poza przekątną /w kolumnie - w pionie/ stanowią część bezpłatnej konsumpcji turystów goszczonych na danych rynkach.

5. Pozostała część bezpłatnej konsumpcji jest wykazana w wydatkach podmiotów prawnych. Występowanie tych wydatków na przekątnej /a więc dofinansowywanie wydatków turystycznych/ jest raczej sporadyczne /np. dopłaty państwa do szczepień ochronnych, którym poddawane są osoby udające się do egzotycznych krajów/.

6. Jest sprawą oczywistą, że na przekątnej żadna odmiana popytu turystycznego nie może kierować się na specyficzny rodzaj potrzeby, jakim jest pieniądź.

7. Sumowanie danych wzdłuż kolumn /na sumy "razem" w wierszu "N + 1 ogółem"/ daje kwotę wydatków związanych z ruchem turystycznym, dokonanych na "i" - tym rynku /w kolumnie/. Kwota ta jest wykazana według struktury rodzajowej potrzeb, które zaspokojono, a także może być rozdzielona według wielkości kwot od stałych i przejściowych nabywców oraz kierunków, z których pieniądze napłynęły.

Sumowanie danych w wierszach /na sumy "razem" w kolumnie "N + 1 ogółem"/ daje kwotę wydatków związanych z ruchem turystycznym, dokonanych przez grupę stałych nabywców "i" - tego rynku. Kwota ta jest wykazana według struktury rodzajowej potrzeb, które zaspokojono, a także może być rozdzielona według sum pozostawionych na własnym /"i" - tym/ i wywiezionych na obce rynki.

Przy sumowaniu nie należy liczyć dwukrotnie kwot przedpłat turystycznych oraz wydatków gościnnych. Sumując przedpłaty turystyczne wierszami, z pominięciem pozycji "razem" wykazanych na przekątnej, otrzymuje się w kolumnie N+1 "ogółem" kwotę przedpłat turystycznych, która odpłynęła na inne rynki, przejściowe dla grupy nabywców reprezentowanej w sumowanym wierszu. Sumując przedpłaty turystyczne kolumnami, z pominięciem pozycji

ozi "razem" wykazanych na przekątnej, otrzymuje się w wierszu N+1 "ogółem" kwotę przedpłat turystycznych, która napłynęła na dany rynek od obcych nabywców. Natomiast przy sumowaniu wydatków gościnnych - z pominięciem pozycji "razem" wykazanych na przekątnej - otrzymuje się:

- a/ w kolumnie "N+1 ogółem" /sumując wierszami/ - wartość kwoty bezpłatnie otrzymanych dóbr i usług od ludności /poza własnym rynkiem/,
- b/ w wierszu "N+1 ogółem" /sumując kolumnami/ - kwotę wydatków pieniężnych, jaką stali dla danego rynku nabywcy przeznaczyli na nieodpłatne goszczenie turystów.

Oczywiście dla całego układu suma kwot z punktu "a" równa się sumie kwot z punktu "b".^{1/}

8. Łączne wydatki turystyczne są wykazane /dla danego rynku/ na przekątnej w pozycji - "turystyczne - razem".

Łączna wysokość ekwiwalentu zakupów dla turystów /z odpowiednią częścią przedpłat turystycznych/ jest wykazana poza przekątną /dla każdego rynku/ w pozycji razem /suma podwójna; albo według rodzajów zaspokojonych potrzeb, albo według rodzajów wydatków/.

2.5. Inne przekroje

Wyjaśnienia w punktach 1-8 precyzują rolę, jaką w badaniu wydatków związanych z ruchem turystycznym odegrać może proponowany w tabeli 12 układ tych wydatków. Jest on pomocny w:

- uzyskaniu podstawowych przekrojów zaspokojonego popytu turystycznego,
- sformalizowaniu określeń teoretycznych.

Podstawowe przekroje wydatków są widoczne niemal "gołym okiem" i ściślejsze wskazówki ułatwiające ich rozróżnianie by-

1/ Jeśli nie wystąpi szczególny przypadek wydatków gościnnych na własnym /stałym/ rynku /osoba nie uprawiająca turystyki przekazuje prezent, który zastąpi wydatek turystyczny osobie zamierzającej uprawiać turystykę i następnie realizującą ten zamiar/.

ły przekazane w punktach 1-8. Trzeba jeszcze tylko podkreślić, że proponowany w tabeli 12 układ powinien również być przydatny w rozwiązywaniu omówionych we wstępie potrzeb praktyki w zakresie transferów pieniężnych, spowodowanych przeniesionym popytem turystycznym.

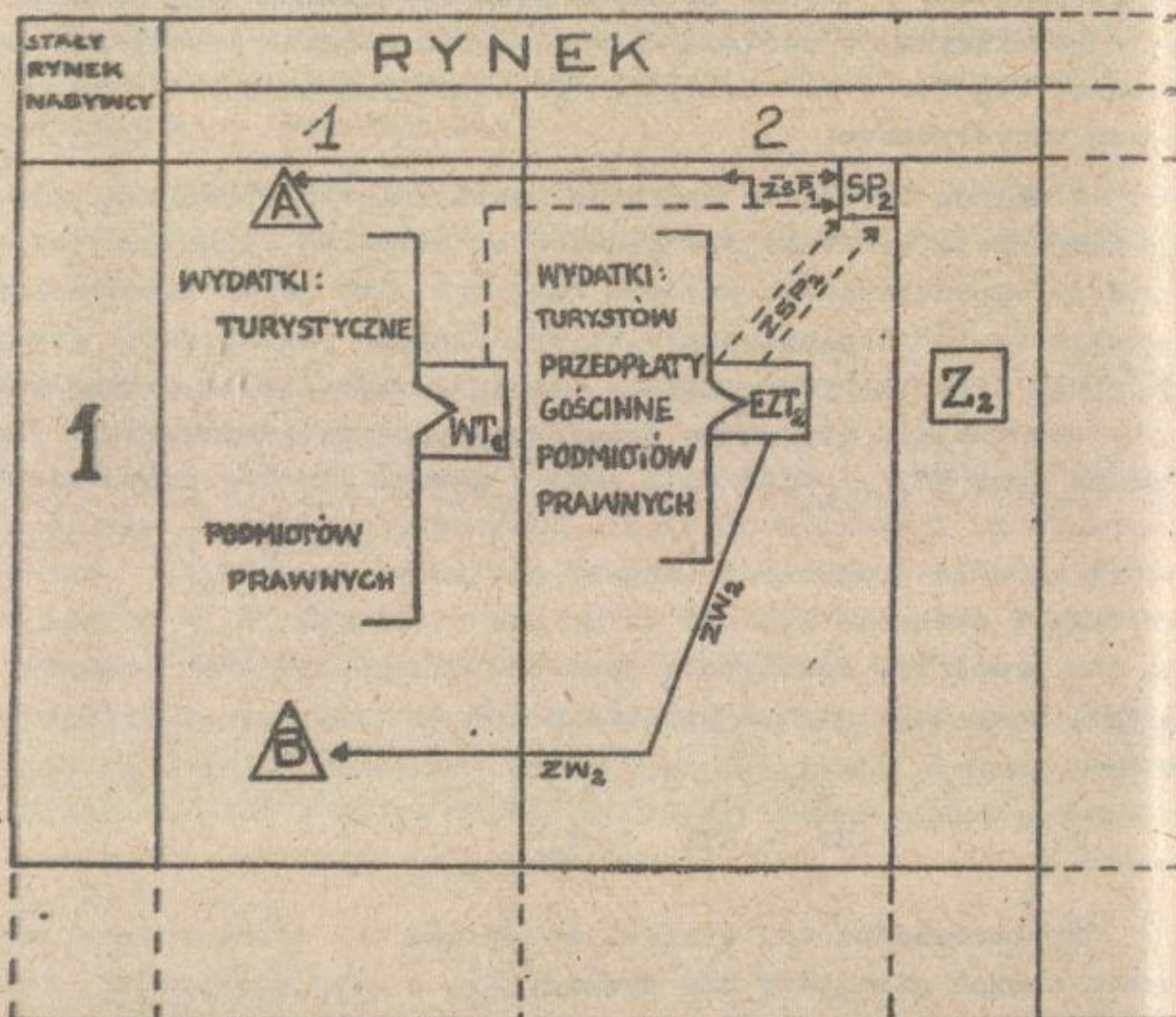
Z układu tabeli 12 wynikają także związki ilościowe, które zakreślają wyraźniejsze granice od określeń opisowych użytych do przedstawienia procesu turystyki lub jego uczestników - turystów. Najlepiej sprawę tę wyjaśnić na przykładzie /rys. 3/. Otóż stały nabywca rynku 1 dokonuje wydatków turystycznych oraz ewentualnie otrzymuje świadczenie podmiotów prawnych /na łączną sumę WT_1 /, wyjeżdża i jest w pewnym okresie przejściowo na rynku 2. Z rynku 2 otrzymuje masę dóbr i usług o wartości, którą określa ekwiwalent zakupów dla turystów EZT_2 . Jednocześnie w obszarze rynku 2 otrzymuje pieniądze Z_2 - za podjętą tam pracę lub dokonywaną sprzedaż przywiezionych towarów/. O tym, żeby taki wyjazd był uznany za turystyczny, decyduje warunek

$$/1/ \quad WT_1 + EZT_2 > Z_2$$

Z nierówności tej wynika, że wyjazd był sfinansowany jeszcze z innych pieniędzy niż dochody Z_2 , a więc dostarczył rynkowi 2 pewnej nadwyżki pieniądza w ogóle lub w niektórych segmentach. Jest to warunek rozstrzygający sprawę z wystarczającą praktycznie dokładnością. Można go uściślić przy rozróżnianiu aktu nabycia i spożycia. Wówczas z zarobkami porównuje się wartość spożycia dokonanego w obszarze rynku 2 - SP_2 /łącznie z artykułami pozostawionymi w tym obszarze do spożycia innym/ oraz wartość zakupionych tam i wywiezionych artykułów nie konsumowanych ZW_2 - zakupy na rynku 2 - przeznaczone do wywozu/ a więc

$$/2/ \quad SP_2 + ZW_2 > Z_2$$

/ SP_2 może zawierać część artykułów zakupionych na rynku 1 a spożytych na rynku 2 oraz artykuły zakupione i spożyte na rynku 2/

Rys. 3. Zakupy i spożycie charakteryzujące turystę

A - towary wywiezione, częściowo zużyte i przywiezione do ponownego magazynowania,

B - towary zakupione na przejściowym rynku i wywiezione

- pozostałe oznaczenia w tekście.

Warunek /2/ jest szerszy od kryterium niezarobkowania ustalającego, że turystą jest "...każda osoba, która wydaje w nowej miejscowości więcej niż tam zarabia".^{1/} Warunek /2/ uwzględnia w porównaniu z zarobkami wartość spożycia w obszarze recepcyjnym zakupów dokonanych poza tym obszarem, a także spożycia przez osobę dóbr i usług, których wartość nie jest pokrywana z jej wydatków /lecz dofinansowana przez podmioty prawne lub stałych nabywców goszczących daną osobę nieodpłatnie/. Wszystkie te cechy tworzą - jak to stwierdzono wcześniej, zamknięty krąg zagadnień, a więc wymagający jednolitego uwzględnienia.

Z warunku /2/ widać, że migracje siły roboczej w poszukiwaniu pracy nie mają charakteru turystycznego,^{2/} jeśli znak w nierówności /2/ zmienia kierunek -

$$/3/ \quad SP_2 + ZW_2 \leq Z_2$$

a sytuacja taka jest raczej regułą, gdyż emigrującego pracownika nikt dodatkowo nie finansuje i przeważnie już od pierwszych dni pracy /nawet jeszcze przed podjęciem pierwszego wynagrodzenia/ ubiega się on o zaliczkę lub zasiłek na "zagospodarowanie".

1/ J. Gieźgała: Turystyka w gospodarce ...op. cit., s. 34. Można przypuszczać, że warunku J. Gieźgały nie spełnia pewna grupa Polaków wyjeżdżających do krajów kapitalistycznych, gdyż "...turyści z Polski wracając z zagranicy /K K/ przywożą sumy wyższe niż wynoszą wypłaty państwa na ten cel /wypłaty z 1973 r. - 10,5 mln \$, przywóz przez turystów polskich powracających - 23 mln \$, w 1974 r. - 24,5 mln \$ wydatki, przywóz 37,6 mln \$/. "P. Wyczański: "Porównanie wyników dewizowych i intensywności zagranicznego ruchu turystycznego w Polsce na tle innych krajów europejskich". Instytut Finansów, Warszawa 1976 /maszynopis/, s. 46.

2/ Twierdzenie takie - wysunięte przez A. Izydorczyka - wynika z powierzchownego traktowania ruchu turystycznego, bez uwzględnienia jego ekonomicznej strony. Uznaje się w tym przypadku wyłącznie, że istotną właściwością turysty jest jego postawa poznawczo-obserwacyjna, a to "...nawiązuje jedynie do samego zachowania się, określając je tak szeroko, że nie można nie powiedzieć o motywach nim kierujących, gdyż każdy człowiek w dowolnym momencie postrzega i poznaje otoczenie". Z. Czechowski: Definicje pojęcia "turysta"..., op. cit., s. 44.

Rozdzielenie aktu spożycia od aktu zakupu może posłużyć do uzyskania jeszcze innych charakterystyk turysty. Jeśli - kontynuując przykład - na wartość spożycia w obszarze rynku 2 $/SP_2/$ składają się zakupy dokonane w obszarze rynku 1 $/ZSP_1/$ - spożyte zakupy z rynku 1/ oraz zakupy dokonane w obszarze rynku 2 $/ZSP_2/$ - spożyte zakupy z rynku 2/, natomiast EZT_2 składa się z ZSP_2 /części spożytej/ oraz przeznaczonej na wywiezienie $/ZW_2/$ - zakupy na rynku 2 przeznaczone do wywozu na inne obszary/ - to mogą wystąpić powiązania następujące:

$$\left. \begin{array}{l} /4/ \quad WT_1 = ZSP_1 = 0 \\ \quad \quad EZT_2 = ZSP_2 \\ \quad \quad ZW_2 = 0 \end{array} \right\} \text{ dla stałego nabywcy na rynku 1}$$

Warunek /4/ określa turystę "doskonałego". Przybywa on do obszaru danego rynku "z pustymi rękami" po to, aby otrzymać tylko dobra i usługi, które spożyje na miejscu, i opuścić obszar recepcyjny tylko z tym, z czym przyjechał. Zbytniego nieoddalania się pewnych grup turystów od takiej "doskonałości" pilnują np. ograniczenia administracyjne wprowadzane przez przepisy celne.

Następnie wyróżnić można turystę właściwego -

$$/5/ \quad ZSP_2 \geq ZW_2; \text{ dla stałego nabywcy rynku 1, którego spożyte zakupy z rynku 2 miały większą wartość od nie spożytych i wywiezionych}$$

- oraz turystę handlującego

$$/6/ \quad ZSP_2 < ZW_2; \text{ dla stałego nabywcy z rynku 1, który wywiózł z obszaru rynku 2 zakupy o większej wartości od tam spożytych.}$$

Relacje /5/ i /6/ określają kierunki popytu turystycznego. W sytuacji /5/ nie dotyczy on jakiegoś specyficznego rodzaju dóbr czy usług. W sytuacji /6/ może istnieć pewien szczególnie atrakcyjny towar, związany tylko z danym regionem, i pieniądze wpływające na ten teren mają już uprzednio zaplanowane przeznaczenie /np. kozuchy/. Ma to wpływ na organizację podaży.

3. METODY BADAŃ STOSOWANE PRZY SZACOWANIU WYDATKÓW ZWIĄZANYCH Z RUCHEM TURYSTYCZNYM

3.1. Badania całkowite i częściowe

Produktem finalnym poprzedniego rozdziału jest tabela 12, która pokazuje główne odczyty popytu turystycznego, ale będzie w pełni przydatna dopiero po wypełnieniu odpowiednimi danymi liczbowymi. Kolej więc na rozważenie praktycznych możliwości uzyskania tych danych. Konstrukcja tabeli 12 podpowiada, że potrzebne liczby mogą znajdować się:

- 1/ w ewidencji wytwarzania lub sprzedaży /co wynika z główki każdej kolumny w tabeli 12/,
- 2/ w ewidencji przepływu pieniądza /co wynika z treści, czyli "wnętrza" tabeli 12/,
- 3/ w ewidencji wydatków nabywców /co wynika z boczku każdego wiersza tabeli 12/.

Ad 1.

Ewidencja sprzedaży obejmuje towary; ile ich otrzymano, ile sprzedano oraz jaka była wartość transakcji. Sprawozdawczość, którą sporządzają jednostki handlowe i usługowe, opiera się na ewidencji, dotyczy więc towarów. Natomiast jest sprawą otwartą określenie grupy nabywców, których popyt został zaspokojony w wyniku sprzedaży danych towarów. Nie potuje się tego w ewidencji; nie odróżnia tego sprawozdawczość. Można niekiedy stwierdzić, w jakiej sytuacji jest konsument danego artykułu /np. leki będzie spożywał chory/, do jakiej sytuacji

daży /np. zakup fuzji kojarzy się z myślistwem/ lub kim w ogóle jest /np. śpiochy to zakup dla niemowlaka/. Wychodząc z tego usiłuje się "odgadnąć" artykuły, których sprzedaż wiąże się z zaspokojeniem popytu turystycznego. W tym celu sięga się przed proces sprzedaży - do procesu wytwarzania, sądząc, że pomocny będzie profil jednostek produkujących dane dobra lub usługi. Korzysta się z pewnego pogrupowania tych jednostek na podstawie podobieństwa technologicznego i podobieństwa efektów działalności produkcyjno-usługowej. Podobieństwo to leży u podstaw klasyfikacji gospodarki narodowej /i związanej z nią klasyfikacji usług/. Jednakże "...klasyfikacja gospodarki narodowej jest umownie przyjętym, hierarchicznie usystematyzowanym podziałem ogólnej zbiorowości jednostek organizacyjnych tworzących gospodarkę narodową /podmiotów gospodarujących/".^{1/} Umownie przyjęto więc, że grupa pewnych jednostek tworzy daną gałąź gospodarki narodowej i umownie nazwaną jedną z tych gałęzi "turystyką i wypoczynkiem".^{2/} Nie negując podobieństwa czynności użytych jako podstawa do takiego pogrupowania i gwarantujących dość jednolity profil wymienionej gałęzi - trzeba jednak zwrócić uwagę na sprawę pozornie drobną, ale powodującą wiele nieporozumień. Sprawą tą jest bardzo nieszczęśliwie wybrana nazwa tej gałęzi. Nazwy innych - większych lub mniejszych - grup jednostek są takie jak nazwy wytwórców zatrudnionych w tych jednostkach. Jest to logiczne, gdyż określają dziedzinę wytwarzania dóbr lub usług /np. dział rolnictwo - wytwórca rolnik, dział budownictwo - budowniczy, gałąź finanse - finansista, branża lecznictwo - lekarz/. Grupa jednostek w gałęzi "88 - Turystyka i wypoczynek" nie ma nazwy takiej jak wytwórcy, lecz jak konsumenci /turyści, wypoczywający/. To rodzi poglądy, że gałąź ta określa granice konsumpcji turystycznej i jej wielkość. Najbardziej dostępnym i najpopularniejszym przybliżeniem wielkości tak rozumianej konsumpcji są dane sprawozdawczości, utożsamiające wartość sprzedanej produkcji jednostek gospodarczych /gałęzi "88 Turystyka i wypoczynek"/ z wielkością wpły-

1/ GUS. Klasyfikacja gospodarki narodowej. Zeszyty Metodyczne. Warszawa 1975, s. 5.

2/ Gałąź 88 - Turystyka i wypoczynek - GUS. Klasyfikacja...op. cit., s. 51.

wów z turystyki, a więc z konsumpcyjnymi wydatkami na turystykę.

Nie jest to słuszne. Turystyka "nie zorganizowana", a więc obsługiwana przez jednostki z innych gałęzi /niż 88/ również istnieje,^{1/} inne grupy jednostek ze swoją wytwórczością są również potrzebne turystom. Pewne produkty pracy tych jednostek gospodarczych otrzymały nawet przymiotnik "turystyczny",^{2/} będący adresem, pod który ma trafić wyrób do spożycia. Inna sprawa, że wyroby te mogą trafić nie tylko do turystów, mimo że są tylko do nich adresowane.

Z drugiej strony jednostki z gałęzi turystycznej - niezależnie od miejsca lub kryterium grupowania - zaspokajają potrzeby turystów, innych podróżnych i stałych mieszkańców.^{3/} Natomiast turyści zawsze penetrują cały rynek i nie ograniczają się do zaspokajania potrzeb tylko dobrami lub usługami z przymiotnikiem "turystyczne". Stąd wniosek, że wybieranie danych "turystycznych" ze sprawozdawczości daje zniekształconą wielkość popytu turystycznego i - na dobrą sprawę - nie wiadomo, o ile "mniejszą lub większą".

1/ Np. "Fakt, że przy wzroście wydanych dokumentów paszportowych o 27,1% wzrost liczby osób obsługiwanych przez biura podróży wyniósł tylko 16,7%, świadczy o dalszym, bardziej dynamicznym rozwoju nie zorganizowanych wyjazdów obywateli polskich do krajów kapitalistycznych w stosunku do wyjazdów organizowanych za pośrednictwem polskich biur podróży. Potwierdza to spadek udziału biur podróży w wyjazdach ogółem z 17,0% w 1975 r. do 14,7% w 1976 r." Zjednoczenie Gospodarki Turystycznej. Analiza działalności ZGT za rok 1976, Warszawa 1977, s. 48.

2/ Np. gałąź 21 - Przemysł odzieżowy - produkcja artykułów sportowych i turystycznych; gałąź 89. Pozostałe zakłady usług niematerialnych - wypożyczanie sprzętu sportowego, turystycznego, GUS, Klasyfikacja Gospodarki..., op. cit., s. 32-33, 52 lub gałąź 72 - Pozostałe usługi komunalne materialne - napełnienie gazem butli turystycznych, GUS, Klasyfikacja usług, Zeszyty Metodyczne, Warszawa 1976, s. 98.

3/ Gastronomia hotelowa /jak każda/ podejmuje konsumenta dysponującego nie tylko turystyczną gotówką, a miejsca hotelowe są wykorzystywane na stałe mieszkania - np. "Przez cały okres pracy w Lublinie mieszkalem wraz z żoną i synem w hotelu "Victoria" skarżył się w wywiadzie dla "Przeglądu Sportowego" /nr 13/6546 z 20.I.1976, s. 3/ trener piłkarski.

Rozbieżności powiększają się przy dociekaniu, co jeszcze konsumowali turyści, chociaż nie było to do nich adresowane, ani przez nazwę gałęzi, ani przez nazwę wyrobu. Wywodzi się to z obserwacji turysty lub obserwacji procesu sprzedaży. Obserwacja turystów wskazuje, że korzystają oni z pewnych dóbr lub usług równolegle z innymi grupami nabywców /np. ocenie towarów wywożonych za granicę lub przywożonych z zagranicy/. Obserwacja procesu sprzedaży /na pewnym obszarze/ wskazuje wzrost wartości sprzedaży pewnych rodzajów artykułów w czasie, kiedy nasila się ruch turystyczny /np. żywność/. Ale w takich przypadkach rozmiary spożycia turystów pozostają bliżej nie znane i aby je określić nie do uniknięcia są daleko idące uproszczenia.^{1/}

1/ "Rozpiętość wielkości dziennego wydatku turysty wskazuje, że przyjęta metoda szacunku obrotów nie jest w pełni odbiciem stanu faktycznego". Koebe - Ciesek A.: Analiza obrotów i efektów ekonomicznych działalności turystycznej gastronomii i handlu detalicznego w latach 1966-1970. Problemy ekonomiczne turystyki GKKFiT, Warszawa 1972, s. 16.

Wydawałoby się, że obserwując turystów wyjeżdżających za granicę państwa można łatwo ustalić rodzaje dóbr i usług, z których korzystają, a wartość wyliczyć ze sprawozdawczości. Tak nie jest. T. Wasilewski próbuje to uczynić przy rozwiązaniu następującej sprawy: Na turystyczne wyjazdy zagraniczne obywateli państwo przeznacza x mln zł dew. Wyjeżdżający wydają w związku z tym y mln zł obiegowych. Iloraz pokazuje, ile złotych osiąga państwo od obywateli za 1 zł dew., wydankowany na ich turystykę za granicę. Do kwoty y autor zalicza wydatki na:

dewizy i usługi biur podróży	5.797.437	tys. zł	ob.
podróż	569.384	"	"
paszporty i wizy	632.632	"	"
opłaty celne	321.020	"	"

Razem 7.520.473 tys. zł ob.
/za 1973 rok/

Jak widać, dane dotyczą trzech działów gospodarki narodowej /transport i łączność, kultura fizyczna, turystyka i wypoczynek, finanse i ubezpieczenia/, potrzebny był również szacunek opłat wizowych. Nie polegało to jednak na gładkim podsumowaniu, gdyż na końcu opracowania autor stwierdza, że przeprowadzony rachunek "uwidocznił w całej pełni trudności natury technicznej występujące przy uzyskiwaniu odpowiednich danych statystycznych. Wiele poszczególnych elementów tego rachunku podlegać musi z konieczności szacunkowi, który niejednokrotnie opiera się na danych bardzo nielicznych i mało precyzyjnych. T. Wasilewski: Ocena bieżącej efektywności ekonomicznej turystyki zagranicznej. Instytut Finansów, Warszawa 1974, s. 69-75, 97-100, 104.

Sprawozdawczość statystyczna w ogóle nie ujmuje niektórych kwot finansowych. Wpływać one mogą do jednostek administrowanych przez państwa obce /np. opłaty wizowe wnoszone przez Polaków/ lub wynikają z prywatnego handlu dobrami i usługami między ludnością. Do wyznaczania wielkości tych kwot trzeba znowu stosować mniej lub bardziej precyzyjne zasady.

W podobny sposób - oparty na wybieraniu ze sprawozdawczości tego co "przypisano" w całości turystyce, bądź wydzielaniu z innych całości tej części, która przypada przypuszczalnie między innymi na turystykę - ustalić można wielkość dofinansowania spożycia turystycznego przez podmioty prawne. Odpowiednia sprawozdawczość finansowa wynika tu z zasad tworzenia i rozdziału określonych funduszy. Różnorodna jest jednak interpretacja powiązań niektórych funduszy z turystyką. Stąd też różnorodność wyników /np. rozdz. I, tab. 8/.

c.d. przyp. 1 ze str. 60

Zastanawia fakt, że podnosząc wagę ceł, pomija się zupełnie pełną wartość oclonych przy wyjeździe towarów oraz - konsekwentnie - towarów wywożonych bez oclenia. Ich zakupy spowodowały - równie jak cło wywozowe - ściągnięcie poważnych sum złotych obiegowych od ludności w związku z wyjazdem za granicę.

T. Wasilewski był również współautorem innego szacunku. Uzyskano w nim inne wyniki. Wyniki te wyglądają następująco:

Wydatki ludności na zagraniczną turystykę wyjazdową - 1973 r.

Równowartość dewiz wg kursu wzgl. relacji NBP	4.385,8 mln zł obieg.
Różnica między relacją a kursem \$ pobierana przez NBP	78,4 " " "
Marża biur na turystyce grupowej	70,3 " " "
Marża biur na turystyce indywidualnej	113,2 " " "
Usługi własne biur w turystyce grupowej	118,0 " " "
Opłaty paszportowe	592,0 " " "
Opłata turystyczna	825,0 " " "
Przejazdy zagraniczne	2.366,8 " " "
Razem	8.549,5 " " "

"Ocena turystyki zagranicznej w okresie 1971-1975 i wnioski dla jej dalszego rozwoju". Projekt III - wersja z dnia 20.V. 1975. Opracowanie Komisji Planowania przy Radzie Ministrów; Autorzy: W. Czepulis, Z. Arament, J. Wacowski, M. Walczak, T. Wasilewski. Przesłane do GKKFiT przy piśmie Komisji Planowania przy RM, znak PSVI-110-14/75 z 5.VII.1975 - Tab. nr 2.

Ewidencja i sprawozdawczość są silnie powiązane z umownym pogrupowaniem wytwórców i ich produktów pracy. Przy przesunięciu tych produktów do handlu umowne pogrupowanie zostaje przeważnie zachowane /np. handel oferuje i odnotuje zawsze sprzedaż odcieży turystycznej bez względu na to, kto ją kupił - bądź handel nie odnotuje, ile gazu sprzedał napełniając butle turystyczne a ile - napełniając domowe/. Popyt turystyczny /jak i inne odmiany popytu/ nie jest sprawą umowną, jest zjawiskiem obiektywnym. Podaż można grupować umownie - popyt do takiej umowy nie musi się dostosowywać.^{1/} Można twierdzić odwrotnie - do obiektywnych rodzajów popytu dostosowuje się umowne grupowanie podaży, ale przeprowadzenie takiego dostosowania konsekwentnie do końca jest niemożliwe, gdyż rodzaj popytu zależy od sytuacji, w jakiej znajduje się człowiek. Człowiek może znajdować się jednocześnie w kilku sytuacjach, a sytuacje te mogą być nierozdzielne.^{2/}

Przy korzystaniu ze sprawozdawczości jednostek wytwórczych lub handlowych nie uzyska się także elementu dynamicznego, którego obserwację zakłada konstrukcja tabeli 12. Sprawozdawczość sporządza jednostka wytwarzająca lub sprzedająca - wiadomo więc przy realizacji popytu, dokąd pieniądź wpłynął, natomiast nie wiadomo skąd. Nie zawsze też miejsce wpłaty jest miejscem otrzymania konkretnego dobra lub usługi. Ponieważ z nieco wcześniejszych rozważań wynika, że nie wiadomo również, od kogo /od stałego nabywcy czy przejściowego/ pochodzi wpłata, przeto uzyskanie rozkładu kwot według rynków i według ro-

1/ Na pewnych odcinkach dostosowanie to próbuje się przeprowadzić w drodze nacisku administracyjnego - np. "...Jednostki organizacyjne mogą najmować pokoje gościnne wyłącznie za pośrednictwem biur zakwaterowania" - §10.1. Zarządzenie Przedniczącego GKKFiT z dnia 15 października 1976 w sprawie wynajmowania pokoi gościnnych /MP. Nr 39, poz. 178/.

2/ Można być uczniem - turystą. Dla takich klientów wydzielono w klasyfikacji Gospodarki Narodowej /KGN/ "Placówki woza-ów dla dzieci i młodzieży" w dziale "Oświata i wychowanie" - a nie jednostki gałęzi 88 Turystyka i wypoczynek. Lecząc się, można uprawiać turystykę. Dla takich klientów wydzielono w KGN "Zakłady lecznictwa uzdrowiskowego" w dziale "Ochrona Zdrowia i Opieka Społeczna" - a nie jednostki gałęzi 88 - Turystyka i wypoczynek itp.

dzajów popytu turystycznego - a więc według elementów, których istotność podniesiono w rozdziale 2 - pozostaje mocno wątpliwe. Wszystko to upoważnia do stwierdzenia, że sprawozdawczość jest niezbyt odpowiednim źródłem uzyskania danych liczbowych, w pełni przydatnych w tabeli 12. Sprawozdawczość dostarcza danych o przychodach pewnych grup jednostek gospodarczych /zgodnie z KGN/ i nie należy tego utożsamiać z przychodami gospodarki narodowej z tytułu zaspokojonego popytu turystycznego mieszkańców kraju.

Ad 2.

Ewidencja przepływu pieniądza uwzględnia elementy dynamiczne. Ewidencję taką prowadzą jednostki bankowe, notując wielkości wpłat i wypłat pieniężnych. Wynikające stąd saldo jest spowodowane napływem lub odpływem pieniądza za sprawą m.in. turystyki. Na podstawie tej ewidencji, zestawionych bilansów dochodów i wydatków ludności oraz planów kasowych - można próbować wydzielić wielkość popytu turystycznego zaspokojonego na danym obszarze. Ale sprawa kończy się w zasadzie na wielkości globalnej, bowiem "...bilans pieniężnych dochodów i wydatków ludności pozwala na ustalenie pieniężnego popytu w globalnym wyrażeniu i tym samym na wyznaczenie jednego z podstawowych czynników decydujących o globalnej równowadze rynkowej".^{1/}

W bilansie dochodów i wydatków ludności oraz w planie kasowym podział struktury globalnej kwoty jest dokonywany pod kątem jednostek, które obracają pieniądzem przy udziale banku /jednostki z sektora uspołecznionego, prywatnego; jednostki handlu, transportu, żywienia zbiorowego/ lub pod kątem rodzaju płatności /utargi, podatki, usługi itp./ - a nie według rodzaju zaspokajanych potrzeb konsumpcyjnych przez poszczególne grupy klientów. Otrzymanie takich przekrojów jest możliwe dopiero

^{1/} Z. Fedorowicz: Finanse w gospodarce socjalistycznej. PWE, Wyd. IX. Warszawa 1974, s. 608.

w drodze szacunków wykorzystujących m.in. wahania sezonowe i statystykę ruchu turystycznego.^{1/} Z tego powodu ewidencja przepływu pieniądza nie dostarczy pełnego zakresu danych liczbowych dla tabeli 12.

A4 3.

Ewidencja wydatków nabywców może być prowadzona:

- sporadycznie,
- systematycznie.

Do pierwszego sposobu nakłania się nabywcę przy okresowych badaniach ankietowych. W ten sposób zaspokaja się w zasadzie zapotrzebowanie na szybką informację o charakterze doraźnym. Informacja respondentów wynika z ich wiadomości w momencie ankietowania. Powoduje to jej fragmentaryczność i trudności przy porównywaniu z innymi, aktualnie nie badanymi fragmentami zachowania respondenta. Choć uwzględnić czynnik czasu, trzeba się odwoływać do pamięci respondentów lub ich zamiarów na przyszłość. Przed tego typu problemem staje się zawsze, zachowując reprezentatywność badań ankietowych zrealizowanego popytu turystycznego. Operat losowania, z którego pochodzi próbka, może obejmować wówczas:

- populację stałych nabywców - i wtedy informacje dotyczą ich zamiarów włączenia się do ruchu turystycznego lub faktów zaszłych, gdy brali w nim udział,
- populację turystów - i wtedy informacje choć w części muszą odtworzyć stan przeszły /np. w sprawach popytu wywołanego przygotowaniem do uprawiania turystyki/.

W obu wypadkach trudno uzyskać zadowalające przybliżenia

1/ J. Katiński w pracy pt. "Efekty gospodarcze turystyki i ich badanie" wykazał na przykładzie regionu krakowskiego, że istnieją do tego realne podstawy, jednak badania z tym związane nie doczekały się rozwinięcia. W zasadzie są do tego odpowiednie warunki, gdyż "...wszystkie oddziały banku systematycznie ewidencjonują wpłaty i wypłaty gotówkowe w układzie pozycji planu kasowego, analizują stan równowagi rynkowej w swoich okręgach, podejmują w swoim zakresie niezbędne kroki dla jej umocnienia". Z. Fedorowicz - op. cit. str. 615.

informacji do rzeczywistości m.in. z powodu obniżenia liczby pełnowartościowych ankiet nadających się do analizy, co jest z kolei wywołane także przez niechęć respondenta do ustalania faktów dawnych lub przyszłych. Przełamanie tej niechęci może dać zawężony zakres informacji przez stosowanie schematycznych form odpowiedzi.^{1/} Badania ankietowe mogą być więc narzędziem pomocniczym, a nie podstawowym przy uzyskiwaniu pełnych danych liczbowych do tabeli 12. W porównaniu z innymi metodami bada się w nich człowieka /nie obroty jednostek handlowych czy banków/. Człowiek zna najlepiej dokładne przeznaczenie wydatkowanych przez siebie kwot. Uchwycenie z ogółu wydatków pewnych kierunków związanych z określoną sytuacją powinno wynikać z bieżącej, systematycznej ewidencji tych wydatków.² Pomóc w tym może powiązanie informacji o procesie wydatkowania z procesem otrzymywania dochodów. Nabywca może wobec tego w badanym okresie podawać na bieżąco realizację całości swojego budżetu a nie jego fragmentów przeszłych lub przyszłych. Bieżące notowania przychodów i rozchodów nabywcy w przyjętym okresie sprawozdawczym są dokonywane przy badaniach budżetów gospodarstw domowych.

3.2. Budżety gospodarstw domowych

3.2.1. Dotychczasowe zasady wyodrębniania z zapisów budżetowych wydatków związanych z ruchem turystycznym

Szczegółowa analiza możliwości wykorzystania zapisów dotyczących turystyki w badaniach budżetów gospodarstw domowych jest konieczna nie tylko z powodu trudności przy uzyskiwaniu

1/ "...Uzyskano odpowiedzi dotyczące wypoczynku urlopowego w latach 1969 i 1970 od 2246 pracowników, co stanowi 36,1% rozdanych ankiet. Po weryfikacji tego materiału do analiz przyjęto zbiorowość składającą się z 1438 osób" - S. Bosiacki: Analiza wydatków na urlopy i turystykę. IHW. Opracowania i materiały 81. Warszawa 1973, s. 9. Ankieta COIT sięgała w przeszłość bardziej zamierzającą. Np. "Jak Pan/i/ się urządził/a/ wyjeżdżając na urlop w latach 1965-1969". Odpowiedź - "Różnie" stanowiła 61,3%, GKKEiT "Urlopy organizowane prywatnie, a inne formy wypoczynku". COIT Warszawa 1971, s. 153.

danych liczbowych z innych źródeł. Do podjęcia takiej analizy nakłania również rosnące znaczenie, jakiego nabierają badania budżetów gospodarstw domowych, są one bowiem związane z rozwojem badań warunków bytu ludności. "Empiryczne obserwacje warunków bytu ludności mogą być ujmowane w skali makroekonomicznej lub mikroekonomicznej. Mikroekonomiczne obserwacje posiadają priorytet w stosunku do makroekonomicznych, jeśli chodzi o możliwości określenia podstaw i zasad działalności gospodarczej ludności".^{1/} Dlatego też w 1972 roku rozszerzono takie mikroekonomiczne badania oraz tematykę merytoryczną. Rada Ministrów uchwaliła, że Prezes Głównego Urzędu Statystycznego "... rozpocznie w 1972 r. w porozumieniu z Centralną Radą Związków Zawodowych badania budżetów rodzinnych podstawowych grup ludności. Przedmiotem badań będą:

- a/ cechy demograficzne i socjalno-zawodowe rodzin,
- b/ poziom i struktura dochodów pieniężnych,
- c/ poziom i struktura wydatków,
- d/ spożycie artykułów żywnościowych,
- e/ wyposażenie w przedmioty trwałego użytkowania,
- f/ informacje dotyczące korzystania z bezpłatnych usług socjalno-kulturalnych.

Informacje powyższe opracowywane będą zbiorczo w przekroju wg grup zamożności rodzin, wielkości gospodarstwa domowego, wg innych cech gospodarstw domowych oraz wg województw".^{2/}

Między wymienionymi przekrojami badań i informacji a popytem turystycznym istnieją ścisłe zależności. Uzyskanie na takim tle jego wielkości jest kwestią techniki zapisów jedno-

1/ O. Lange: Ekonomia polityczna. Warszawa 1959, t.1, s. 127.

2/ Uchwała Nr 92/72 Rady Ministrów z dnia 7 kwietnia 1972 r. w sprawie prowadzenia statystycznych badań warunków bytu ludności - § 3 p.1 oraz załącznik do uchwały Nr 92/72 Rady Ministrów z dnia 7 kwietnia 1972 - Program kompleksowych badań warunków bytu ludności - str. 1 /nie publikowana/. Do tego czasu GUS badał tylko gospodarstwa domowe pracowników zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej poza rolnictwem i leśnictwem.

stkowych i ich agregowania. Zależy to więc od odpowiedniej instrukcji. Podczas analizowania zapisów budżetowych w 1974 r. obowiązywały: ^{1/}

- a/ Instrukcja w sprawie organizacji i sprawozdawczości z badań budżetów rodzin pracowników i rencistów nie powiązanych z rolnictwem indywidualnym na lata 1973-75, ^{2/}
- b/ Instrukcja w sprawie organizacji i sprawozdawczości z badań budżetów rodzin pracowników powiązanych z rolnictwem oraz użytkujących wyłącznie indywidualne gospodarstwa rolne na lata 1973-1975. ^{2/}

W sprawach dotyczących turystyki oba dokumenty nie różniły się, dlatego w dalszym tekście będzie przytaczana - jeśli zajdzie potrzeba - instrukcja wymieniona w pkt. "a". A oto postanowienia tej instrukcji, które będą interesujące w związku z cechami popytu turystycznego.

W badaniu używa się:

- dokumentu podstawowego, jakim jest formularz o symbolu BR-1P - książeczka budżetowa,
- dokumentu zbiorczego, jakim jest formularz o symbolu BR-3P - miesięczny budżet gospodarstwa domowego.

Książeczkę budżetową wypełnia gospodarstwo domowe. Mie-

1/ Metodologia badań, ich schemat organizacyjny, program opracowań i publikacji są przygotowywane przez departament Głównego Urzędu Statystycznego. Informacje są gromadzone w tzw. terenowych punktach badań budżetów rodzinnych. Każdy punkt w 1974 r. obejmował 12 gospodarstw domowych /jedno lub wiele osobowych/. W badaniach zastosowano losowanie dwustopniowe. Jako operat do losowania jednostek I stopnia wykorzystano rejestr obwodów spisowych, opracowany na potrzeby Narodowego Spisu Powszechnego w 1970 r. Przed przystąpieniem do losowania obwody spisowe zostały połączone w rejony statystyczne. Jednostką losowania /w I stopniu/ był rejon statystyczny /zespół rejonów/, na którego terenie znajdowało się 120 i więcej gospodarstw domowych. Następnie w rejonach losowano gospodarstwa domowe. Szerzej o metodzie i organizacji badania w 1974 r. traktuje wydawnictwo GUS - "Budżety gospodarstw domowych w 1974 r." seria "Statystyka Polski", nr 57, Warszawa 1975.

2/ GUS - Instrukcja w sprawie organizacji i sprawozdawczości z badań budżetów rodzin pracowników... /wraz z Klasyfikacją/. Departament Statystyki Budżetów Rodzinnych, Warszawa 1972.

sięczny budżet zestawia instruktor terenowego punktu badań na podstawie danych z książeczki budżetowej /za dany miesiąc sprawozdawczy/. Zasadniczą treścią książeczki budżetowej są rozchody pieniężne, zapisywane według rysunku 4.

Wysokość tych rozchodów jest kontrolowana przez porównanie z przychodami pieniężnymi oraz niepieniężnymi, zapisywanymi według rysunku 5.

Oczywiście, poza funkcją kontrolną dane o przychodach odgrywają również rolę bardzo cennego, merytorycznego źródła informacji.

Dane dotyczące rozchodów i przychodów są uzupełniane informacjami:

- o liczbie dni pobytu m.in. w uzdrowiskach, na wczasach pełnopłatnych, ulgowych i bezpłatnych, na koloniach i obozach, w delegacji służbowej, u krewnych i znajomych - oraz "inne nieobecności",
- o liczbie porad i zabiegów lekarskich otrzymanych bezpłatnie w lecznictwie otwartym i zamkniętym /łącznie z dentystycznymi/,
- o liczbie biletów otrzymanych bezpłatnie /do kina, teatru, na imprezy sportowe itp./,
- o liczbie posiłków spożytych przez osoby nie wchodzące w skład badanego gospodarstwa domowego /np. pomoc domowa, goście/,
- o artykułach żywnościowych i nieżywnościowych podarowanych osobom spoza gospodarstwa domowego /a zakupionych za gotówkę przed miesiącem sprawozdawczym/.

Z opisanego układu książeczki budżetowej widać, że w sprawach dotyczących turystyki wymaga się tylko wyodrębnienia danych o czasie /w dniach/, jaki członkowie gospodarstwa domowego przeznaczali na niektóre rodzaje pobytu /np. na wczasach,

Część IV. Rozchody pieniężne						
Data	Na co wydatkowano	Źródło zakup	Jedn. miary	Ilość	Wartość	
					zł	gr
1	2	3	4	5	6	

20

Data	Kto uzyskał przychód (stopień pokrewieństwa w stosunku do głowy gosp. domowego)	Rodzaj przychodu	Źródło przychodu	Wysokość w złotych
1	2	3	4	5
Porozumienie górnictwa z poprzedniego miesiąca (okresu)				
	Głowa gosp. domowego			

Data	Określenie otrzymanego produktu, przedmiotu lub usługi	Zródło przychodu	J. m.	liczba
1		3	4	5

Razem przychody			
Razem rozchody (z cz. IV)			
Rzeczywista pozostałość pieniędzy w posiadaniu rodziny			

69

koloniach i obozach/.^{1/} Nie wymaga się natomiast wyodrębnienia wszystkich danych pieniężnych związanych z tym czasem. Są one umieszczone w bieżącej treści rozchodów. Ich prawidłowe wydzielanie /spośród wszystkich rozchodów/ zależy wobec tego od kryteriów, jakie się stosuje. Kryteria te są podane w klasyfikacji przychodów i rozchodów,^{2/} a korzystają z nich instruktorzy zestawiający miesięczne budżety gospodarstw domowych. A więc sprawa węzłowa - to grupowanie rozchodów w sposób opisany w klasyfikacji, ustalający poszczególne rodzaje wydatków w budżecie zbiorczym i kwalifikujący wydatki jednostkowe do danej grupy rodzajowej. Układ syntetyczny zbiorczego miesięcznego budżetu każdego gospodarstwa domowego jest pokazany na rysunku 6.

Klasyfikacja rodzajowa rozchodów jest oparta na Nomenklaturze Artykułów i Usług do Badania Spożycia /NAS/. Przenosi więc na układ budżetu gospodarstwa domowego mankamenty, omówione przy rozpatrywaniu struktury rodzajowej zrealizowanego popytu turystycznego. W związku z tym w części IX miesięcznego budżetu gospodarstwa domowego - "Kultura, oświata, sport, turystyka i wypoczynek" - przypisane są do turystyki tylko rozchody, wymienione na rysunku 7.

O dość dziwnej koncepcji /a właściwie jej braku/, jaką prezentuje ten układ - była już mowa. Szczegółowe przepisy związane z jego ustalaniem są sformułowane również niejednolicie. Oto przykłady /w nawiasach cytowana strona w klasyfikacji przychodów i rozchodów/:

- symbol 626 - wydatki na wycieczki krajowe i zagraniczne - to

1/ Ale pewne rodzaje pobyków o podobnym charakterze nie są wyodrębnione, lecz tkwią w łącznych sumach pozycji:
- "liczbie dni pobytu u krewnych i znajomych", gdzie uwzględnia się razem wszystkie wizyty /np. w tym samym domu i w odległych, wypoczynkowych miejscowościach/;
- "inne nieobecności" - zawierają m.in. wyjazdy zagraniczne. Ogólna zasada ustala, że za dni pobytu poza domem należy uznać te dni, w których członkowie gospodarstwa domowego nie korzystali z wyżywienia we własnym gospodarstwie domowym. /Instrukcja wymieniona w pkt "a", s. 9/. Nie wyjaśniono, co to znaczy. Czy we własnym mieszkaniu?

2/ GUS. Instrukcja... op. cit., s. 59.

Część XIII. Zestawienie zbiorczych rozchodów

Lp.	Symbol	Wyszczególnienie	Rozchody pieniężne		Rozchody w naturze (wzrosty i ubytki)	Zakupione na własność
			ogółem	w tym w środkach nie ogólnych		
1	2	3	4	5	6	7
1	099	Żywność				
2	199	Alkohol i tytoń				
3	299	Odzież i obuwie				
4	399	Mieszkanie				
5	499	Opał, energia elektryczna i ciepła				
6	599	Higiena osobista i ochrona zdrowia				
7	699	Kultura, oświata, sport, turystyka i wypoczynek				
8	799	Transport i łączność				
9	899	Usługi i rozchody osobno nie wymienione				
10	NNX	Razem rozchody (wiersz 1 do 9)				
11	999	Rozchody różne				
12	NXX	Ogółem (wiersz 10+11)				

Rys. 6. Strona formularza BR-3P do zbiorczego zestawienia rozchodów

Część IX. Kultura, oświata, sport, turystyka i wypoczynek

Symbol	Wyszczególnienie	Rozchody pieniężne				Rozchody w naturze (wzrosty i ubytki)		Zakupione na własność	
		ogółem		w tym w środkach nie ogólnych		ogółem		ogółem	
		dot.	w zł	dot.	w zł	dot.	w zł	dot.	w zł
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
613	Sprzęt sportowy i turystyczny łącznie ze sprzętem myśliwskim i wędkarskim	x		x		x		x	
625	Usługi w zakresie sprzętu sportowego, turystycznego, zabawek, gier towarzyskich i wyrobów kaletniczych	x		x		x		x	
626	Wydatki na wycieczki krajowe i zagraniczne	x		x		x		x	
627	Wczasy		00		00		00		00
628	Kolonie i obozy		00		00		00		00
629	Pozostałe usługi w zakresie sportu, turystyki i wypoczynku	x		x		x		x	
629	Ogółem rozchody na kulturę, oświatę, sport, turystykę i wypoczynek	x		x		x		x	

Rys. 7. Strona formularza BR-3P do zapisu rozchodów m.in. na turystykę

"opłaty organizacyjne, za informację turystyczną, koszty podróży..." /s. 42/, symbol 628 - kolonie i obozy - to "opłaty za pobyt na koloniach, półkoloniach i obozach dla dzieci i młodzieży /bez opłaty za przejazd/", /s. 43/. Młodzież może jeździć na wycieczki i na kolonie /lub podczas kolonii na wycieczki/. Dlaczego przejazdy dwóch grup turystów są różnie rozliczane?

- symbol 627 - wczasy - to "opłaty za wczasy indywidualne, rodzinne, lecznicze itp. /związkowe, PTTK, prywatne i pozostałe/".

"W przypadku wczasów bezpłatnych należy podać w rubryce rozchody niepieniężne /otrzymane bezpłatnie/ pełną wartość;

"w przypadku pobytu u krewnych czy znajomych na ich utrzymaniu częściowym lub całkowicie bezpłatnym nie należy wykazywać wartości tego utrzymania, a podać tylko ilość dni pobytu poza domem. Ewentualne wartości w gotówce lub naturze przekazane krewnym lub znajomym podać jako podarunki" /w pozycji o symbolu 909 część XII/ /s. 42/.

Obie grupy turystów /bezpłatni wczasowicze i goście u krewnych/ nie wydatkują własnych środków. Dlaczego jedna z tych grup "ginie" w budżecie gospodarstwa domowego?

Inne warunki stawiane zapisom dotyczącym wczasów - to:

"opłatę za wczasy prywatne należy podać w rubryce źródła nieuspołecznione tylko wtedy, jeżeli jest to opłata za całkowite wyżywienie i ewentualnie mieszkanie"...

"w przypadku pobytu na urlopie, letnisku na własnym utrzymaniu i ewentualnie korzystaniu częściowo z artykułów bezpłatnych, nie należy podawać wartości globalnej w pozycji wczasy lub ilość dni pobytu poza domem. Należy natomiast podać szczegółowe rozliczenie z wydatków pieniężnych i artykułów otrzymanych bezpłatnie w odpowiednich pozycjach poszczególnych wydatków. W pozycji wczasy podać wydatek na mieszkanie" /s. 42/.

Przebywanie na wczasach prywatnych - to również pobyt na urlopie, letnisku na własnym utrzymaniu. Nie ma wczasów prywatnych, które utrzymują korzystającego z nich. Dlaczego utrzymanie obu grup urlopowiczów /kupujących to samo - tylko u róż-

nych "sprzedawców"/ jest rozliczane niejednakowo? A jeżeli, używając określeń instrukcji - osoba urlopująca odbędzie "na własnym utrzymaniu" wycieczkę - to należy:

- "podać szczegółowe rozliczenie..." jw. - czy też
- "opłaty organizacyjne, koszty podróży..., zakwaterowanie, koszty wyżywienia itp." podać razem, jak tego wymaga pozycja "626 - wydatki na wycieczki krajowe i zagraniczne".

Symbol 613 - sprzęt sportowy i turystyczny łącznie ze sprzętem myśliwskim i wędkarskim - to również -

- "wyroby kaletnicze /walizki, nesesery, toczki i aktówki, tornistry, torby i worki, torebki, portfele, futerały, kasety, papierosnice, portmonetki itp./ /s. 40/.

Asortyment ten mogą nabywać stali nabywcy bez zamiaru uprawiania turystyki oraz turyści. Tych faktów - z których drugi to realizacja przeniesionego popytu - nie odróżnia się i łączy w jedną kwotę /wartość zakupów pod symbolem 613/. Podobnie jedynym agregatem jest zapis pod symbolem 625 "usługi w zakresie sprzętu sportowego, turystycznego, zabawek, gier towarzyskich i wyrobów kaletniczych" /s. 42/.

Porównanie części IX z innymi - dostarcza podobnych anomalii. Np.:

- symbol 626 - wydatki na wycieczki krajowe i zagraniczne - to "opłaty paszportowe, wizowe, wymiana walut..." /s. 42/.

Część XI - symbol 803 - pozostałe rozchody osobno nie wymienione - to "opłaty celne, wartość zakupionych artykułów przeznaczonych na wywóz za granicę, kieszonkowe, zakup waluty obcej..." /s. 45/.

Również wymienionych /"803"/ rozchodów może dokonać człowiek zmierzający do zagranicznego wyjazdu turystycznego. Dlaczego część z tych rozchodów ulokowana jest jako "turystyczna" - a część następna jako nieturystyczna /pozostała/?

- symbol 626 - wydatki na wycieczki krajowe i zagraniczne - to "zakwaterowanie" /s. 42/.

Część XI - symbol 802 - pozostałe usługi osobno nie wymienione - to m.in. "opłaty za nocleg w hotelu" /s. 45/.

Czy wycieczki nie kwaterują w hotelach?

Z przytoczonych przykładów widać, że instrukcja:

- 1/ nie wprowadza własnej oraz nie korzysta z żadnej z dotychczas sformułowanych w literaturze definicji turysty ani rozchodu /wydatku/ związanego z uprawianiem turystyki,
- 2/ kwalifikuje do części IX - kultura, oświata, sport, turystyka i wypoczynek - tylko niektóre rozchody związane z ruchem turystycznym, ale na podstawie ich potocznych nazw /wczasy, kolonie itp./ stosowanych dla niektórych rodzajów usług dla turystów,
- 3/ przypisuje do innych części budżetu kwoty nie różniące się co do charakteru i przeznaczenia od kwot zakwalifikowanych do części IX /np. przez wydatek /podarunek/ dla krewnych lub przejazd na kolonie realizuje się dążenie do turystycznego wypoczynku - podobnie jak przez wydatek na wczasy lub przejazd z wycieczką/,
- 4/ agreguje z rozchodami zwyczajowo łączonymi z turystyką /np. sprzęt sportowy i turystyczny/ - rozchody na wyroby lub usługi wykonywane przy zastosowaniu podobnej technologii lub podobnych materiałów /np. usługi w zakresie sprzętu sportowego, turystycznego, zabawek, gier towarzyskich - symbol 625, lub walizka, portfel, tornister - ze skóry - symbol 613/,
- 5/ w rozchodach założonych do turystyki określa ich część nie pokrywaną z dochodów własnych gospodarstw /wczasy bezpłatne, w ulgowych różnica między ceną a odpłatnością itp./. Część ta ma jednocześnie odbicie po stronie dochodowej budżetu, chociaż jest również agregowana z kwotami dofinansowującymi różne odcinki spożycia gospodarstwa /symbol 25 - inne świadczenia społeczne - w ramach dochodów ze świadczeń społecznych - to "...wartość otrzymywanych bezpłatnie wczasów pracowników, różnica między ceną normalną a ulgową wczasów pracowników", ale też w tej samej pozycji "...wartość wyprawki dla niemowlęcia otrzymanej bezpłatnie, dopłaty zakładu pracy do miesięcznych biletów pracowników, komunikacji miejskiej i PKP itp."/, /s. 7-8/.

Omówione postępowanie uniemożliwia rozpoznanie nie tylko wielkości zaspokojonego popytu turystycznego, lecz także potrzeb zaspokajanych przy tej realizacji. Klasyfikacja rozchodów nie dopuszcza do "ujawnienia", w zestawionym zbiorczo budżecie miesięcznym gospodarstwa, że turyści nabywają np. alkohol, tytoń, odzież i obuwie, opał /gaz do butli, denaturat/, artykuły higieny osobistej; z klasyfikacji wynika, że z transportu korzystają turyści jedynie podczas zorganizowanej przez pośrednika wycieczki - natomiast poczta, motoryzacja /paliwo, parkingi/, prasa, rozrywki nie interesują ich zupełnie. W polityce podaży nie można jednak tego pominąć, chociaż z miesięcznego budżetu nie można się o tym dowiedzieć.

Nie jest to korzystne. Na podstawie miesięcznego budżetu zbiorczego wyliczane są bowiem wszystkie przekroje i powiązania wydatków z różnymi cechami rodzin, ustalone w cytowanej Uchwale Rady Ministrów. W analizie turystyki nie ma praktycznie możliwości korzystania z takich wyników, otrzymanych przy bardzo pracochłonnych wyliczeniach zbiorczych, do których jest stosowana w GUS elektroniczna technika obliczeniowa.

W tej sytuacji trzeba sięgnąć do dokumentu źródłowego - książeczki budżetowej - i zbadać, czy z bieżących notowań gospodarstwa skorzysta się więcej niż z gotowego zestawienia miesięcznego.

Punktem wyjścia przy szukaniu w książeczce budżetowej wydatków związanych z ruchem turystycznym jest obserwacja, w obszarze jakiego rynku członkowie gospodarstwa domowego dokonują aktów spożycia i nabycia. Trzeba więc rozważyć praktyczne możliwości wyodrębnienia obszaru rynku "stałego" i rynków przejściowych dla danego gospodarstwa, jeśli granice tych rynków nie są wyraźnie ustalone /jak np. w przypadku rynków krajowych/. Pomocna jest w tym obserwacja tendencji do ujednolicenia cen, wymieniona wśród elementów kształtujących granice przestrzenne rynku. Nie chodzi tu jednak o ceny nominalne. Istotne jest ujednolicenie cen w odczuciu gospodarstwa domowego.

"...Faktyczne ceny realizacji zróżnicowane są ze względu na "miejsce" transakcji. Producent uzyskuje za swój wyrób cenę z

reguły niższą od ceny, którą za ten wyrób płaci końcowy odbiorca. Należy przeto wyróżnić dwa krańcowe przypadki faktycznych cen realizacji: cenę producenta i cenę ostatecznego odbiorcy. Ceny ostatecznego odbiorcy są wyższe od cen producenta o koszty transportu i marżę handlową.

Zależność pomiędzy ceną producenta i ceną ostatecznego odbiorcy jest następująca:

$$p_0 + t_0 + h + t_1 = p_1$$

gdzie:

- p_0 - cena producenta
- t_0 - koszty transportu ponoszone przez producenta
- h - marża handlowa
- t_1 - koszty transportu ponoszone przez ostatecznego odbiorcę
- p_1 - cena ostatecznego odbiorcy.^{1/}

Stałe gospodarstwo domowe jako ostateczny odbiorca ponosi różne koszty transportu związane z nabywaniem i spożywaniem dóbr i usług. Na koszty te duży wpływ ma lokalizacja gospodarstwa oraz lokalizacja miejsc pracy /nauki/ członków tego gospodarstwa. Dla gospodarstw w miastach dostępna jest do zakupów, po praktycznie jednolitych cenach, sieć handlowa w każdej najodleglejszej dzielnicy. Koszty poruszania się po mieście /do pracy, szkoły/ komunikacją miejską lub własnym środkiem lokomocji - ma gospodarstwo wkalkulowane w swój codzienny budżet /np. bilety miesięczne/ i dokonywanie zakupów w tym obszarze w zasadzie nie powoduje dodatkowych nakładów na transport. Częśćka tych nakładów w każdym zakupionym artykule jest praktycznie stała, tak więc ceny płacone przez ostatecznego odbiorcę za dany towar są w tym wypadku w miarę jednolite. Dla gospodarstw zlokalizowanych w miastach obszar stałego rynku lokalnego wyznaczają zatem granice miejskiej sieci handlowo-usługowej.

1/ Praca zbiorowa. Zarys ekonometrii - pod redakcją naukową Z. Hellwiga, PWE Warszawa, 1973, s. 376.

Jeżeli chodzi o gospodarstwa zlokalizowane na wsi - sprawa się komplikuje. Ceny bowiem realizacji z uwzględnieniem kosztów transportu ponoszonych przez ostatecznego odbiorcę wykazują tendencję do ujednolicenia, gdy będzie brany pod uwagę obszar wyznaczony przez odległość od najbliższego /lub najbardziej dostępnego/ miasta. To powiązanie wynika z nieco innego kształtowania podaży towarów na rynku wiejskim. "...Na obszarach wiejskich rozgrywa się zasadniczy i trudny do prawidłowego rozwiązania dylemat: czy zbliżyć punkty sprzedaży do ogółu potencjalnych klientów, czy też tworzyć raczej rozległe rejony obsługi dla danego sklepu w celu zapewnienia jego opłacalności. Polityka doprowadziła w tej dziedzinie do pewnego kompromisu: ustala się minimalną liczbę mieszkańców objętych obsługą danego sklepu i jednocześnie graniczną odległość, jaka go dzieli od najdalejszego potencjalnego klienta. Niektóre rodzaje towarów nie docierają do osiedli wiejskich, stąd też tamtejsza ludność czyni zakupy również w mieście".^{1/} Z punktu widzenia gospodarstwa wiejskiego miasto takie staje się centrum rynku lokalnego, a obszar tego rynku obejmuje także sieć handlowo-usługową funkcjonującą w wioskach, z których rekrutują się członkowie stałych gospodarstw domowych, będący w miarę regularnymi nabywcami w "centrum".^{2/} Dopiero okresowe oddalenie się od tego obszaru stanowi podstawę do rozpatrzenia charakteru migracji mieszkańców wsi pod kątem ewentualnego włączenia się do ruchu turystycznego.^{3/}

1/ Z. Zakrzewski: *Ekonomika handlu...* op. cit., s. 259-260.

2/ Sprawy te są dokładniej analizowane [przez] H. Szulce, M. Brojer-ski. *Rola miast powiatowych w zakupach konsumpcyjnych ludności wiejskiej*. CRS. Warszawa 1971, s. 43 i nast.

3/ Ustalenia dotyczące obszarów rynków nie pretendują do rozwiązań poprawnych teoretycznie. Są uproszczone dla wygody praktycznej i nie rozwiązują - a raczej sygnalizują problem dopracowania określenia obszaru, którego okresowe opuszczenie wywołuje zmiany w stosunkach wymiennych między sprzedającymi a kupującymi. Nie można przecież wizyty u "kuzna" w sąsiedniej wsi, obsługiwanej przez ten sam sklep GS, uważać za turystykę, gdyż nastąpiła np. zmiana miejsca /miejscowości/ pobytu i załatwianie spraw rodzinnych połączone z wypoczynkiem.

Po ustaleniu stałego obszaru rynku lokalnego można zaobserwować, na podstawie zapisów w książeczce budżetowej, prawie wszystkie przemieszczenia członków gospodarstwa poza ten obszar. Jest to związane z wydatkiem na transport /wyróżniającym się wśród innych, ewentualnie występujących wydatków na transport związanych z regularnymi przemieszczeniami - do pracy, szkoły - wewnątrz obszaru rynku/ lub z zakupami, przy których przeważnie zaznacza się ich przeznaczenie /np. żywność "na drogę", napas benzyny "na powrót"/. Często podaje się kierunek /np. wyjazd w góry, do krewnych w Lubelskie/, rzadziej punkt docelowy /np. nazwę wioski, miasta/ - co wynika z braku wymagań w tym zakresie. Aby określić, które z takich przemieszczeń zostaje zaliczone do ruchu turystycznego, wystarczy obserwować dwa fakty:

- 1/ czy następuje powrót do obszaru stałego rynku lokalnego,
- 2/ czy na rynku przejściowym /w którego obszarze przebywali okresowo członkowie danego gospodarstwa z rynku stałego/ została zachowana nierówność /1/ ze strony 53
$$WT_1 + EZT_2 > Z_2/.$$

Brak powrotu jest sygnalizowany informacją o zmianie składu osobowego badanego gospodarstwa domowego /np. z 3-osobowego na 2-osobowe/ lub o zaprzestaniu badań /jeśli całe gospodarstwo zmieniło na zawsze swoją lokalizację/. Natomiast wydatki lub dochody niezbędne do ustalenia poszczególnych składników nierówności /1/ można ustalić, zgodnie z ich cechami opisanymi w rozdziale II, z różnym stopniem dokładności:

1. Nie można ustalić wysokości świadczeń, z których skorzystali nieodpłatnie członkowie badanego gospodarstwa domowego, będąc - podczas turystycznych odwiedzin - gośćmi osób prywatnych. W badaniach budżetowych przedmiotem zainteresowania nie są wartości usług /np. noclegów/ otrzymanych w takich okolicznościach. W książeczce budżetowej należy zapisywać w przychodach /symbol 39 w klasyfikacji przychodów, pozycja "niepieniężne"/ tylko wartość artykułów otrzymanych jako podarunek od krewnych i znajomych. Okoliczności towarzyszące otrzymaniu po-

darunku nie są brane pod uwagę /np. prezent przywieszony, po prezent trzeba było pojechać, prezent przysłano pocztą/. Z tego powodu bardzo trudno znaleźć zapisy dotyczące "podarunków", ułatwiających /lub w ogóle umożliwiających/ turystyczny pobyt, osobom obdarowywanym w czasie tego pobytu nieodpłatnym utrzymaniem.

2. Świadczenia podmiotów prawnych na rzecz turystów /nieodpłatne częściowo lub całkowicie/ są wykazane w budżecie gospodarstwa domowego przy wyszczególnionych w instrukcji pobytach na wczasach, koloniach lub wycieczkach. Poza tym dość skrupulatnie są podawane zniżki komunikacyjne. Inne ewentualności w dofinansowywaniu turysty nie są uwzględniane.

3. Bardzo trudno szukać wydatków turystycznych. Część z nich jest wyróżniona formą zapisu /np. wspomniana żywność: "na drogę"/; część kojarzy się sama z wyjazdami /np. gospodarstwo, rzadko kupując konserwy, w ciągu jednego dnia dokonuje zakupu 10 puszek tego artykułu, a prawie równocześnie opłaca paszport i wymianę dewiz/; część można ustalić z instruktorem /jeśli się bada niezbyt dawne zapisy/, wykorzystując jego dobrą przewagę: znajomość rodziny i jej stylu życia. Jednak część wydatków pozostaje mimo wszystko nie zauważona pomiędzy innymi zapisami lub wątpliwa, a takie dla jasności też lepiej pominąć.

4. Stosunkowo łatwe i prawie w komplecie są do dyspozycji dane o wysokości przedpłat turystycznych. Są one bardzo charakterystyczne z "nazwy" /np. wymiana dewiz/, albo sygnalizowane określeniem "przedpłata", "zaliczka" /np. za lotnisko, pokój/. Wybranie takich opłat nie nastręcza większych kłopotów /gorzej z rozdysonowaniem według rynków lub rodzajów potrzeb, które później zaspokojono - o czym będzie mowa dalej/.

5. Również w wysokim procencie udaje się wyegzekwować wydatki turystów, szczególnie w czasie dłuższych nieobecności w gospodarstwie stałym. Wydatki te są wtedy zapisywane przeważnie na oddzielnej kartce i załączane do książeczki, która pozostaje w domu /i służy do bieżących zapisów osobom, które aktualnie nie są turystami/. Bywa też, że wydatki turysty/ów/ są zakreślane "kołem" z adnotacją /np. wydatki męża na wczasach, syna na spływie/.

6. Wysokość dochodów, o które chodzi w nierówności /1/, można ustalić w niepełnym wymiarze dla rynku krajowego /tzw. dochody z ubocznej pracy dorywczej lub ze sprzedaży posiadanych przedmiotów są podawane, ale często bez zaznaczenia miejsca tej pracy lub miejsca sprzedaży/. Dla rynków zagranicznych, a więc w wypadku, w którym znane jest miejsce - podawana jest znowu bardzo rzadko wysokość kwot. Pewną orientację co do tego można uzyskać z "pozostałych przychodów", na które składa się m.in. różnica w wartości artykułów przywiezionych na własne potrzeby z zagranicy w cenie nabycia /przeliczonej na złotówki/ a wartością tych artykułów według cen obowiązujących w kraju /symbol 28 w klasyfikacji przychodów/. Porównując następnie wysokość wymiany dewiz z wartością artykułów przywiezionych oraz mając na uwadze koszty zagranicznego pobytu, można stwierdzić w razie dużej przewagi wydatków nad kwotą z wymiany, że uzupełnienia miały źródło w pracy, handlu, ale mogły też pochodzić z nielegalnego wywozu waluty.

Relacji /1/ nie można z całą pewnością potwierdzić z dostępnych w książeczce budżetowej zapisów, jeśli są podstawy do przypuszczenia, że Z_2 przybrało duże - ale trudne do wyodrębnienia - wartości. Można wtedy korzystać z innych źródeł informacji o gospodarstwie domowym /np. wywiad z instruktorem/, które pomogą ustalić charakter wyjazdów i zarobków /handel, praca sezonowa czy uzupełnienie funduszy niezbędnych turystyce/. Jeśli $Z_2 = 0$ lub jest niewiele większe od zera, wtedy na podstawie zapisów z książeczki budżetowej bez żadnych wątpliwości uzyskuje się pełniejszy /niż w części IX zestawionego miesięcznego budżetu/ obraz zrealizowanego popytu turystycznego przez dane gospodarstwo. Można się dowiedzieć, z czego jeszcze korzystali turyści poza dobrami i usługami uznanymi w instrukcji za "turystyczne".

Pomijanie dokumentu przetworzonego /miesięcznie zestawionego budżetu gospodarstwa/ wymaga dodatkowych nakładów pracy. Pozwala to jednak - bez najmniejszego naruszenia obowiązującego systemu - uzyskać na "własną rękę" wartości liczbowe w układzie zbliżonym do tabeli 12. Dla gospodarstwa domowego, którego zapisy w książeczce budżetowej są wykorzystywane, układ

ten ogranicza się do "jednego wiersza" /bowiem gospodarstwo jest stałe dla danego, tylko jednego rynku/. Wiersz ten może być podzielony na tyle "kolumn", ile rynków lokalnych /ozłonkowie tego gospodarstwa zaabsorbowali swoją konsumpcją turystyczną. Byłby to podział najbardziej szczegółowy, możliwy przy wymienieniu tych rynków w zapisach książeczki. Jednak nie zawsze to występuje. Dlatego najbardziej ogólnym podziałem, jaki daje się przeprowadzić, jest wydzielenie:

- rynku "stałego",
- grupy rynków pozostałych w kraju /"reszta kraju"/,
- grupy rynków zagranicznych.

Tak skumulowany wiersz jest pokazany w tabeli 13, a adnotacje w odpowiednich pozycjach streszczają omówiony wozębniej stopień trudności w uzyskaniu informacji.

Przyczyny braku wydatków gościnnych były już podane, wspomniano również, od czego zależy szczegółowość podziału rynków /liczba kolumn/. Najbardziej kłopotliwe jest jednak rozpoznanie proporcji w kwotach, które wydatkowano na zakup kompleksu dóbr lub usług. Kompleksem takim jest np. opłata za pobyt u krewnych na letnisku. Wiadomo, że zapłatę tę krewni przyjęli za udzielone noclegi, wyżywienie - a być może pokryła ona koszty jeszcze innych świadczeń /np. transportu furmanką lub samochodem osób i bagażu do najbliższej stacji PKP lub do innych miejscowości/. Wydatek taki nie może figurować jako "prezent", gdyż wypacza to strukturę rodzajową spożycia. Wydatek taki powinien trafić w odpowiednich proporcjach do właściwych części budżetu zbiorczego /żywność, transport itd./. W jakich proporcjach - jest sprawą wiadomą /przynajmniej w ogólnym zarysie/ tylko uczestnikom takiej transakcji.

To samo dotyczy przedpłat turystycznych. Rozdysponując je, często zakupuje się również kompleksowo dobra lub usługi. Podział kwoty ogólnej na częściowe opłaty za poszczególne rodzaje dóbr lub usług, jakie zawiera nabyt kompleksowy - może być znany tylko nabywcy. Widać z tego, że pełniejsze wiadomości o wydatkach związanych z ruchem turystycznym można uzyskać przy precyzyjniejszych zapisach niektórych pozycji w książeczce budżetowej gospodarstwa domowego. Warto więc zastanowić się

Tabela 13

Układ danych, możliwy do uzyskania z notowań w książeczkach budżetowych

Wydatki		W k r a j u										Rynki zagraniczne razem					Ogółem											
		Rynek "1"					Rynki pozostałe																					
		Żywność	Mieszkanie	Ubranie		Razem	Żywność	Mieszkanie	Ubranie		Razem	Dochody		Żywność	Mieszkanie	Ubranie		Razem	Dochody		Żywność	Mieszkanie	Ubranie		Razem	Dochody		
												z pracy	z handlu						z pracy	z handlu						z pracy	z handlu	
1	Gospodarstw stałych /stałych klientów/ - w obszarze rynku 1 razem											dane trud- no dostę- ne								dane trud- no dostę- ne								dane trud- no dostę- ne
	z tego: turystyczne i turystów	Niepełne dane					Można wyodrębnić duży procent. Trudno rozdysonować zakupy "kompleksowe"																					
	przedpła-ty	W kwocie globalnej, trudno rozdysonować wg rynków i rodzajów dóbr lub usług																										
	gościnne	brak informacji																										
	podmiotów prawnych	Tylko dopłaty do wczasów i ew. zniżki PKP																										

... należałoby prowadzić te zapisy, aby oddały wielkość i strukturę wszystkich wydatków gospodarstwa domowego, związaną z ruchem turystycznym.

2.2. Propozycje zmian

Spełnienie wysuniętego postulatu wymaga odrzucenia koncepcji traktującej turystykę jako jeden rodzaj potrzeby, zaspokajany przez specjalnie wydzielone jednostki gospodarstwa i wykazywany równoległe z innymi rodzajami /żywność, ...mieszkanie... opał, energia... kultura... i turystyka.../. Zgodnie z rzeczywistością, turystyka - to zaspokojenie wielu rodzajów potrzeb w pewnej sytuacji. Sytuacja ta powstaje podczas przesiedlenia członka/-ów/ gospodarstwa domowego poza rynek lokalny, w którego obszarze są stałymi nabywcami, i powrotu na ten obszar oraz zachowaniu przewagi strony konsumpcyjnej nad dochodową tam, gdzie byli przejściowymi nabywcami /konsumentami/. Nie jest to jedyna tego typu sytuacja. Praca sezonowa, koczownictwo - to również sytuacje związane z przemieszczaniem, w których człowiek zaspokaja wiele rodzajów potrzeb. Właśnie niezręcznie wygląda struktura rodzajowa konsumpcji, w której obok żywności, mieszkania, transportu zamieszcza się pracę sezonową lub kulturę, oświatę, sport i koczownictwo. Dlatego wszelkie klasyfikacje muszą odróżniać elementarne rodzaje potrzeb od pewnych zbiorów tych elementów, tworzących się przy kompleksowym zaspokajaniu potrzeb. Dobrze by było, aby zapisy w książeczkach budżetowych dotyczące wydatków na elementarne potrzeby umożliwiały wyodrębnienie pewnych ich grup, wynikających w sytuacji odmiennej niż prowadzenie stałego gospodarstwa domowego.

Jeśli chodzi o wyodrębnienie wydatków związanych z ruchem turystycznym - nie wymaga to poważniejszych zmian w dotychczasowych

W pracy sezonowej elementy dochodowe przeważają nad konsumpcyjnymi, w koczownictwie nieprzerwanie funkcjonowanie gospodarstwa stałego /opuszczamy "swoją" stały rynek i wracamy/ jest przypadkiem a nie zasadą. W turystyce oba te elementy /przewaga konsumpcji i funkcjonowanie stałego gospodarstwa/ muszą być zachowane.

sowych ustaleniach dotyczących zapisów budżetowych. Prowadzącym książeczki należy jednak wyjaśnić /co chyba sami dobrze wy-
czuwają/, że zakupują dobra i usługi:

- w obszarze ściśle zintegrowanym z prowadzonym przez nich stałym gospodarstwem domowym, czynnikiem zaś integrującym jest lokalna sieć handlowo-usługowa i komunikacyjna - działająca w kierunku ujednolicenia cen płaconych przez nich jako ostatecznych odbiorców /a więc nie zwiększająca ich bieżących wydatków na transport/;
- w innych obszarach, co wymaga dodatkowej podróży a więc dodatkowych /specjalnych/ nakładów czasowo-pieniężnych /działających w kierunku różnicowania cen płaconych przez ostatecznych odbiorców z różnych obszarów/.

Wydatki związane z takimi podróżami powinny być wyróżniane wśród bieżących rozchodów pieniężnych notowanych w książeczce budżetowej. Wyróżnienia tego można dokonać w sposób prezentowany na rysunku 8.

Jak widać na rysunku 8, proponuje się:

- w dotychczasowej części IV książeczki budżetowej pisać tylko rozchody w stałym gospodarstwie domowym;
- wyodrębnić część V w książeczce budżetowej, w której podawano by wszystkie rozchody podczas podróży /jazdy + pobytu/ oraz rozdysonowanie przedpłat dokonanych z tytułu tej podróży.

Wyróżnienie rozchodów dokonywanych przed podróżą, a przeznaczonych na dobra i usługi spożywane wyłącznie podczas podróżowania - nie będzie zbyt wielkim kłopotem. Tylko gospodarstwo domowe może to precyzyjnie określić. Natomiast proponowane wydzielenie rozchodów pieniężnych, dokonywanych podczas podróży, jest jedynym zresztą, poważniejszym naruszeniem układu książeczki budżetowej. Nie spowoduje to powiększenia objętości książeczki. Gospodarstwo domowe otrzymuje jedną książeczkę na 2 tygodnie i przeważnie zapisy nie zajmują wszystkich kartek.

Wydzielenie części V nie tylko pomoże lepiej scharakteryzować podróże, ale wpłynąć powinno na jakość wszystkich infor-

[illegible][illegible]

Data wprowadzenia zakładowego	Podrozj w kierunku podróży	Na co wydatkowane	2) 3)		Źródło zakup	Jedn. miary	Ilość	4)	
			2	3				zd	gr
1		2		3	4	5	6	7	
		np. woźnicy PWP w woj. świętokrzyskim : : : prywatnie w woj. polskim : :							
		1/ podróż = jazda + pobyt							
		2/ wydatki podawać w dwóch grupach: a/ o otrzymane za opłatę wliczoną przed podróżą / saliską, przedpłatę, b/ na co jeszcze wydankowane 3/ przy wydatku na benzynę do pojazdu należy podać liczbę przejechanych km 4/ rozehedy za granicą podawać we właściwej dla danego kraju walucie							

macji przekazywanych przez gospodarstwa. Wyniknie to z pewnego ograniczenia dowolności, jaka panuje przy podawaniu kwot związanych z przejazdami. Obecnie wystarczy podać środek lokomocji /PKP, PKS itp./ oraz kwotę pieniężną i ewentualną zniżkę. Dodanie "dokąd" jechano lub czasu trwania - to już własna, dobra wola prowadzącego książeczkę. Bywa jednak, że korzystając z liberalności przepisów podaje się jako rozchód np. na PKP kwotę, za którą kupiono trochę "wstydlivy" artykuł /np. alkohol/. Taka manipulacja będzie trudniejsza do przeprowadzenia, natomiast łatwiejsza do skontrolowania przy dokładniejszym rozliczaniu przejazdów.

Wydzielenie rozchodów związanych z podróżą połączono z nowym wymogiem. Jest nim konieczność wyszczególnienia podstawowych składników zakupu kompleksowego i ich wartości. Sprawa nie jest tak trudna, jak to może na pierwszy rzut oka wyglądać. Ludzie przeważnie się orientują, co ile kosztuje /w ramach "globalnego" sprawunku/, a jednostki gospodarze sprzedające takie pakiety dóbr lub usług są często zobowiązane do ułatwiania kontroli społecznej i wyraźnego wyceniania ważniejszych składników /np. na wczasach w widocznym miejscu wieszają jadłospis z dzienną stawką żywieniową, pilot wycieczki ma jej kosztorys i może informować uczestników, czy otrzymują zgodne z nim świadczenia/. Nie trzeba więc większych starań konsumenta prowadzącego książeczkę budżetową, aby podał potrzebne informacje strukturalne.^{1/} W ostateczności informacji takich od jednostek gospodarki uspołecznionej może wymagać instruktor terenowego punktu badań - telefonicznie /podobnie jak w wielu innych sprawach - np. dochodów - jest w telefonicznym kontakcie z zakładami pracy zatrudniającymi członków badanych gospodarstw domowych/.

Podobne kroki, umożliwiające odróżnianie konsumpcji stałej i przenoszonej, należy podjąć w ewidencji przychodów. Za-

^{1/} Nie będzie to "nowość". Członkowie badanych gospodarstw domowych od dawna "rozbijają" wydatek na mieszkanie: "...opłatę za mieszkanie /użytkowane wyłącznie przez gospodarstwo domowe/ uiszczoną w formie ryczałtu łącznie za komorne, światło i opał należy szacunkowo rozdzielić i podać w odpowiednich oddzielnych pozycjach..." - Instrukcja..., Klasyfikacja przychodów i rozchodów, op. cit., s. 32.

znaczyć trzeba, podając miejscowość, w której otrzymane przychód, pozostałe /poza głównym miejscem pracy/ "dochody za pracę dorywczą" oraz "inne dochody" ze sprzedaży posiadanych przedmiotów. W przychodach niepieniężnych - oprócz miejscowości, w której otrzymano świadczenie częściowo lub całkowicie bezpłatne - trzeba egzekwować wymienienie dla każdej miejscowości wszystkich rodzajów dóbr lub usług, z których skorzystano, oraz ich liczbę /np. noclegów 5, porad dentystycznych 2, wstęp na zawody sportowe za okazaniem karty wolnego wstępu 1 itd./.. Prowadzący zapisy w książeczce powinien dążyć do podawania wartości tych świadczeń, jeśli tylko może je wycenić.

Propozycje w sprawie dokładniejszej ewidencji w książeczce budżetowej przychodów pieniężnych i niepieniężnych pokazuje rysunek 9.

Nie są to chyba bardzo absorbujące czas informacje /natury raczej porządkowej/ i nie powinny nasuwać obaw, że ich wymagania doprowadzi do zniechęcenia w prowadzeniu książeczki. Natomiast otrzymanie takich informacji w zestawieniu z rozchodami uporządkowanymi pod kątem podróży pozwoli na pełne rozeznanie wielkości, struktury rodzajowej i terytorialnej realizowanego popytu turystycznego. Warto przy tym zauważyć, że proponowane przegrupowania lub uzupełnienia w niczym nie utrudniają - jeśli już tak musi być - zestawienia danych według dotychczasowej klasyfikacji przychodów i rozchodów. Umożliwiają za to zestawienie w miesięcznym budżecie gospodarstwa "wiersza" wydatków związanych z ruchem turystycznym i to "wiersza" o wiele dokładniejszego od prezentowanego w tabeli 13. Wygląd jego będzie bardzo zbliżony do "wiersza" w tabeli 12, co można stwierdzić w tabeli 14.

Zestawiając zbiorczo takie "wiersze" dla obszarów, z których pochodzą reprezentacyjne próbki badanych gospodarstw domowych,^{1/} otrzyma się układ praktyczny zbliżony do założeń teoretycznych, jakie znajdują się w tabeli 12.

^{1/} Na zakończenie opisu metody losowania stosowanej do badań w 1974 r. stwierdza się, że ten sposób postępowania "...umożliwia otrzymanie reprezentatywnej liczby gospodarstw domo-

Capit II. Przychody pieniężne

Data	Kto uzyskał przychód nazwa i adres	Rodzaj przychodu	Zróżnic przychodu	Wynik w złotych	Data	Określenie otrzymanego produktu, przedmiotu lub usługi	Zróżnic przychodu	Ilość	Wartość
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Porozumienie spółki z poprzedniego miesiąca, okresu									
Głowa gosp. domowego									
	1/ przy pozostałych dochodach z pracy derywacją oraz " innych dochodach z sprzedaży posiadanych przedmiotów"								
	Należy podać miejscowość w której pracowane i otrzymane przychód								

Capit III. Przychody niepieniężne (artykuły otrzymane przez gospodarstwa)

Data	Określenie otrzymanego produktu, przedmiotu lub usługi	Zróżnic przychodu	Ilość	Wartość
1	2	3	4	5
Należy podać miejscowość w której wykorzystane usługi lub otrzymane bezpłat- ny artykuł ewentualnie usługi.				
	1/ przy bezpłatnym przejeździe - podać ilość km			
	2/ w miarę możliwości podać szacunki własne wartości otrzymanych dóbr lub usług / np. bezpłatnego utrzymania dziecka przez krewnych na wsi w czasie wakacji			

Rys. 9. Propozycje zmian na stronach księżonki budżetowej, dotyczące przychodów

Tabela 14

Układ danych, możliwy do uzyskania z notowań w książeczkach budżetowych
po wprowadzeniu proponowanych zmian w rejestracji przychodów i rozchodów

Wydatki		W k r a j u														Z a g r a n i c ą						Ogółem																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																												
		Razem w województwie 1				poza województwem 1										państwo "A"				państwo "D"																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																														
						w województwie 2					w województwie 3																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																							
		Żywność	Mieszkanie	...	Razem	Żywność	Mieszkanie	...	Razem	dochody		Żywność	Mieszkanie	...	Razem	dochody		Żywność	Mieszkanie	...	Razem	dochody																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																												
z pracy	z handlu									z pracy	z handlu					z pracy	z handlu					z pracy	z handlu																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																											
Gospo- darstw stałych /stałych nabywców/ Razem																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																		

W związku z nowym podziałem administracyjnym kraju, przeprowadzonym w czerwcu 1975 r., GUS dokonał w połowie 1977 r. pewnych zmian organizacyjnych w badaniach budżetów gospodarstw domowych. Zmiany te nie miały większego wpływu na sposób rejestracji w książeczce budżetowej i agregowania w budżecie zbiorczym zapisów jednostkowych dotyczących turystyki. Wprowadzono jednak pewne korekty, które - dla ścisłości - wypada przedstawić, chociaż nie mają wpływu na meritum poruszanej tematyki:

1. Wprowadzono nową wersję instrukcji. Obecnie obowiązuje "Instrukcja w sprawie organizacji i sprawozdawczości z badań budżetów gospodarstw domowych za lata 1977-1980" /GUS. Departament Warunków Bytu. W-wa 1977/. Jest to jeden, scalony tekst, omawiający badanie budżetów rodzin:

- pracowników i rencistów nie powiązanych z rolnictwem,
- pracowników powiązanych z rolnictwem oraz użytkujących wyłącznie indywidualne gospodarstwa rolne.

2. W ślad za scaloną instrukcją wprowadzono uniwersalną książeczkę budżetową o symbolu W-01, dla rodzin ze wszystkich badanych grup społecznych /zamiast BR-1P i BR-1R/ oraz uniwersalny formularz zbiorczy o symbolu W-03 - "Miesięczny budżet gospodarstwa domowego".

3. W budżecie zbiorczym W-03 dział 9 /poprzednia część IX w BR-3P/ zatytułowany został "Kultura, oświata, wychowanie, sport, turystyka i wypoczynek". Oto pozycje zaliczone do turystyki i wypoczynku /rys. 10/.

4. Jednocześnie "Klasyfikacja przychodów i rozchodów", będąca załącznikiem do wymienionej w pkt. 1 instrukcji /s.103/, zalicza do wydatków na turystykę krajową /626/ opłaty za zakwaterowanie w hotelu. Przeniesiono więc wydatki poprzednio kwalifikowane do pozostałych usług osobno nie wymienionych /802/. Ujednolicono również /pod kątem symboli 626, 627, 628/

c.d. przyp. ze str. 87

wych w różnych przekrojach /wg liczby osób, województw, grup dochodowych itp./" GUS - Budżety gospodarstw domowych w 1974 r. "Statystyka Polski", Nr 57, Warszawa 1975, s. IX.

Dział 9. Kultura, oświata, wychowanie, sport, turystyka i wypoczynek (dot.)

Wyszczególnienie	Symbol	Rozchody pieniężne				Rozchody niepieniężne			
		na artykuły (usługi)							
		opótem		w tym w źródłach nie ufundow.		otrzymane bezpłatnie		zakupione na kredyt	
		ilość	wartość w zł	ilość	wartość w zł	ilość	wartość w zł	ilość	wartość w zł
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9

Odbiorniki (bez części i wyposażenia)	radiofoniczne								
	turystyczne szt.	607	.00	.00	.00	.00	.00	.00	.00

Sprzęt sportowy i turystyczny łącznie ze sprzętem myśliwskim i wędkarskim	615	x		x		x		x	
---	-----	---	--	---	--	---	--	---	--

Usługi w zakresie sprzętu sportowego, turystycznego, zabawek, gier towarzyskich i wyrobów kalenbrzych		625	x		x		x		x
Wydatki na turystykę	krajową dzień	626	.00	.00	.00	.00	.00	.00	.00
	zagraniczną dzień	627	.00	.00	.00	.00	.00	.00	.00
Wczasy	pracownicze (rodzinne, indywidualne) dzień	628	.00	.00	.00	.00	.00	.00	.00
	pozostałe dzień	629	.00	.00	.00	.00	.00	.00	.00
	dla dzieci i młodzieży (obóz, kolonie, zimowiska) dzień	630	.00	.00	.00	.00	.00	x	x
Pozostałe usługi w zakresie sportu, turystyki i wypoczynku		631	x		x		x		x
Razem (symbol 601 do 631)		699	x		x		x		x

Rys. 10. Strona z formularza W-03 do zestawienia zbiorczego rozchodów, m.in. na turystykę

ewidencję opłat za pobyt na koloniach. W pozycji o symbolu 630 wlicza się obecnie także opłatę za przejazd /wyłączaną - z danej pozycji 628 - zgodnie z ustaleniami poprzedniej instrukcji/. Trzeba z zadowoleniem przyznać, że przedstawione zmiany w grupowaniu wydatków działają w kierunku ujednolicenia kwot związanych w instrukcji z turystyką. Szkoda tylko, że nawet w tej drobnej sprawie nie działano konsekwentnie do końca. Wyodrębnienie pozycji dla wydatków na turystykę zagraniczną powinno znaleźć swoje odbicie również w wyodrębnieniu "zagranicznej" liczby osobodni całodziennego przebywania poza domem /w dziale 7 książeczki budżetowej W-01/. Niestety, wyjazdy zagraniczne w dalszym ciągu trzeba będzie "rozpoznawać" między "innymi nieobecnościami". Natomiast wykaz możliwości całodziennego przebywania poza domem z tytułu wczasów obejmuje sześć pozycji. Nie wiadomo, dlaczego dysproporcje te są utrzymywane, przy coraz większych rozmiarach turystyki nie zorganizowanej w ogóle, a zagranicznych wyjazdów w szczególności. Zła ewidencja nieobecności w domu utrudnia wykorzystanie danych z książeczki budżetowej do szacunków ruchu turystycznego, ale to już oddzielny temat.

Niestety, pozostałe rozwiązania z poprzedniej instrukcji będą w całej rozciągłości w dalszym ciągu stosowane. W związku z tym postulaty zmierzające do usprawnienia tych rozwiązań są nadal aktualne.

Poza tym układ działu 9 /rys. 10/ jest niezbyt precyzyjny. Turystykę oddzielono wyraźnie od wczasów. W odrębnej pozycji wymienia się też wypoczynek. Można by przypuszczać, że turystyka to coś innego od wypoczynku, a wczasy - to nie turystyka. Jest to tak dziwne, że wymaga skomentowania przyczyn takiego rozwiązania. Zastosowano je za klasyfikacją usług, w której branża 881 - to usługi w zakresie turystyki, a branża 884 - to usługi związane z wypoczynkiem. W klasyfikacji nie określono dokładnie, co przez te pojęcia rozumieć, ani też czym się one różnią. Wymieniono jedynie, że:

- branża 881 to usługi obejmujące zakwaterowanie w hotelach, domach wycieczkowych, schroniskach, campingach, na polach namiotowych i wynajmowanych pokojach gościnnych,

a także organizowanie wycieczek krajowych i zagranicznych oraz informację turystyczną,

- branża 884 to organizowanie wypoczynku urlopowego /wczasy pracownicze, rodzinne itp./ oraz wypoczynku świątecznego /usługi podmiejskich ośrodków wypoczynkowych/.^{1/}

W tak przeprowadzonym podziale nie ma wyraźnych granic. Zakres każdej z wymienionych branż obejmuje turystykę socjalną i komercyjną /np. wczasy, branża 884, mogą być pełnopłatne, natomiast w pokojach gościnnych - branża 881 - zakłady pracy organizują wczasy ulgowe/, obie branże obejmują również turystykę urlopową /niekiedy ujawnia się w ten sposób jeden z grzechów głównych umasowienia turystyki, a więc zwiększanie popytu bez zapewnionej odpowiedniej podaży - dotyczy to np. kilkunastodniowych pobytów wczasowiczów w jednym schronisku/. W zakresie tych dwóch branż mieści się także organizowanie wypoczynku świątecznego /np. przy wykorzystaniu campingów lub pól namiotowych położonych w podmiejskich ośrodkach recepcji ruchu turystycznego/.

Wynika z tego, że przy wyodrębnianiu omawianych branż pomieszano trzy kryteria:

- 1/ rodzaj wolnego czasu, przeznaczonego na uprawianie turystyki /święta, niedziele lub dłuższy urlop wypoczynkowy/,
- 2/ rodzaj jednostki zapewniającej udział w ruchu turystycznym, a więc prowadzącej działalność organizatorską lub świadczącej jeszcze inne usługi /zakład pracy zatrudniający korzystającego z usług lub jednostka zewnętrzna/,
- 3/ rodzaj zakupu /kompleks najniezbędniejszych dla turysty dóbr i usług, czy nabywanie oddzielnie poszczególnych składników tego kompleksu/.

^{1/} GUS. Klasyfikacja usług... op. cit., s. 43.

Ad 1.

Ruch turystyczny można klasyfikować według rodzaju wolnego czasu /np. w czasie wolnym od pracy lub nauki - oodziennie w dni robocze, w niedziele i święta, w czasie urlopu lub waka-
cji, a nawet w okresie emerytury/. Natomiast turysta dysponu-
jący każdym rodzajem czasu wolnego może korzystać z usług pod-
miejskich ośrodków wypoczynkowych oraz z usług turystycznych
/a więc - utrzymując nomenklaturę klasyfikacji usług - wypo-
czynek świąteczny można równie dobrze zorganizować sobie w
podmiejskim ośrodku wypoczynkowym jak i w motelu, domu wyciecz-
kowym czy schronisku/. Nie ulega więc wątpliwości, że usługi
podmiejskich ośrodków wypoczynkowych to również usługi w za-
kresie turystyki i nie należy - przez źle dobraną nomenklaturę
- mieszać tego z usługami np. masażystów w łaźniach miejskich,
którzy również świadczą usługi związane z wypoczynkiem.

Ad 2.

Na podstawie stwierdzenia, że organizowanie wypoczynku
urlopowego przez pewien rodzaj jednostek /np. przez zakłady
pracy dla zatrudnionej załogi/ to sprawa leżąca poza usługami
w zakresie turystyki, można wnioskować, że chodzi tu o wypo-
czynek urlopowy nie uwzględniający podróży turystycznej. Teo-
retycznie jest to możliwe /np. na terenie zakładu pracy funk-
cjonuje ośrodek dobrze wyposażony w urządzenia sportowe i re-
kreacyjne, a urlopujący członkowie załogi są zachęcani do ko-
rzystania z ośrodka/. Natomiast w praktyce, przez pojęcie pra-
cownicze wczasy zakładowe rozumie się przeważnie wypoczynek mo-
żliwy tylko przy podjęciu podróży turystycznej. Następstwem te-
go jest korzystanie z usług w zakresie turystyki, tyle że op-
łaconych w macierzystym zakładzie pracy lub świadczonych przez
wyspecjalizowaną jednostkę zakładową - ośrodek wczasowy. Od-
dzielanie opłat za takie usługi w "boczk" działu 9 /rys. 10/
od wydatków na turystykę krajową będzie powodowało duże nie-
porozumień. Można ich uniknąć przy następującym sformułowaniu
dotyczącym tych pozycji wydatków:

- wydatki na turystykę krajową,
w tym: wczasy, opłacane w miejscu pracy.

Zakłady pracy prowadzące działalność organizatorską mogą zlecać innym jednostkom /np. przedsiębiorstwom turystycznym/ obsługę swoich pracowników w czasie, gdy wypoczywają oni turystycznie. Pracownik bezpośrednio korzysta więc z usług turystycznych, chociaż opłatę wniósł w jednostce branżowej związanej z wypoczynkiem /organizującej mu np. wczasy/, tak więc jeszcze raz potwierdziło się spostrzeżenie, że rozpatrując rodzaj jednostek przyjmujących opłaty, nie można dokonywać uzasadnionego rozdziału poszczególnych grup turystów ani też oddzielenia turystów od innych konsumentów /zakłady pracy przyjmują opłaty ulgowe i pełnopłatne, organizują turystykę krajową i zagraniczną, przedsiębiorstwa turystyczne pobierają pełne ceny za swoje usługi, ale konsumenci mogą otrzymać zwrot części wydatków, turyści urlopujący oraz wypoczywający tylko w święta - mogą korzystać z obsługi w każdej branży handlu i usług itp./ Wobec tego bezprzedmiotowe jest doszukiwanie się w organizowaniu wypoczynku urlopowego, wczasów oraz w usługach podmiejskich ośrodków wypoczynkowych cech odmiennych od usług w zakresie turystyki.

Ad 3.

Popyt turystyczny można zaspokoić również w ten sposób, że oferuje się nabywcom dobra i usługi odpowiednio pogrupowane. Nabywca ma więc do wyboru:

- pakiet /kompleks/ dóbr i usług oferowanych przez jednego producenta lub w jednym punkcie handlowym,
- nabywanie poszczególnych dóbr lub usług oddzielnie, u różnych producentów lub w różnych punktach handlowych,
- zakupy kombinowane, a więc pewien kompleks uzupełniany oddzielnie nabywanymi dobrami lub usługami.

Dla podjęcia odpowiednich działań w sferze podaży niezbędna jest informacja o rozmiarach wydatków na zakup kompleksów dóbr lub usług. Niezbędna jest też informacja, jakie kon-

binacje artykułów, z których składa się kompleks, uzyskały największe uznanie i były najchętniej nabywane.^{1/} Biorąc pod uwagę trzy podstawowe usługi świadczone turystom: transport, zakwaterowanie /noclegi/, wyżywienie - można wyróżnić kompleksowe zakupy, zawierające przynajmniej dwie z trzech wymienionych usług. Zakupywane kompleksy można specjalnie nazwać, biorąc przy tym pod uwagę producenta lub punkt oferujący /np. wozasy zakładowe/ - co nie znaczy, że generalnie zaspokajają inny nie-turystyczny popyt.

Krótko mówiąc - wydatki na wozasy, wypoczynek - to wydatki związane z ruchem turystycznym /jeśli wozasy i wypoczynek wiążą się z podróżą turystyczną/ i bezpodstawne jest rozdzielanie tych pozycji "grubą kreską".

Warto tu jeszcze zwrócić uwagę, że naśladując terminologię i rozwiązanie graficzne klasyfikacji usług, nie zastosowano się całkowicie w badaniach budżetów gospodarstw domowych do rozwiązań merytorycznych. W klasyfikacji usług przypisano bowiem do turystyki jedynie zakwaterowanie w obiektach recepcji turystycznej. Natomiast gastronomia prowadzona w tych obiektach - to usługi nie znajdujące się w zakresie turystyki, lecz handlu.^{2/} Wydatki notowane w pozycjach 626 - 630 /rys.9/ obejmują na szczęście także wyżywienie.

3.3. Przeliczanie wyników z próby na populację generalną

Rozpatrzenie możliwości uzyskania danych liczbowych w poszukiwanych przekrojach nie wyczerpuje problematyki wyliczania w ramach badań budżetów gospodarstw domowych wydatków związanych z ruchem turystycznym. Są to badania metodą reprezentacyjną, bada się tylko odpowiednią część populacji generalnej /próbę losową/. W związku z tym otrzymuje się przybliżone wielkości /oceny/ parametrów lub rozkładów całej populacji gospodarstw domowych w Polsce. Nie można operować tymi wielkościami,

1/ Widać z tego, jak ważna jest znajomość struktury rodzajowej kompleksowego zakupu.

2/ GUS, Klasyfikacja usług... op. cit., s. 36.

jeśli się nie posiada rozróżnienia w ich precyzji. Dlatego GUS dokonuje oceny dokładności wyników badań budżetów. Ocena zawiera mierniki:

- stopnia jednorodności budżetów,
- precyzji oszacowań podstawowych parametrów.

Poszczególne dobra i usługi składające się na daną grupę wydatkową oraz poszczególne źródła przychodów pieniężnych różnią się wartością i częstotliwością występowania w budżetach. Im większe są te różnice - tym bardziej niejednorodna jest dana cecha. Jej przeciętny poziom charakteryzuje przeważnie wypadkowa wszystkich wartości we wszystkich badanych jednostkach. Wartość poznawcza otrzymanej w ten sposób charakterystyki liczebnej - najczęściej średniej arytmetycznej - jest ściśle związana ze stopniem jednorodności cechy. Mierzy się go za pomocą współczynnika zmienności.^{1/} Im wyższy jest współczynnik zmienności - tym mniejsza wartość poznawcza średnich arytmetycznych. Tabela 15 pokazuje te charakterystyki dla badań z 1968.^{2/}

W tabeli tej zamieszczono skrajne grupy zamożności dla Polski i Warszawy /najniższą i najwyższą/ oraz grupy o największej liczebności /V i VI/.

Z tabeli 15 wynika również, że podział dużej próby na podpróby /terenowe wg grup zamożności/ powoduje w wielu przypadkach wzrost współczynnika zmienności.

Dotyczy to także mniejszych agregatów wydatków /np. na wozasy i kolonie wyodrębnione z działu "higiena i ochrona zdro-

1/ Współczynnik zmienności wyraża "odchylenie standardowe w zbiorze danych /lub rozkładzie/ jako procent wielkości średniej. Jeśli odchylenie standardowe jest małe, to wartości są skupione blisko średniej, jeśli zaś odchylenia standardowe jest duże, to wartości są rozrzucone na znaczne odległości od średniej". J.E. Freund: Podstawy nowoczesnej statystyki, op. cit., s. 71, 73. Tam też /oraz w innych podręcznikach statystyki/ można znaleźć szersze omówienie miar zmienności.

2/ Statystycznej oceny wyników badań budżetów rodzinnych dokonał GUS za lata 1963, 1968 i 1974. Najpełniejszą z nich była ocena za 1968 r., dlatego przeważnie na jej przykładzie będą pokazane sprawy, wiążące się z szacunkową wydatków związanych z ruchem turystycznym.

Tabela 15

Przeciętne roczne dochody i wydatki $\bar{X}$ - w zł na 1 osobę/
oraz współczynniki zmienności V_x - w % w gospodarstwach domowych ogółem - w 1968 r.

1968 r.	Liczba bada- nych budże- tów	D O C H O D Y				W Y D A T K I										
		RAZEM	z pracy	świadoz. społ.	inne	RAZEM	żyw- ność	alkohol i tytoń	odzież i obuwie	miesz- kanie	opał, świat- ło	Higiena i ochro- na zdrowia		kultura sport turyst.	komu- nika- cja	inne
												razem	wzrosty kolonie			
POLSKA	3468															
średnia $\bar{x}$		14984	13335	1292	358	14275	6641	534	2383	1472	615	700	188	1122	407	400
wsp. zmien. V_x		39,2	41,6	117,3	335,0	39,8	35,8	81,1	61,3	96,0	51,2	78,2	195,1	166,7	90,2	68,7
I grupa zamożności	35															
średnia $\bar{x}$		5863	4680	1065	118	5420	3355	130	689	313	276	213	22	236	72	135
wsp. zmien. V_x		26,4	27,7	56,5	105,1	25,4	24,6	104,7	51,2	76,2	46,9	92,1	297,4	107,3	94,6	54,2
V grupa zamożności	728															
średnia $\bar{x}$		14196	12583	1322	291	13451	6545	471	2252	1266	608	664	202	934	330	381
wsp. zmien. V_x		32,5	36,0	106,4	241,9	29,8	30,8	69,9	53,9	69,0	43,9	68,9	173,5	86,6	78,9	62,8
X grupa zamożności	261															
średnia $\bar{x}$		34072	31079	1373	1620	34443	11693	1537	5950	4635	1040	1719	418	5577	1336	956
wsp. zmien. V_x		50,9	45,5	192,6	463,1	57,0	41,8	87,1	64,4	109,1	73,6	85,4	227,2	206,0	82,1	103,8
WARSZAWA	257															
średnia $\bar{x}$		19192	17104	1459	630	18055	7954	597	2626	2010	800	1129	376	1720	802	417
wsp. zmien. V_x		47,8	46,3	134,3	591,0	50,5	38,6	81,8	66,9	86,6	45,9	73,4	156,6	257,1	64,9	78,1
II grupa zamożności	3															
średnia $\bar{x}$		6846	5130	1613	103	6406	3606	99	1125	342	490	407	200	145	113	79
wsp. zmien. V_x		25,7	19,2	48,2	0,0	30,9	37,4	71,4	65,4	67,2	15,1	76,0	173,2	18,0	46,2	73,7
VI grupa zamożności	56															
średnia $\bar{x}$		17522	15904	1396	222	16467	7601	588	2302	1751	761	1079	371	1176	821	389
wsp. zmien. V_x		27,0	31,2	92,2	71,1	29,0	27,2	69,4	55,8	68,2	31,9	52,0	124,6	72,5	60,7	49,8
X grupa zamożności	33															
średnia $\bar{x}$		37896	31754	1137	5005	35873	11969	894	5637	4773	1176	1751	405	7407	1443	822
wsp. zmien. V_x		68,5	49,5	297,3	334,2	78,5	46,6	81,2	67,2	88,3	58,9	60,6	160,9	259,4	67,2	76,7

Źródło: GUS - Statystyczna ocena wyników badań budżetów rodzinnych. Seria Studia i Prace Statystyczne Nr 24. W-wa 1970.

wia/. Przekroje terenowe i według grup zamożności są bardzo ważne w badaniach wydatków związanych z ruchem turystycznym. Otrzymywanie możliwie wiarygodnych wyników pozwala dopiero na pełne wykorzystanie danych z takich prób. Jednak dane za 1968 r. należało rozpatrywać z dużą ostrożnością. A. Łuszniewicz niektóre z nich wprost dyskwalifikuje. Według tego autora wysokie współczynniki zmienności /np. powyżej 100%/¹ wskazują, że średnie arytmetyczne pochodzą z takich rozkładów, dla których nie powinny być w ogóle obliczane. Są pozbawione treści merytorycznej i nie nadają się do statystycznych analiz ze względu na całkowicie niejednorodny zbiór budżetów domowych z punktu widzenia realizacji wydatków na dany cel /np. kulturę, oświatę, sport i turystykę/. Pewnym wyjściem z sytuacji jest przeprowadzenie klasyfikacji "zero jedynkowej" dla gospodarstw domowych i obliczenie - w celach analitycznych - średnich arytmetycznych na osobę tylko w tych gospodarstwach domowych, w których występują wydatki na dany cel lub w których realizowany jest dochód pieniężny z danego źródła.^{2/}

Przy prowadzeniu księżeczki budżetowej w sposób zaproponowany można bez trudu wyodrębnić gospodarstwa domowe nie wydające na turystykę. Pozwoli to uzyskać cenną informację o udziale tej grupy gospodarstw w liczbie ogólnej. Natomiast w grupie pozostałych gospodarstw, które wydatkowały w badanym okresie na turystykę, szacunki parametrów będą dokonywane na bardziej jednorodnym materiale empirycznym. Średni wydatek związany z ruchem turystycznym liczony na osobę nie będzie jednak w tym przypadku równoznaczny ze średnim wydatkiem na turystę. Nie wszyscy członkowie gospodarstwa domowego korzystają z dóbr lub usług zapewniających turystyczny wypoczynek, mimo że dobra te i usługi nabyto za wspólne środki /np. rodzice wydają, aby dzieci - nie zawsze wszystkie - wyjechały na kolonie; tylko jeden członek kilkucobowego gospodarstwa wyjeżdża na wyciecz-

1/ W badaniach z 1968 r. najwyższy współczynnik zmienności miała ocena: rowery, motocykle, samochody - 1496,4% w próbie dla m.st. Warszawy. - GUS, Statystyczna ocena wyników badań budżetów rodzinnych, Studia i Prace Statystyczne Nr 24, Warszawa 1970, s. 25.

2/ A. Łuszniewicz: Statystyka poziomu życia ludności. PWR, Warszawa 1972, s. 89, 91.

kę zagraniczną/. Jak z tego widać, wydatki związane z ruchem turystycznym płyną od grupy osób o liczebności innej niż grupa turystów. Wylania się stąd problem, czy większą wartość poznawczą ma średni wydatek związany z ruchem turystycznym liczony na 1 osobę czy na 1 turystę? Średnia wyliczona na 1 turystę miałaby na pewno mniejszy rozrzut /mniejszy współczynnik zmienności/, gdyby połączyć ją z liczbą dni turystycznego wypoczynku /a więc wyliczyć średni wydatek przypadający na 1 dzień jednego turysty/. Rozrzut wydatków związanych z ruchem turystycznym wynika bowiem nie tylko z faktu, że w danym gospodarstwie wystąpiły wydatki na ten cel, ale również z długości okresu, którego dotyczyły. Dlatego badania ruchu turystycznego należy prowadzić łącznie z badaniami wydatków związanych z tym ruchem. Jest to możliwe przy badaniach budżetów gospodarstw domowych, chociaż pokazanie tej możliwości nie mieści się w omawianym temacie.^{1/}

Dalszą poprawę jednorodności cechy określonej jako wydatki związane z ruchem turystycznym można uzyskać, rozpatrując odrębnie wydatki turystów właściwych i wydatki turystów handlujących /rozdz. 3/. Pozwoli to wyeliminować zniekształcenia wywołane dysproporcją między niskimi kosztami pobytu turysty a wysoką wartością zawieranych przez niego transakcji /kupno koczucha, samochodu itp./. Jak z tego widać, proponowana klasyfikacja wydatków związanych z ruchem turystycznym i ich ewidencjonowanie w książeczce budżetowej idą w parze z postulatami zmierzającymi do zwiększenia wartości poznawczej oszacowań.

Wartość poznawcza zwiększa się również ze wzrostem precyzji oszacowań. Można ich dokonywać w sposób określany mianem estymacji punktowej lub przedziałowej. Lepszą precyzję zapewnia metoda estymacji przedziałowej. Określa się przedział /a nie jedną wartość - punkt/, który z wysokim, przyjętym z góry prawdopodobieństwem, pokryje wartość parametru z populacji ge-

1/ W polskiej praktyce statystyka ruchu turystycznego jest zupełnie oderwana od strony ekonomicznej tego ruchu. Zagadnienia te były poruszone w artykule J. Wawrzyka pt. "Statystyka Polski" - Turystyka 1973, Ruch Turystyczny Nr 2/1974, s. 120.

neralnej. Granice przedziałów ufności są związane ze średnim błędem kwadratowym estymatora. Dla wyznaczenia tego błędu określić trzeba wariancję danego estymatora. Sposoby oceny wariancji estymatorów wynikają m.in. ze stosowanego schematu losowania. W badaniach budżetów rodzinnych jest on dość skomplikowany, dlatego bardzo trudno znaleźć analityczną postać wariancji estymatora średniej arytmetycznej. Wobec tego stosuje się uproszczenia. Do 1973 r. szacowano wariancję estymatora według wzorów odnoszących się do schematu losowania indywidualnego,^{1/} mimo że stosowany schemat losowania był kombinacją losowania dwustopniowego z dwufazowym.^{2/} Otrzymane wyniki odchyleń standardowych dla średnich ogólnopolskich zawarte są w tabeli 16.

Dla przedziałów ufności umieszczonych w tabeli 16 przyjęto poziom ufności 0,95, dla którego współczynnik ufności z tablic rozkładu normalnego równa się 1,96. Otrzymane na tych samych zasadach wyniki z próby dla m.st. Warszawy zawarte są w tabeli 17.

Ostatnie kolumny tabeli 16 i tabeli 17 zawierają błędy względne, a więc relację procentową połowy przedziału ufności do otrzymanego szacunku średniej /średnia jest podana w obu tabelach dla danych ogółem - w grupach zamożności są podane tylko błędy względne/. W praktyce przyjmuje się następujące kryteria:

- jeśli półprzedział ufności wynosi do 5%, precyzję szacunku uważa się za dobrą,
- jeśli półprzedział ufności wynosi od 5 do 15%, należy ostrożnie wyciągać wnioski uogólniające z takich oszacowań,
- jeśli półprzedział ufności wynosi powyżej 15%, dane pokazują tylko rząd wielkości oszacowań.^{3/}

1/ Wzory te wprowadza R. Zasępa w pracy: Badania statystyczne metodą reprezentacyjną. PWN, Warszawa 1962, s. 98-100.

2/ GUS, Statystyczna ocena..., op. cit., s. XV.

3/ GUS, Statystyczna ocena wyników..., op. cit., s. XIII.

Tabela 16

Wyniki badań dla próby ogólnopolskiej

1968 r.	Średnia cechy $\bar{X}$	Odchyl. stand. $D/\bar{X}$	Granica prze- działu ufności		Względne półprzedziały ufności dla wyników				
			dolna	górna	ogółem	w: I		V	X
						gru			
						pie			
w złotych			w procentach						
DOCHODY	14984	100	14789	15179	1,3	8,7	2,4	6,2	
Dochody z pracy	13335	94	13148	13522	1,4	9,2	2,6	5,5	
Świadczenia społeczne	1292	26	1342	1442	3,9	18,7	7,7	23,4	
Inne dochody	358	20	318	398	11,2	34,8	17,6	56,2	
WYDATKI	14275	97	14089	14461	1,3	8,4	2,2	6,9	
Żywność	6641	40	6561	6721	1,2	8,2	2,2	5,1	
Alkohol i tytoń	534	7	520	548	2,7	34,7	5,1	10,6	
Odzież i obuwie	2383	25	2335	2431	2,0	17,0	3,9	7,8	
Mieszkanie	1472	24	1425	1519	3,2	25,2	5,0	13,2	
Opał i światło	615	5	605	625	1,7	15,5	3,2	8,9	
Higiena i ochr. zdrowia	700	9	682	718	2,6	30,5	5,0	10,4	
W tym:									
wczasy, kolonie, obozy	188	6	176	200	6,5	98,5	12,6	27,6	
Kultura, oświata, sport i turystyka	1122	32	1060	1184	5,5	35,5	6,3	25,0	
Komunikacja, łączność	407	6	395	419	3,0	31,4	5,7	10,0	
Inne wydatki	400	5	391	409	2,3	17,9	4,6	12,6	

Źródło: Opracowano na podstawie: Statystyczna ocena... /jak w tab. 11/.

1968 r.	Średnia oceny $\bar{X}$	Odchyl. stand. $D/\bar{X}$	Granica prze- działu ufności		ogółem	Względne półprzedziały ufności dla wyników			
			dolna	górna		w: I			
						V	X	X	
w złotych			w procentach			grupy samonośności			
DOCHODY	19192	572	18071	20313	5,8	28,2	7,1	23,3	
Dochody z pracy	17104	494	16136	18072	5,7	20,9	8,2	16,9	
Świadczenia społeczne	1459	122	1220	1698	16,4	53,6	24,1	101,4	
Inne dochody	630	232	175	1085	72,3	0,0	18,6	114,0	
WYDATKI	18055	569	16940	19170	6,2	32,3	7,6	26,8	
Zywność	7954	191	7580	8328	4,7	39,7	7,1	15,9	
Alkohol i tytoń	597	30	538	656	10,0	78,3	18,2	27,7	
Odzież i obuwanie	2626	110	2410	2842	8,2	71,4	14,6	22,9	
Mieszkanie	2010	109	1796	2224	10,6	74,7	17,9	30,1	
Opał i światło	800	23	755	845	5,6	16,7	8,4	20,1	
Higiena i ochr.zdrowia	1129	52	1027	1231	0,0	88,6	13,6	20,7	
W tym:									
wczasy, kolonie, obozy	376	37	303	449	19,1	198,6	32,6	54,9	
Kultura, ćwiczenia, sport i turystyka	1720	276	1179	2261	31,4	21,9	19,0	88,5	
Komunikacja i łączność	802	32	739	865	7,9	52,3	15,9	22,9	
Inne wydatki	417	20	378	456	9,5	83,2	13,0	26,2	

Źródło: Opracowano na podstawie: GUS - Statystyczna ocena... /jak w tab. 11/.

Z tabeli 16 wynika, że nawet w przekroju ogólnopolskim według grup zamożności precyzja niektórych oszacowań nie była dobra i określała jedynie rząd wielkości. Np. przy średnim wydatku 418 zł na wczasy, kolonie i obozy w Polsce w najwyższej grupie zamożności błąd względny szacunku wynosił 27,6% - co oznacza, że średni wydatek równie dobrze mógł wynosić 303 zł co i 533 zł /a więc 75% więcej/. W przekrojach terytorialnych w 1968 r. większość błędów względnych przekraczała 5%, a w grupach zamożności dla danego województwa pięcioprocentowa precyzja szacunków była w zasadzie nieosiągalna.

W związku z opisaną sytuacją podjęto środki mające poprawić jakość wyników. Środki te dały rezultaty, które pokazuje tabela 18 zawierająca dane dotyczące 1974 r.

Przy tym samym poziomie ufności /0,95/ otrzymano precyzyjniejsze - niż w 1968 r. - rezultaty. Stało się tak z dwóch powodów. W 1974 r. zmieniono sposób szacunku estymatora wariancji średniej arytmetycznej i zastosowano metodę podpróbek interpenetracyjnych /przenikających/. Metoda ta lepiej oddaje stosowany schemat losowania gospodarstw domowych do próby niż metoda zakładająca, że próbę otrzymano według schematu losowania indywidualnego.^{1/} Jednocześnie w 1974 r. zwiększono próbę ogólnopolską budżetów gospodarstw domowych pracowniczych do 5438 /z 3468 w 1968 r./. W miarę możliwości /regulowanych m.in. przez koszty/ było to spełnieniem postulatów, zwracających uwagę na to, "aby wyniki badań budżetów domowych mogły być szerzej wykorzystywane - z dostatecznym stopniem precyzji oszacowań oraz w dostatecznym zakresie grupowań typologicznych - dla potrzeb praktyki gospodarczej i społecznej w skali województw i miast wydzielonych".^{2/}

Liczebność próby na poziomie około 5 tys. gospodarstw gwarantuje - przy współczynniku ufności 0,95 - nieprzekroczenie 5% błędu względnego przy szacowaniu średniej ogólnopolskiej dla

1/ J. Kordos, A. Szarkowski - Metoda oceny precyzji podstawowych estymatorów stosowanych w badaniach budżetów rodzinnych, Wiadomości Statystyczne nr 5, 1974, s. 18-20.

2/ A. Łuszniewicz: Statystyka poziomu życia... op. cit., s. 97.

Wyniki badań dla próby ogólnopolskiej

1974 r.	Śred- nia ogół. $\bar{X}$	Od- chyl. stand. $D/\bar{X}$	Wsp. zmien. V x	Granica prze- działu ufności		Ogółem	Względne półprzedziały ufności			
				dolna	górna		w: I		IV	VII
							grupie za- możności			
w złotych		w złotych		w procentach						
DOCHODY	22538	82	26,8	22378	22698	0,71	0,55	0,18	1,30	
Dochody z pracy	19553	79	29,8	19399	19707	0,79	1,38	0,44	1,02	
Świadczenia społ.	2148	16	54,9	2117	2179	1,45	4,33	2,95	8,97	
Inne dochody	837	30	264,2	779	895	6,94	7,77	4,94	35,48	
WYDATKI	20626	82	29,3	20465	20787	0,78	1,39	0,53	1,76	
Zywność	8514	22	19,1	8471	8557	0,51	1,32	0,55	1,11	
Alkohol i tytoń	803	5	45,9	793	813	1,20	4,24	1,89	3,39	
Odzież i obuwie	3493	16	33,8	3461	3525	0,93	3,59	1,16	2,20	
Mieszkanie	2440	20	60,5	2401	2479	1,61	6,15	2,70	4,62	
Opał, światło	711	5	51,9	702	720	1,27	3,48	1,61	2,67	
Higiena i ochr.zdr.	662	4	44,6	654	670	1,24	3,48	1,87	2,77	
Kultura, oświata, sport i turystyka	1994	17	62,9	1961	2027	1,66	5,06	2,03	5,05	
Transport i łączność	1231	29	173,7	1174	1288	4,59	8,25	6,47	13,63	
Inne wydatki	778	8	75,8	763	793	1,93	4,01	1,73	6,47	
Liczoność próby	-	-	-	-	-	5438	319	1459	694	

Źródło: Opracowano na podstawie: GUS Budżety gospodarstw domowych w 1974 r. W-wa 1975 -

aneks s. 192 - 199.

cechy, której współczynnik zmienności sięga nawet 180%. W podpróbach ta bariera jakości była oczywiście w 1974 r. surowsza. Np. dla najliczniejszej grupy dochodowej - 97%, dla najmniej licznej - 46%, a dla m.st. Warszawy wyrażała ją wielkość współczynnika zmienności około 50%. A więc ciągle należy się liczyć z niebezpieczeństwem, że w podpróbach cechy mające większy rozrzut nie mieszczą się w 5% granicy błęd. Sytuację skomplikował przeprowadzony w 1975 r. podział kraju na 49 województw. W 1976 r. prowadzono badania gospodarstw domowych w dalszym ciągu w dawnych układach organizacyjnych, w pierwszym półroczu 1977 badania zawieszono i wznowiono je w lipcu 1977. Zwiększeniu uległa liczba terenowych punktów badań /z 832 w 1974 do 1248 w 1978/, ponieważ każdy z 49 wojewódzkich urzędów statystycznych ma podległe punkty. Liczebność próbek krajowej pozostała nie zmieniona /ok. 9 tys. gospodarstw w tym około 5100 pracowniczych/. W związku z tym w niektórych województwach bada się próbki o liczebnościach wystarczających do precyzyjnego szacunku jedynie cech o bardzo małych współczynnikach zmienności. Np. cała podpróba dla województwa białkopodlaskiego i chełmskiego liczy po 63 gospodarstwa - rozpatrywana wielkość współczynnika zmienności nie może w tym przypadku przekroczyć 20%; dla stołecznego województwa warszawskiego bada się 504 gospodarstwa pracownicze - a więc $V_x < 57\%$. Należy spodziewać się, że jest to sytuacja przejściowa i w miarę możliwości finansowych liczebności podpróbek zostaną zwiększone.^{1/}

Jak widać z przytoczonych wcześniej danych - grupy wydatków, skupiające większość kwot o przeznaczeniu turystycznym, charakteryzują się stosunkowo dużą zmiennością /higiena i ochrona zdrowia, kultura, oświata, sport i turystyka; transport i łączność/. Stąd wniosek, że szacunki wydatków związanych z ruchem turystycznym nawet w głównych przekrojach: wg grup dochodowych i wg województw, będą w dalszym ciągu nieprecyzyjne. Nie należy jednak rezygnować z uzyskiwania ich z GUS - z badań budżetów gospodarstw domowych. Mimo dużych zastrzeżeń co do

1/ Wskazuje na to chociażby fakt, że terenowy punkt badań współpracuje w 1978 r. tylko z 7 gospodarstwami, podczas gdy w 1974 r. współpracą obejmował 12 gospodarstw.

ich reprezentacyjności, dostarczą zawsze chociaż ogólnych informacji o rzędzie wielkości danego oszacowania.

Zauważyć też trzeba, że inne badania częściowe wydatków przeznaczonych na turystykę, prowadzone poza badaniami GUS, nie dostarczają żadnych informacji o jakości uzyskiwanych wyników, chociaż - operując często próbą o liczebności mniejszej od próby GUS - podkreśla się ich reprezentatywność.^{1/} Z przytoczonego materiału widać, że sprawa statystycznej oceny wyników badań reprezentacyjnych jest bardzo ważna. Jest też bardzo trudna z teoretycznego /określenie wzorów estymatorów/ i praktycznego /wyliczenia możliwe na EMC/ punktu widzenia. Posługiwanie się rezultatami tych prac^{2/} w wynikach z dziedziny turystyki jest możliwe jedynie w warunkach korzystania z budżetu gospodarstwa domowego jako źródła danych o turystyce i uporządkowania tematyki turystycznej w tym budżecie.

Szeroko rozumianej sprawy jakości nie wyczerpuje statystyczna ocena wyników z próby. Można zaliczyć tu także prace nad właściwymi kryteriami grupowań badanych budżetów. Szczególnie dużo uwagi poświęca się grupowaniu według poziomu za-
możności. W cytowanych wcześniej wynikach badań ankietowych /nie powiązanych z badaniami GUS/ jest także pokazywana zależność między wydatkami związanymi z ruchem turystycznym a za-
możnością jednostki badanej /turysty, członka gospodarstwa domowego/. Kryteria tej za-
możności są określane bardzo powierzchownie. Przeważnie jest to wysokość dochodów w danym czasie przypadających na jednostkę badania. W większości wypadków nie określa się, o jakie dochody chodzi /z pracy, łącznie z dochodami uzyskiwanymi w formie bezpłatnie otrzymywanych dóbr lub usług, łącznie z przychodami - np. saldem z ogródka działkowego/. W badaniach budżetów gospodarstw domowych przychody /w tym i dochody/ są dokładnie wyspecyfikowane. Poziom za-
możności

1/ Np. GKKFiT, Mój wypoczynek, Centralny Ośrodek Informacji Turystycznej, Warszawa 1968, s. 11.

2/ GUS dokonuje oceny co kilka lat stwierdzając, że jeżeli w pewnym okresie warunki badania nie zmieniły się, oceny pośrednich cech głównie dla całej próby mogą być wykorzystywane do prac analitycznych przez kilka lat. GUS, Statystyczna ocena... op. cit., s. XXIII.

jest określany przez grupy dochodowe, będące miernikiem aktualnie uzyskiwanych dochodów. Mimo pełnego rozczepienia w składnikach tych dochodów, takie ujęcie jest krytykowane. Propozycje zmian zmierzają - co jest intuicyjnie słuszne - do określenia zamożności gospodarstw nie tylko poziomem aktualnych dochodów, ale i poziomem dotychczasowego zagospodarowania materialnego /w przedmioty trwałego użytku/. Z drugiej strony stwierdza się też, że przyjmowanie dochodu przypadającego na osobę za miernik zamożności rodziny nie uwzględnia korzyści gospodarowania w liczniejszych rodzinach.^{1/}

Dociekania związane z precyzyjnym ustaleniem poziomu zamożności są również istotne dla lepszego rozpoznania popytu turystycznego. O jego sile decydują nie tylko aktualne dochody, ale i inne czynniki, wśród których najistotniejsza jest relacja między pełną zamożnością gospodarstwa, jego liczebnością i funduszem tzw. swobodnej decyzji. Większość prac mających na celu pełniejsze ujęcie tej relacji korzysta z badań budżetów gospodarstw domowych prowadzonych przez GUS. Jest to więc jeszcze jeden argument za uporządkowaniem problematyki turystycznej w tych badaniach, aby i w stosunku do niej na bieżąco wykorzystywać najlepsze środki zmierzające do podniesienia jakości wyników.

1/ Oblicza się - za pomocą współczynnika korzyści liczniejszych gospodarstw - dochody zapewniające jednakowy poziom zamożności w rodzinach o różnej liczebności. Np. przy współczynniku = 0,8813 rodzina jednoosobowa z dochodami = 2000 zł. jest na tym samym poziomie zamożności co rodzina pięcioosobowa z dochodami = 8261 zł., a więc przy przeciętnym dochodzie na 1 osobę = 1652,2 zł. M. Piotrzkowska: Porównywanie zamożności rodzin z uwzględnieniem korzyści gospodarowania w liczniejszych rodzinach. Przegląd Statystyczny, t. 21.4.1974, s. 583-593.

4. PRZYKŁADY WYLICZEŃ NA PODSTAWIE OBECNEJ PRAKTYKI BADAŃ BUDŻETÓW GOSPODARSTW DOMOWYCH

4.1. Porównania ogólne

W rozdziale tym zostaną przedstawione wyniki uzyskane z badań budżetów gospodarstw domowych mieszkańców m.st. Warszawy w 1974 r. Dane liczbowe dotyczące turystyki otrzymane, wynotowując odpowiednie wydatki z książeczek budżetowych BR-1P. Pełnej sumy wydatków związanych z ruchem turystycznym nie otrzymano, jak wiadomo bowiem z dotychczasowych ustaleń, sposób prowadzenia zapisów w książeczkach budżetowych nie uwzględnia jednolitych kryteriów, według których można z całą pewnością stwierdzić związek danej kwoty z turystycznym wypoczynkiem. Kwoty wątpliwe nie były brane pod uwagę, wynotowywane tylko te, których turystyczne przeznaczenie było oczywiste. Jest to więc szacunek z niedomiarem.

Na podstawie tego szacunku udokumentowane będą wcześniejsze rozważania związane ze stosowaniem w praktyce rozwiązań proponowanych w rozdziałach II i III. Nie zostanie natomiast przeprowadzona pełna analiza otrzymanych danych liczbowych. Podstawowe ich przekroje są załączone w aneksie w stanie surowym.

Badana zbiorowość mieszkańców m.st. Warszawy liczyła w 1974 r. 1,400 tys. mieszkańców. Wielkość próbki i wyniki pokazują tabele 19 i 20.

Szacując średni wydatek na osobę, otrzymujemy kwotę $\bar{X} = 2193$ zł. Jej statystyczną jakość można ocenić w przybliżeniu.

Tabela 19

Próbka gospodarstw domowych badanych
w 1974 w Warszawie

Gospodarstwa domowe	Liczba	
	budżetów	osób
Pracownicze	387	1147
Emerytów i rencistów	92	136
Razem	479	1283

Tabela 20

Wyniki ogólne badań budżetów gospodarstw domowych
m.st. Warszawy

Cecha	Gospodarstwa domowe		Razem
	pracownicze	emerytów i rencistów	
1. Indywidualne i społeczne wydatki związane z ruchem turystycznym /w zł/	2 635 160	178 999	2 814 159
2. Wydatki - ogółem /w zł/	28 954 144	2 809 765	31 763 909
% 1:2	9,1	6,4	8,9
3. Rozchody brutto /w zł/	36 390 295	3 080 808	39 471 103
% 1:3	7,2	5,8	7,1
4. Dochody z pracy i ze świadczeń społ./w zł/	31 454 296	2 632 079	34 086 375
% 1:4	8,4	6,8	8,2

1/ Jeśli nie zaznaczono inaczej, wszystkie dane w tym rozdziale dotyczą wydatków związanych z ruchem turystycznym gospodarstw badanych w Warszawie w 1974 r. i pochodzą z książeczek budżetowych udostępnionych przez Inspektorat Badań Budżetów Rodzinnych m.st. Warszawy. Pozostałe dane o badaniach budżetów gospodarstw domowych m.st. W-wy i Polski pochodzą z tabulogramów udostępnionych przez Departament Warunków Bytu GUS.

W 1974 r. GUS przeprowadził ocenę efektywności wyników ogólnych - pomijając podział wojewódzki i według mniejszych grup asortymentowych. Dla pewnej orientacji pozostało więc przyjąć wartość współczynnika zmienności dla danych z m.st. Warszawy w pozycji "wczasy, kolenie, obozy" z badań 1968 r. Wynosił on $V_x = 156,6\%$. Przy takim współczynniku zmienności błąd względny szacunku - średniej $\bar{x} = 2193$ zł - wyniesie 14% ,^{1/} a więc na poziomie ufności 0,95 granice przedziału ufności wyniosą: dolna 1885,5 zł; górna 2500,5 zł. Jak widać, nawet przy założeniu dość wysokiego zróżnicowania badanej cechy otrzymany wynik nie przekroczył praktycznej granicy przyzwyczajenia - 15% błędu względnego. Dokładniejsze ustalenia są możliwe tylko na podstawie pełnej oceny efektywności wyników badań gospodarstw domowych. W związku ze zmianą warunków badań /podział próby na 49 województw, nieco inne grupowanie asortymentowe wprowadzone przez instrukcję z lipca 1977 r./ ocena taka jest spodziewana dla danych za 1978 lub 1979 rok.

Porównanie otrzymanej wartości wydatków związanych z ruchem turystycznym z wynikami innych badań dotyczących 1974 r. nie wykazuje rażącej dysproporcji.

Wygląda na to /na przykładzie tabeli 21/, że dane te są co najmniej równorzędne. Warto więc dążyć do ich systematycznego uzyskiwania w miarę spływu książeczek budżetowych. Będą wtedy miały cechy, o jakie trudno w innych badaniach: aktualność /otrzyma się je w odstępie kilku tygodni od miesiąca badanego/ oraz przekrój według miesięcy. Zalety te usprawiedliwią nawet pewne zniekształcenia wynikające z niskiej precyzji szacunków. Szybkie i w wielu przekrojach otrzyma się bowiem rząd wielkości kwot globalnych, jeśli okażą się one pomocne przy rozliczaniu zaspokojonego bądź przewidywaniu przyszłego popytu.

1/ Odchylenie standardowe $S_x = V_x \cdot \bar{x} = 3434$ zł; odchylenie standardowe estymatora średniej $\frac{S_x}{\sqrt{n}} = 156,9$, półprzedział ufności /na poziomie ufności 0,95/ = $1,96 \cdot 156,9 = 307,5$; błąd względny szacunku = $\frac{307,5}{2193} \approx 14\%$. Wzory powyższe podają podręczniki statystyki matematycznej.

Wyniki badań wydatków związanych z ruchem turystycznym za 1974 r.

Tabela 21

Wydatki	Z r ó d ł o													
	S. Bosiacki, J. Pajdziewicz "Rozwój turystyki a wielkość i struktura zapotrzebowania ludności na towary i usługi. Poznań 1975, maszynopis IHW s. 101 oraz aneks 1/						GKKFiT - Analiza działalności GKKFiT w 1974r. /M. Walczak i zespół W-wa maj 1975, s. 32/				Wyniki z budżetów gospodarstw domowych m.st. Warszawy za 1974 r. 1/			
	P O L S K A			W A R S Z A W A			P O L S K A			W A - W A	P O L S K A	W A R S Z A W A		
	Razem	Pie- niężne	Nie- pie- nięż- ne	Ra- zem	P	NP	Razem	P	NP	Brak da- nych	Brak da- nych	Razem	P	NP
1/ na 1 osobę w gospodarstwie domowym aktywnym turystycznie w zł/rok		1 679,2	.		2 353,8	.	.	.	.			2 490	2 135	355
2/ na 1 gospodarstwo domowe aktywne turystycznie w zł/rok		6 658,2	.		6 437,4	.	.	.	.			6 529	5 597	932
3/ na turystykę krajową i zagraniczną turystykę wyjazdową: - mld zł	40,9	36,2	4,7	.	.	.	56,7	49,3	7,4			2 814 159	2 412 442	401 717
- struktura w %	100,0	88,5	11,5	.	.	.	100,0	86,9	13,1			100,0	85,7	14,3

1/ Uwaga: W próbie z m.st. Warszawy było 48 gospodarstw /10,0%/, które nie dokonały wydatków związanych z ruchem turystycznym, liczyły one 153 członków /11,9%/. W próbie badanej przez S. Bosiackiego i J. Pajdziewicz "około 10% całości badanej zbiorowości stanowiły gospodarstwa domowe nie uczestniczące w turystyce" /s. 46/.

2/ Dla m.st. Warszawy w zł.

Kwoty globalne wyliczone na podstawie otrzymanego szacunku średniej $\bar{X} = 2193 \text{ zł/}$ są następujące:

- przy przyjęciu wartości średniej - wydatki związane z ruchem turystycznym $\approx 3,1 \text{ mld zł}$,
- przy przyjęciu wartości dolnej przedziału ufności - wydatki związane z ruchem tur. $\approx 2,6 \text{ mld zł}$,
- przy przyjęciu wartości górnej przedziału ufności - wydatki związane z ruchem tur. $\approx 3,5 \text{ mld zł}$.

Na podstawie tych kwot dla m.st. Warszawy trudno ocenić wielkość powiedzień o kwocie ogólnopolskiej. Nie ma żadnych informacji o udziale wydatków mieszkańców Warszawy w ogólnopolskich wydatkach związanych z ruchem turystycznym. Gdyby udział ten kształtował się na poziomie:

- 7,6% tzn. był taki, jak udział liczby ludności Warszawy $/1,4 \text{ mln zł/}$ w ogólnej liczbie ludności miejskiej w Polsce $/18,3 \text{ mln zł/}$,
- 7,6% tzn. był taki, jak udział dochodów badanych gospodarstw Warszawy $/34,1 \text{ mln zł/}$ w ogólnej wielkości dochodów badanych gospodarstw pracowniczych i emerytów w Polsce $/448,2 \text{ mln zł/}$,
- 7,3% tzn. był taki, jak udział wydatków badanych gospodarstw z Warszawy $/31,8 \text{ mln zł/}$ w ogólnej wielkości wydatków badanych gospodarstw pracowniczych i emerytów w Polsce $/431,7 \text{ mln zł/}$,
- to wielkość globalna wydatków związanych z ruchem turystycznym w Polsce w 1974 r. zawierałaby się w granicach 7,3% - 7,6% $\approx 3,1 \text{ mld zł}$, a więc 41 - 42,5 mld zł. Przy przyjęciu skrajnych wariantów na podstawie granic przedziału ufności mogłaby wynosić nawet 34 lub 48 mld zł. Są to "grube" szacunki i jedyna refleksja z nich wysnuta sprowadza się do stwierdzenia, że zadanie będzie znacznie lepiej rozwiązane, jeśli będą do dyspozycji dane będąc z pewnej grupy województw /np. o największych liczebnościach podpróbek/.

Na wartość otrzymanych wyników rsutuje także ocena, jak dalece opłacalny okazał się wysiłek związany z bieżącym wynotowywaniem odpowiednich pozycji wydatków z ksiągtozek budżeto-

wych, skoro część tych wydatków była podawana później w gotowej formie, w budżecie zbiorczym BR-3P. W gotowej formie były podawane wydatki na sprzęt sportowy i turystyczny, wycieczki krajowe i zagraniczne, wczasy, kolonie i obozy, pozostałe usługi w zakresie sportu, turystyki i wypoczynku. Można do nich dołączyć wydatki na przejazdy koleją oraz PKS, samolotem, statkiem - przy upraszczającym założeniu, że w całości są przeznaczone na podróże turystyczne - i analizować jako całość wydatków związanych z ruchem turystycznym. W 1970 r.^{1/} było zastosowane właśnie takie postępowanie.^{2/} Z danych zawartych w tabeli 22 można się zorientować, czy przyjęty obecnie sposób ujmuje lepiej to zagadnienie.

Metoda bezpośrednich notowań z książeczek budżetowych pozwoliła - jak informuje wiersz "pozostałe" w tabeli 22 - dodatkowo ujawnić ponad 40% wydatków w obu typach badanych gospodarstw. Były to przeważnie wydatki związane z samodzielnym organizowaniem wypoczynku turystycznego; wydatki te kwalifikowano do innych części budżetu zbiorczego BR-3P - np. w poz. 909 pomoc dla krewnych i znajomych /opłaty za pobyt u znajomych na urlopie/, 801 usługi finansowo /wymiana walut/, 074 - stołówka /opłaty za prywatne stołowanie na wczasach/. Jak z tego wynika, sięgnięcie do indywidualnych książeczek budżetowych jest wyraźnym postępem w adaptacji wyników badań budżetów gospodarstw domowych do potrzeb turystyki.

4.2. Układy szczegółowe na przykładzie małej próbki z określonego środowiska

Po uwagach na temat globalnej wielkości kolejną sprawą wymagającą naświetlenia jest struktura otrzymanej kwoty, Struk-

1/ J. Wawrzyk: Rozwój ruchu i spożycia turystycznego... op.cit. s. 32.

2/ Wywołało ono zainteresowanie i raczej przychylne przyjęcie, o czym świadczy przytaczanie wyników badań w literaturze przedmiotu np. J. Giezgala - Turystyka w gospodarce narodowej wyd. II, PWE Warszawa 1977, s. 99, 100. A. Kernak, Ekonomia op. cit., s. 52, 53.

Porównanie kwot uzyskanych z bieżących notowań oraz z wyliczeń GUS

Pozycje rozchodów		Gospodarstwa domowe				
Symbol	Nazwa	pracownicze		emerytów i rencistów		
		w zł/		i o z e n i a		
		GUS /BR-3P/	z notowań bezpośrednich	GUS /BR-3P/	z notowań bezpośrednich	
613	Sprzęt sportowy i turystyczny łącznie ze sprzętem myśliwskim i wędkarskim	173 197	67 563	7 344	1 281	
626	Wydatki na wycieczki krajowe i zagraniczne	467 976	464 901	12 376	12 268	
627	Wozasy	654 937	642 568	62 288	62 266	
628	Kolonie i obozy	153 698	152 569	1 224	1 250	
629	Pozostałe usługi w zakresie sportu, turystyki i wypo- czynku	14 911	11 179	272	310	
701	Przejazdy koleją	259 222	240 119	25 432	22 758	
702	PKS, samolotem, statkiem	96 348	88 449	14 008	14 081	
	P o z o s t a ł e	-	967 812	-	64 785	
	R a z e m	1 820 289	2 635 160	122 944	178 999	

Uwaga: różnice między wyliczeniami GUS a dokonanymi z bezpośrednich notowań w pozycjach 613, 629, 701, 702 wynikają z nieuwzględnienia w bezpośrednich notowaniach tych kwot, które nie miały charakteru wydatku na turystykę /np; 701 - bilety miesięcz-
ne pracowników/. Różnice w poz. 626, 627, 628 nie mają uzasadnienia i są wynikiem
błędnych notowań /odnosi się to także do poz. 629 i 702 w gospodarstwach domowych
emerytów i rencistów/.

tura zostanie rozpatrzona na przykładzie wyników z budżetów gospodarstw domowych pracowniczych. Jest oczywiste, że wymienione w tabeli 22 pozycje nie dają zadowalającego wykazu zaspokojonych potrzeb turysty. Potrzeby te nie kończą się na kupnie sprzętu, skierowania na wycieczkę, wczasy, kolonie... i na korzystaniu z przejazdów PKP lub PKS. Uderza tu brak informacji o wydatkach na podstawowe potrzeby - żywność i nocleg. Boczek tabeli 22 jest więc plastycznym przykładem, że zakupów pewnego pakietu dóbr lub usług nie należy wykazywać łącznie, jeśli składniki tego pakietu są równocześnie rozpatrywane odrębnie. Jednak w strukturze zbiorczego budżetu gospodarstwa domowego - o czym była już mowa - np. wycieczki figurują obok żywności i transportu, chociaż opłata za wycieczki to m.in. wydatek na żywność i transport. Takie ujęcie pakietu zakupów sprawia, że "surowa" struktura asortymentowa wydatków związanych z ruchem turystycznym wygląda następująco /tab. 23/.

Dokładne rozpoznanie struktury konsumpcji turystycznej pomaga odpowiedzieć na pytanie, czy turystyka unowocześnia ogólną strukturę spożycia dóbr i usług. Często za kryterium unowocześnienia struktury konsumpcji przyjmuje się spadek udziału wydatków na żywność w wydatkach ogółem. Z danych zawartych w tabeli 23 widać, że rozchody bez turystyki mają większy udział wydatków na żywność, odzież, mieszkanie, higienę, natomiast mniejszy na kulturę, transport oraz pozostałe usługi /899/. Jest to liczbowy obraz powszechnego odczucia - ci co muszą wydać większą część funduszy na dobra i usługi podstawowe, ograniczają inne wydatki m.in. na turystykę.

W kolumnie środkowej tabeli 23 jest wyliczona struktura wydatków związanych z ruchem turystycznym. Nie oddaje ona stanu faktycznego.^{1/} Wysoki udział wydatków zgrupowanych w pozycji 699 wynika z zaliczenia do tej części pakietów opłat, przezna-

1/ Ma na to pewien wpływ również nieuchwycenie pełnej kwoty wydatków związanych z ruchem turystycznym. Nie można było - w stosunku do pewnej części tych wydatków rozproszonych w różnych pozycjach budżetu - stwierdzić na podstawie zapisu w książeczce budżetowej, że na pewno mają związek z turystyką.

Porównanie struktury roszodów /pieniężnych i niepieniężnych/
w gospodarstwach domowych pracowniowych

Część w budżecie zbiorczym		R O Z C H O D Y				
Sym- bol	Nazwa	Ogółem /w zł/	%	z		
				związane z ruchem turystycz- nym	%	pozostałe /3 - 5/
1	2	3	4	5	6	7
099	Żywność	11 299 808	31,05	189 705	7,19	11 110 103
199	Alkohol i tytoń	1 159 789	3,18	32 864	1,24	1 126 925
299	Odzież i obuwie	4 501 941	12,37	67 099	2,54	4 434 842
399	Mieszkanie	3 140 784	8,63	11 616	0,44	3 129 168
499	Opał, energia elektr.	1 029 926	2,83	-	-	1 029 926
599	Higiena osobista	1 154 478	3,17	13 008	0,49	1 141 470
699	Kultura, oświata, sport i turystyka	3 419 769	9,39	1 383 491	52,50	2 036 278
799	Transport i łączność	2 332 470	6,40	592 908	22,49	1 739 562
899	Usługi i inne rozch. osobno nie wymienione	988 542	2,71	120 589	4,57	867 953
999	Rozchody różne	7 362 788	20,23	223 880	8,49	7 138 908
NXX	O g ó ł e m	36 390 295	100,0	2 635 160	100,0	33 755 135
						100,0

czonych m.in. na żywność, transport, noclegi. Również w pozycjach 899 i 999 są kompleksowe opłaty na żywność, noclegi, transport lub nawet rozrywki kulturalne /np. wymiana waluty - turysta dokonuje jej, żeby rozchodzić potem pieniądze na określone rodzaje towarów; odnotowanie tylko aktu wymiany nie kończy sprawy/. Z drugiej strony rozchody ogółem łącznie z turystycznymi obejmują wartość dóbr i usług nabywanych również poza rynkiem krajowym, rozchody pozostałe bez turystycznych dotyczą w zasadzie dóbr i usług nabywanych w kraju. Stąd wniosek, że należy doprowadzić do jednolitych przekrojów rodzajowych i terytorialnych. Pierwszym krokiem do tego będzie rozdzielenie rozchodów pieniężnych i niepieniężnych /tab. 24 i tab. 25/.

Tabele 24 i 25 pokazują zależności podobne do występujących w tabeli 23. Ciekawostką w tabeli 25 jest większy - w pozostałych rozchodach niż w rozchodach ogółem - udział procentowy wartości nieodpłatnego korzystania z transportu. Wynika to z pokrywania przez przedsiębiorstwa kosztów dojazdu pracowników do pracy oraz z wykazywania w pozycji 699 dopłat do transportu turystów /przewozy na wczasy itp./. Jeszcze raz wyłania się pytanie: czy wydatki na przewozy turystów mają powiększać w budżecie rolę kultury czy transportu? Zaspokajają potrzebę transportu, ale tylko specyficznego pasażera - turysty. Tego faktu i podobnych /przy rozpatrywaniu opłat kompleksowych/ nie pominięto w tabeli 26, uwzględniającej zasady omówione w tabeli 12 w rozdziale III.

Tabela 26 pokazuje podział przestrzenny i rodzajowy badanej kwoty ogólnej. Wydatki turystyczne i turystów są umieszczone w obszarze, w którym dokonano wydatku. Przedpłaty oraz wartości dóbr i usług otrzymanych gościnnie i od podmiotów prawnych są umieszczone w obszarze, w którym otrzymano dobro lub usługę; opłata była w tym wypadku dokonana w innym obszarze /przedpłaty/ lub przez kogo innego /goszczących lub podmioty prawne/.

Wydatki kompleksowe zostały wyłączone z części rodzajowych budżetu, do których są zaliczone zgodnie z instrukcją. Wy-

Porównanie struktury rozchodów pieniężnych w gospodarstwach domowych pracowników

Część w budżecie zbiorczym		R O Z C H O D Y P I E N I Ź N E									
Sym- bol	Nazwa	Ogółem		z tego							
		w zł	%	związane z ruchem turystycznym		pozostałe					
				zł	%	zł	%				
099	Żywność	10 999 684	31,74	186 896	8,25	10 812 788	33,38				
199	Alkohol i tytoń	1 144 660	3,30	32 804	1,44	1 111 856	3,34				
299	Odzież i obuwie	4 258 742	12,29	67 029	2,95	4 191 713	12,94				
399	Mieszkanie	2 931 468	8,46	11 616	0,51	2 919 852	9,01				
499	Opal, energia elektryczna	1 017 503	2,03	--	--	1 017 503	3,14				
599	Higiena osobista	1 096 578	3,16	12 928	0,56	1 083 650	3,34				
699	Kultura, oświata, sport, turystyka	2 865 091	8,26	1 054 736	46,58	1 810 355	5,58				
799	Transport i łączność	1 986 799	5,73	553 738	24,45	1 433 061	4,42				
899	Usługi i inne rozchody	988 141	2,85	120 589	5,32	867 552	2,67				
999	Rozchody różne	7 360 364	21,24	223 880	9,88	7 138 484	22,04				
NXX	O G Ó Ł E M	34 651 030	100,0	2 264 216	100,0	32 386 814	100,0				

Porównanie struktury rozchodów niepieniężnych w gospodarstwach domowych pracowników

Części w budowie zbiorczy		R O Z C H O D Y N I E P I E N I Ż N E					
Sym- bol	Nazwa	Ogółem		z tego			
		w zł	%	związane z ruchem turystycznym	w zł	%	pozostałe
099	Żywność	300 124	18,42	2 809	297 315	0,75	23,63
199	Alkohol i tytoń	15 129	0,92	60	15 069	0,01	1,20
299	Odsiać i obuwać	237 395	14,57	70	237 325	0,01	18,86
399	Mieszkanie	156 451	9,60	-	156 451	-	12,43
499	Opał, energia elektryczna	12 422	0,76	-	12 422	-	0,98
599	Higiena osobista	57 901	3,55	80	57 821	0,02	4,59
699	Kultura, oświata, sport, turystyka	503 132	30,88	328 755	174 377	88,62	13,86
799	Transport i łączność	345 671	21,22	39 170	306 501	10,55	24,36
899	Usługi i inne rozchody	401	0,02	-	401	-	0,03
999	Rozchody różne	424	0,02	-	424	-	0,03
XX	O G Ń Ł E M	1 629 050	100,0	370 944	1 258 106	100,0	100,0

Tab. 26 Wydatki związane z ruchem turystycznym, uzyskane z notowań w książeczkach budżetowych gospodarstw rodzin pracowniczych, badanych w Warszawie w 1974r (w złotych)

Obszar (rynek) z którego pochodzą kon- su- men- ci	Rodzaje wydatków	Obszar (rynek) w którym dokonano wydatku lub otrzymano usługę																								
		W A R S Z A W A						W KRAJU - POZA WARSZAWĄ						Z A G R A N I C Ą						O G Ó Ł E M						
		Rodzaje dóbr i usług, którymi zaspokojono potrzebę turystyczną																								
		Zywność i tytoń	Odzież Mieszkanie i higiena	Kultura Razem w tym noclegi	Trans- -port	Pozo- -stałe	Razem	Zywność i tytoń	Odzież Mieszkanie i higiena	Kultura Razem w tym noclegi	Trans- -port	Pozo- -stałe	Razem	Zywność i tytoń	Odzież Mieszkanie i higiena	Kultura Razem w tym noclegi	Trans- -port	Pozo- -stałe	Razem	Zywność i tytoń	Odzież Mieszkanie i higiena	Kultura Razem w tym noclegi	Trans- -port	Pozo- -stałe	Ogółem	
1. TURYSTYCZNE	6141	24682	67163	×	20508	100395	218889												6141	24682	67163	×	20508	100395	218889	
do wyko- rzystania	4524	21845	67163	×	17432	86544	197508												4524	21845	67163		17432	86544	197508	
w kraju za granicą	1617	2837	—	×	3076	13851	21381												1617	2837	—		3076	13851	21381	
2. TURYSTÓW								213559	66891	71189	7131	389670	29026	1138129		178	410	598	213559	66891	71367	7131	390090	29026	1138727	
na poszczególne dobra i usługi kompleks dóbr i usług: z tego wczasy pobyty prywatne								213559	66891	71189	7131	389670	29026	770335		178	410	598	213559	66891	71367	7131	390090	29026	770938	
														367794											367794	
														237406											237406	
														130388											130388	
3. PRZEDPŁATY TURYSTYCZNE												123711		431165					19429				143140		906600	
na wycieczki wczasy kolonie usługi w czasie przewozu wymiana walutowa														77171				364552							441723	
														172229				13925							186154	
														58054				—							58054	
												123711		123711				19429				143140			143140	
														77529				77529							77529	
I RAZEM (1+2+3)	6141	24682	67163	—	20508	100395	218889	213559	66891	71189	7131	513381	29026	1569294		178	19849	475435	219700	91573	138530	7131	553738	129421	2264216	
4. GOŚCINNE								2869	150	460	—	4211		7690				9300		9300	2869	150	460	—	13511	16990
5. PODMIOTÓW PRAWNYCH												25659		399954									25659		353954	
na wczasy kolonie wycieczki usługi w czasie przewozu														219008											219008	
														94515											94515	
														772											772	
												25659		25659				14000				25659			25659	
II RAZEM (5+6)	—	—	—	—	—	—	—	2869	150	460	—	29870	—	347644				9300		23300	2869	150	460	—	39170	371114
OGÓŁEM (I + II)	6141	24682	67163	—	20508	100395	218889	216428	67041	71649	7131	543254	29026	1916938		178	2949	499333	222569	91723	138990	7131	592908	129421	2635167	

kazane je tylko w kolumnach razem. Każdy wydatek w obszarze, w którym został dokonany i w wierszu odpowiadającym formie opłaty.^{1/} Natomiast według struktury rodzajowej zaspokojonych potrzeb wykazane tylko wydatki na konkretnie określone dobra i usługi. Dlatego składniki niektórych wierszy w tabeli 26 nie sumują się na pozycję "razem" /wg używanej przez GUS nomenklatury są "w tym" - tzn. że nie podaje się wszystkich składników sumy/. Z tego układu widać nie tylko, że tabela jest niepełna, lecz także, na czym powinno polegać jej uzupełnienie. Jednak nawet w prezentowanej formie tabela 26 dostarcza wielu cennych informacji. Oddaje ogólne proporcje między wydatkami pieniężnymi a wartością dóbr i usług otrzymywanych nieodpłatnie; w każdej z tych grup pokazuje kwoty związane z turystyką krajową i zagraniczną; w przybliżeniu informuje o rozmiarach kwot wydatkowanych w Warszawie /a więc w stałym dla badanych osób obszarze dokonywania zakupów/ i w innych obszarach. W grupie towarów nabytych w Warszawie tabela 26 pokazuje również wydatki turystyczne na towary, które nabywca przeznaczają do konsumpcji za granicą. Podnosi to sprawę uwzględnienia wartości tych towarów przy rozpatrywaniu wydatków związanych z turystyką zagraniczną.

Wymienienie w tabeli 26 usług w czasie przewozu jako formy opłaty kompleksowej również podnosi sprawę ich specyfikacji i kwalifikowania do właściwych rodzajów potrzeb, które zaspokoiły. Nie przekonuje bowiem stosowane obecnie rozwiązanie, które zalicza wydatek za posiłek w wagonie restauracyjnym do grupy wydatków żywnościowych, wydatek za nocleg w wagonie sypialnym do grupy wydatków na transport, a koszty wczasów na płynącym statku do grupy wydatków na kulturę /a jest to przecież jedzenie i spanie w środku lokomocji, którym się podróżuje/. Z analizy danych zawartych w tabeli 26 wynika głównie

1/ Np.: zakup wczasów przez <u>turystów</u> /opłata przy zgłoszeniu	
się w ośrodku wczasowym/	237 406 zł
<u>przedpłaty</u> w Warszawie - za wczasy krajowe	172 225 zł
	zagraniczne 13 925 zł
<u>dopłaty podmiotów prawnych</u> do wczasów krajowych	219 008 zł
	Razem 642 568 zł

/a więc wartość w pozycji 627 dla gospodarstw domowych pracowników w tabeli 22/

sprawa rozdysponowania opłat kompleksowych na właściwe składniki, związane z odpowiednimi rodzajami dóbr i usług.

Na podstawie dotychczasowych danych z budżetów gospodarstw domowych sprawy tej nie można rozwiązać. Tabela 26 prezentuje wszystko,^{1/} co na podstawie tych danych można przedstawić przy rozpoznawaniu struktury rodzajowej spożycia turystycznego. Dlatego w prowadzeniu książeczki budżetowej postulowano zmiany zmierzające do wyodrębnienia możliwie wszystkich wydatków związanych z ruchem turystycznym i do możliwie dokładnego i jednolitego ustalenia potrzeb rodzajowych, jakie te wydatki zaspokoily.

Pozostaje tylko jedna droga, aby prześledzić do końca tę metodę na podstawie omawianych danych liczbowych. Można posłużyć się przykładowymi strukturami kosztów lub cen i dokonać odpowiedniego rozdziału opłat kompleksowych. Jest to metoda akurat odwrotna do zamierzonej. To właśnie z badań budżetów gospodarstw domowych powinno się otrzymywać informacje o strukturach, a nie struktury z innych źródeł stosować w tych badaniach. Każdy rodzaj opłaty kompleksowej ma inną strukturę kosztów; wczasy różnią się od wycieczek czy kolonii, nie mówiąc już o tym, że koszty np. wczasów zakładowych układają się odmiennie w zakładach różnych branż i w różnych regionach kraju. Przyjęcie jednej struktury dla całej kwoty opłat kompleksowych /danego rodzaju np. wczasów/ jest wobec tego bardzo niedoskonałym wyjściem z sytuacji, tym bardziej że mogą to być tylko struktury z danych ogólnopolskich, a odnieszone będą jak wiadomo do danych z m.st. Warszawy. Jeszcze raz wypada więc podkreślić, że nie chodzi w tym przypadku o uwypuklenie precyzji strony wynikowej, lecz o prześledzenie skutków koncepcji rozdziału wydatków kompleksowych na składniki rodzajowe. Do pełnego obrazu sytuacji trzeba jeszcze tu dodać, że niewiele jest

1/ Chodzi oczywiście o składniki opłat kompleksowych. Wykazane w tabeli 26 kwoty według rodzajów dóbr i usług można zawsze "rozbić" na drobniejsze grupy asortymentowe takie, jak w budżecie zbiorczym BR-3P /żywność: na pieczywo, owoce, wyroby czekoladowe, wydatki w barach, restauracjach itd./.

źródeł podających informacje strukturalne, o jakich mowa.^{1/} Aby nie wysłać zupełnej fikcji, oparto się na trzech pozycjach z literatury przedmiotu, najbardziej wyczerpująco przedstawiających udział podstawowych rodzajów produktów lub usług w podstawowych pakietach wydatków. Wyniki przyjęte do dalszych obliczeń zawarte są w zestawieniu na str. 125.

Dalsze rozumowanie jest następujące. Dokonując przedpłat ponosi się dodatkowe koszty, które pobiera placówka "obsługująca" przedpłatę /np. prowizja za rozprowadzenie skierowań/. Kwoty te - nazwane opłatami manipulacyjnymi - przy wyjazdach krajowych "osiadają" w obszarze, w którym dokonane przedpłaty. Wobec tego powinny być wykazane w tabeli 27 w pozycji "pozostałe", w kolumnie Warszawa w przyjętej wielkości 1% od kwot ogólnych. Również w obszarze, w którym dokonane przedpłaty, pozostają "złotówkowe" koszty wyjazdów zagranicznych /koszty dewizowe państwo opłaca kontrahentowi zagranicznemu/, a więc i te kwalifikują się do pozycji "pozostałe" w kolumnie Warszawa - w przyjętej wysokości procentowej 22% i 16,6% od kwot ogólnych. Natomiast w obszarze, gdzie turysta otrzymuje dobra i usługi, pozostają opłaty, które według klucza procentowego zostaną przyporządkowane właściwym pozycjom rodzajowym zaspokojonych potrzeb.

Posegregowanie opłat kompleksowych według głównych grup zaspokojonych potrzeb znacznie urealniło strukturę rodzajową wydatków związanych z ruchem turystycznym. Widać to w tabeli 27 na przykładzie wskaźników procentowych podanych dla wydatków ogółem oraz odrębnie pieniężnych i niepieniężnych. Tabela 27 akcentuje także fakt, którego nie pokazywała tabela 26, że część przedpłat pozostaje w miejscu ich dokonywania. Przykładowo otrzymane ok. 103,5 tys. zł z 906,6 tys. zł - a więc ok. 10% a w tym ok. 100,5 tys. zł z przedpłat za wyjazdy zagraniczne. Te ostatnie kwoty nie różnią się - w tym wypadku - charakterem od wydatków turystycznych na towary przeznaczone do wykorzystania za granicą /w obu wypadkach pieniądź osiada w tym samym obsza-

1/ Trudności przedstawione są w pracy T. Wasilewskiego: Ocena bieżącej... op. cit., s. 104 i nast.

Przeliczona zgodnie z tymi zasadami^{1/} tabela 26 wygląda następująco /tab. 27/.

1/ Przykładowe struktury ogólne przyjęte do rozdysponowania kwot:

A. - wyjazdów krajowych /ogólnopolskie/
w %

	wczasy	kolonie	wycieczki	pub.prywatne
opłaty manip.	1,0	1,0	1,0	-
marże	16,6	12,7	14,0	-
żywność	30,6	33,3	20,0	66,0
noclegi	30,6	33,3	20,0	34,0
kultura	10,0	5,0	15,0	-
transport	11,2	14,7	30,0	-
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0

B. - wyjazdów za granicę /średnie do wszystkich krajów/
w %

	wycieczki i wczasy	wymiana pieniędzy	
marża, opłata paszportowa opłata turyst.	22,0	16,6	koszty w zł na rynku krajowym
żywność	17,9	21,3	
noclegi	14,7	28,1	koszty dewizowe
kultura /w tym upominki/	17,4	30,6	na rynkach zagranicznych
transport	28,0	3,4	
Razem	100,0	100,0	

Źródło: GUS - Dochody i koszty zakładowej działalności społeczno-bytowej 1974. Warszawa V. 1975.

T. Wasilewski - Ocena bieżącej efektywności ekonomicznej turystyki zagranicznej. Instytut Finansów, Warszawa 1974.

Kom. Planowania - Ocena turystyki zagranicznej w okresie 1971-1975 i wnioski dla dalszego jej rozwoju. /Praca zbiorowa/ Wersja z dn. 20.V.1975 /PS-VI-110u-14/75 z 5.VII.1975/.

Tab. 27 Wydatki związane z ruchem turystycznym uzyskane z notowań w książeczkach budżetowych gospodarstw rodzin pracowniczych, badanych w Warszawie w 1974r
po szacunkowym rozdysponowaniu wydatków kompleksowych (w złotych)

Obszar (rynek) z którego pochodzi konsumenci	Rodzaje wydatków	Obszar (rynek) w którym dokonano wydatku lub otrzymano usługę																			
		W A R S Z A W A					W KRAJU - POZA WARSZAWĄ					Z A G R A N I C A					O G Ó Ł E M				
		Rodzaje dóbr i usług										którymi zaspokojono popyt turystyczny									
		Zywność i alkohol i tytoń	Odzież i mieszkanie Higiena	Kultura	Transport i łączność	Pozostałe	Razem	Zywność i alkohol i tytoń	Odzież i mieszkanie Higiena	Kultura	Transport i łączność	Pozostałe	Razem	Zywność i alkohol i tytoń	Odzież i mieszkanie Higiena	Kultura	Transport i łączność	Pozostałe	Razem	O G Ó Ł E M	
A W A R S Z A W A	1. TURYSTYCZNE	6141	24682	67163	X	20508	100395	218899													
	do wyko- rzystania	4524	21845	67163	X	17432	86544	197508													
	1617	2837	-	X	3076	13851	21381														
	2. TURYSTÓW																				
	na poszczególne dobra i usługi, kompleks dóbr i usług: z tego wczasy pobytu prywatne																				
	3. PRZEDPŁATY TURYSTYCZNE																				
	na wycieczki wczasy kolonie usługi w czasie przewozu wymiarę walutową kosztu zakupów wycieczek i noclegów																				
	I RAZEM (1+2+3)	6141	24682	67163	-	20508	203950	322374	460588	66891	330210	210700	590945	117576	1566220	81259	167179	77422	12484	375622	
	w zł	6141	24682	67163	-	20508	203950	322374	460588	66891	330210	210700	590945	117576	1566220	81259	167179	77422	12484	375622	
	w %	0,3	1,1	2,9		0,9	9,0	14,2	20,3	3,0	14,6	9,3	26,1	5,2	69,2	3,7	7,4	3,4	5,5	16,6	
S A R A W S Z A W A	4. GOSĆINNE																				
	5. PODMIOTÓW PRAWNYCH																				
	na wczasy kolonie wycieczki usługi w czasie przewozu																				
	II RAZEM (4+5)																				
	w zł																				
	w %																				
	O G Ó Ł E M I + II																				
	w zł	6141	24682	67163	-	20508	206958	325454	552111	67041	456058	309352	659470	169185	1913864	86763	171673	79480	137404	395842	
	w %	0,2	0,9	2,6		0,8	2,5	12,4	21,4	2,6	17,3	11,7	25,0	6,3	72,6	3,5	6,5	3,0	5,1	15,0	

rze/. Z tego punktu widzenia obie grupy wydatków mogą być uwzględnione przy rozpatrywaniu efektywności ekonomicznej turystyki wyjazdowej.^{1/} Jak widać, otrzymanie jednolitej struktury rodzajowej wiąże się także ze sprecyzowaniem niektórych elementów ruchu pieniądza. Im więcej wiadomości w zakresie podziału opłat kompleksowych można będzie otrzymać z badań budżetów gospodarstw domowych - tym mniej pustych miejsc pozostanie w tabeli 27.

Warto jeszcze rozpatrzyć kwestię wpływu przesunięć, których wyniki prezentuje tabela 27 - na strukturę rozchodów ogółem. Chodzi o to, że przemieszczając kwoty związane np. z żywieniem turystów z pozycji 699 budżetu zbiorczego /kultura oświata/ do części "0,99" /żywność/ - trzeba dokonywać tej operacji równolegle na kwotach turystycznych i na kwotach rozchodów ogółem. Jak kształtuje się po takich działaniach struktura ogólna, pokazuje tabela 28.

Przesunięcia kwot nie objęły oczywiście rozchodów pozostałych, wobec tego kolumny 7 i 8 w tabeli 23 i tabeli 28 są identyczne. W strukturze rozchodów ogółem nastąpiły zmiany. W tabeli 28 widać większy niż w tabeli 23 udział rozchodów na żywność /35,4% łącznie z alkoholem i tytoniem wobec 34,2%/, transport /7% wobec 6,4%/ oraz usługi i inne rozchody osobno nie wymienione /3,2% wobec 2,7%/. Spadł natomiast udział rozchodów w pozycji 699 /z 9,4% do 7,5%/. W związku z tym należy pamiętać, że udział procentowy żywności wykazywany przez GUS w ogólnych wynikach badań budżetów gospodarstw domowych jest zaniżony. Nie uwzględnia się bowiem w rozchodach na żywność opłat turystów za wyżywienie, wnoszonych przy wielu rodzajach wypoczynku turystycznego /wzasy, wycieczki, kolonie i obozy/. Z podobnych powodów powstają niedokładności w innych częściach.

1/ Chociaż zawsze trzeba mieć na uwadze, że za wydatki turystyczne otrzymuje nabywca konkretne dobra - a odpowiednia część kwoty przedpłat jest pewnego rodzaju opodatkowaniem. Państwo w zależności od sytuacji rynkowej może nie być zainteresowane we wzroście wydatków turystycznych poprzedzających wyjazd zagraniczny. Ale nie zmienia to faktu, że wydatki te stanowią pewną pulę złotych ściąganych od ludności za wydatek dewizowy.

Porównanie struktury rozchodów /pieniężnych i niepieniężnych/
w gospodarstwach domowych pracowniczych, po korekcie wydatków
związanych z ruchem turystycznym

Część w budżecie zbiorczym		R O Z C H O D Y					
Symbol	Nazwa	Ogółem		z t o t a l :			
		zl	%	związane z ruchem turystycznym		pozostałe	
				zl	%	zl	%
099	Żywność	12 892 045	35,4	655 017	24,9	12 237 028	36,2
199	Alkohol i tytoń	4 501 941	12,4	67 099	2,6	4 434 842	13,1
299	Odzież i obuwie	3 140 784	8,6	11 616	0,4	3 129 168	9,3
399	Mieszkanie	1 029 926	2,8	-	-	1 029 926	3,1
499	Opal, energia elektr.	1 154 478	3,2	13 008	0,5	1 141 470	3,4
599	Higiena osobista	2 731 170	7,5	694 892	26,4	2 036 278	6,0
699	Kultura, oświata, sport, turystyka	2 556 944	7,0	817 382	31,0	1 739 562	5,2
700	Transport i łączność	1 150 607	3,2	282 654	10,7	867 953	2,6
899	Usługi i inne rozchody osobno nie wymienione	7 232 400	19,9	93 492	3,5	7 138 908	21,1
999	Rozchody różne						
NXX	Ogółem	36 390 295	100,0	2 635 160	100,0	33 755 135	100,0

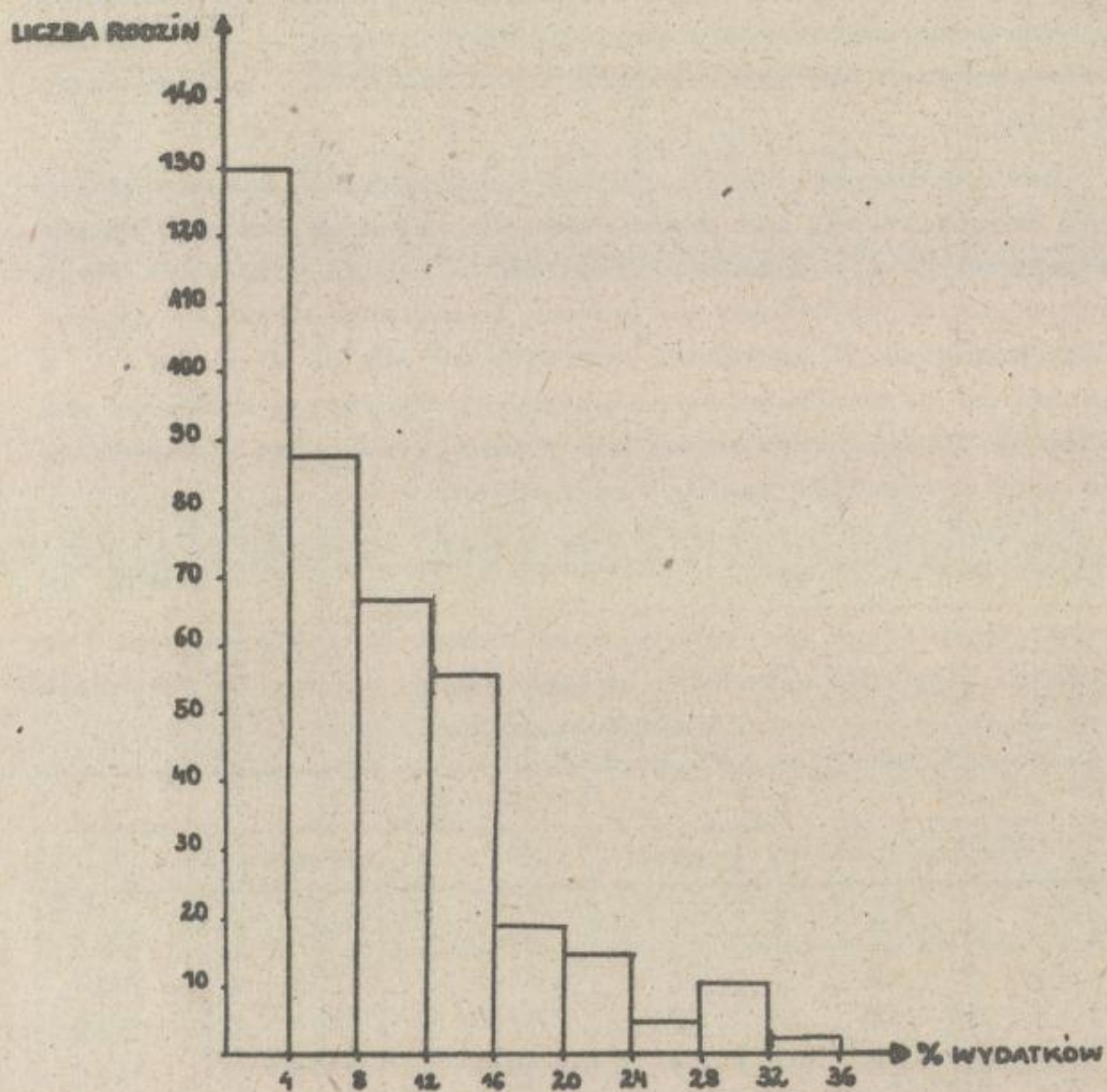
budżetu zbiorczego; głównie obejmujących rozchody na transport, pozostałe usługi oraz kulturę, oświatę i sport. Z tego wniosek, że sprawa właściwego rozpoznania i notowania struktury rodzajowej wydatków kompleksowych związanych z ruchem turystycznym wykracza poza rozważania o popycie turystycznym i w pewnym stopniu dotyczy ogólnych wyników badań budżetów gospodarstw domowych.

Kończąc rozpatrywanie wyników empirycznych, warto zwrócić uwagę na możliwości ich analizowania w układach bardzo rzadko prezentowanych i w zasadzie trudnych do osiągnięcia przy otrzymywaniu danych ze źródeł innych niż badania budżetów gospodarstw domowych. W badaniach budżetów ma się do czynienia z materiałami jednostkowymi, co pozwala grupować je w szeregi rozdzielcze, tablice korekcyjne lub według przekrojów czasowych. Tabela 29 prezentuje szereg rozdzielczy.

Tabela 29

Liczba gospodarstw domowych pracowniczych /i ich członków/ wg wysokości odsetka wydatków związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem

% <u>Wyd.zw. z rt</u> <u>wyd.ogółem</u>	L i c z b a			
	rodzin	%	członków	%
0 - 4	131	33,9	403	35,1
4 - 8	87	22,5	255	22,2
8 - 12	66	17,0	194	16,9
12 - 16	55	14,2	174	15,2
16 - 20	19	4,9	50	4,4
20 - 24	14	3,6	35	3,1
24 - 28	4	1,0	9	0,8
28 - 32	10	2,6	23	2,0
32 - 36	1	0,3	4	0,3
R a z e m	387	100,0	1147	100,0

Źródło: Tabela 25

Rys. 11. Rozkład liczby rodzin według wysokości odpłatka wydatków związanych z ruchem turystycznym

Z tabeli 29 widać, że mimo średniej ogólnej wynoszącej 9,1% udziału wydatków związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem - ponad 1/3 badanych gospodarstw przeznaczyła na wypoczynek turystyczny mniej niż 4% wydatków rocznych. Jedna rodzina przeznaczyła na cele turystyczne ponad 1/3 swoich rocznych wydatków. Wydaje się, że jest to możliwe dopiero przy poparciu dość wysokich dochodów równie wysokim poziomem zagospodarowania materialnego w danym gospodarstwie. A więc tak wysoki odsetek może być argumentem za uwzględnianiem poza bieżącymi dochodami również zagospodarowania materialnego przy wyznaczaniu poziomu samonośności gospodarstwa, a szczególnie przy rozpatrywaniu wydatków związanych z ruchem turystycznym z punktu widzenia tego poziomu.

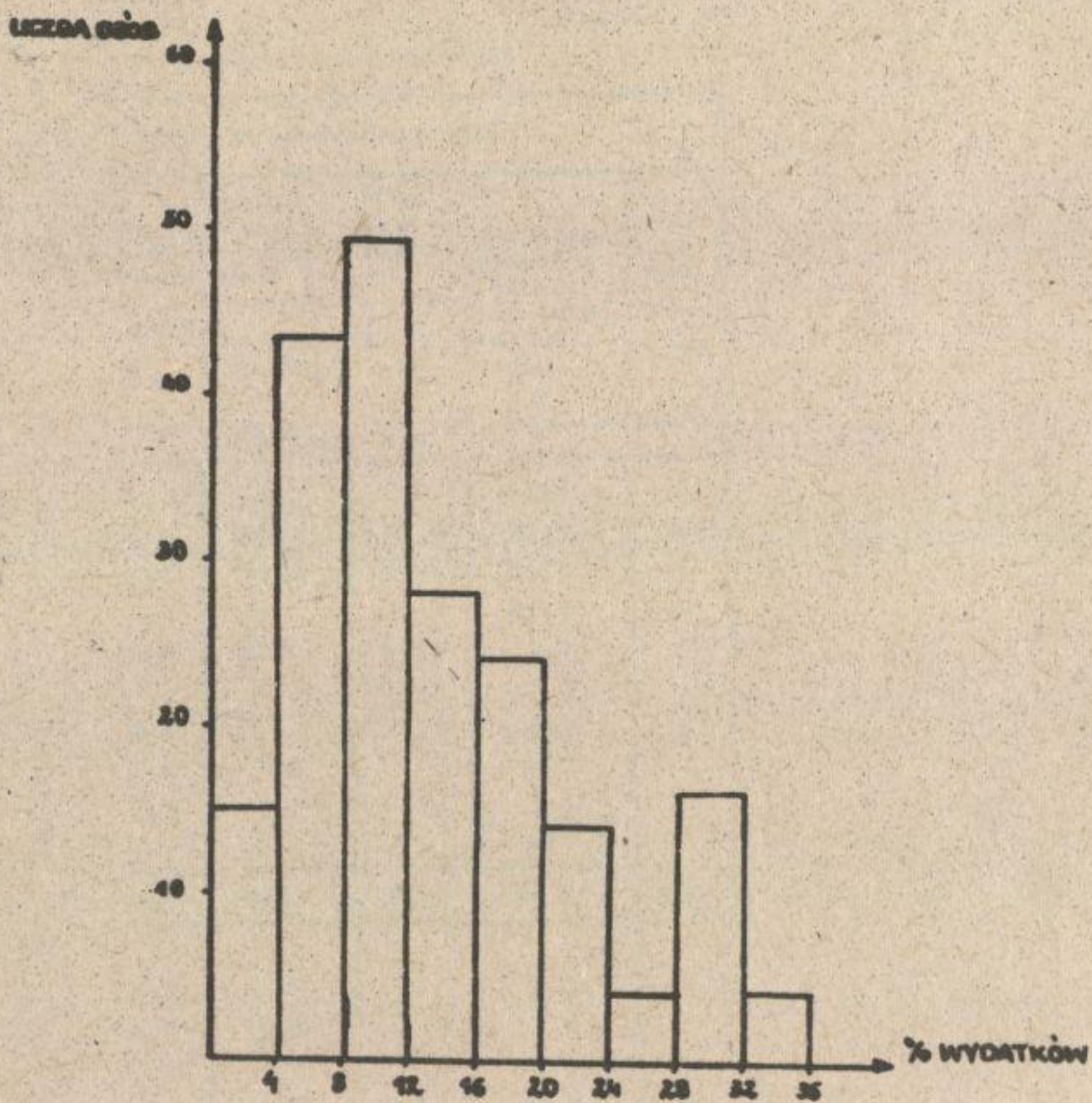
Poza tym prezentowany szereg rozdzielnicy wykazuje ciekawą właściwość. Zgodny z oczekiwaniami spadek liczby gospodarstw w miarę wzrostu odsetka wydatków zostaje zaklęcony w przedziale 28-32%. Wynika stąd, że pewne gospodarstwa preferują cele turystyczne, chociaż te zabierają im coraz większą część środków finansowych w budżecie. Dokładniejsze poznanie tej sprawy umożliwia tabela 30.

Zjawisko zauważone w tabeli 29 występuje bardzo wyraźnie jedynie w najwyższej grupie dochodowej. W przedziale od 0 do 12% ze wzrostem odsetka wydatków wzrasta liczba gospodarstw /a jeszcze wyraźniej osób/. Proces ten można zaobserwować ponownie w przedziale 28-32%. Jest to w pewnym stopniu spowodowane wybieraniem coraz droższych form wypoczynku turystycznego. Na tej podstawie można też przypuszczać, że szybszy wzrost cen dóbr i usług turystycznych niż dochodów nie powoduje - na pewnym poziomie samonośności - spadku popytu turystycznego.

Wykazana w tabelach 29 i 30 koncentracja dużej liczby gospodarstw przy niskich odsetkach wydatków powoduje, że dużą część wydatków koncentruje stosunkowo niewielka liczba gospodarstw. Szczegółowe procesy koncentracji przedstawia tabela 31, w której wyodrębniono ponadto gospodarstwa nie wydatkujące w 1974 r. na wypoczynek turystyczny.

Liczba gospodarstw domowych pracowniczych /i ich członków/ według grup dochodowych i wysokości odsetka wydatków związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem

Wydatki związane z ruchem tur. wyd. ogółem	L I C Z B A															
	gospodarstw domowych								członków w gospodarstwach domowych							
	Ra- zem	grupy dochodowe							Ra- zem	grupy dochodowe						
		I+II	III	IV	V	VI	VII	VIII		I+II	III	IV	V	VI	VII	VIII
0 - 4	131	5	8	21	38	30	18	11	403	26	28	76	123	85	50	15
4 - 8	87	1	2	9	23	18	13	21	255	4	9	35	74	56	34	43
8 - 12	66	1	-	-	19	19	6	21	194	4	-	-	65	59	17	49
12 - 16	55		2	1	16	15	8	13	174		7	4	59	49	27	28
16 - 20	19		-	1	5	1	1	11	50		-	3	16	4	3	24
20 - 24	14		1	1	1	2	1	8	35		4	4	3	7	3	14
24 - 28	4					-	2	2	9					-	5	4
28 - 32	10					1	2	7	23					2	5	16
32 - 36	1							1	4							4
Razem	387	7	13	33	102	86	51	95	1147	34	48	122	340	262	144	197

Źródło: Tabela 26

Rys. 12. Rozkład liczby osób w VIII grupie dochodowej

Tabela 31

Wskaźniki struktury według odsetka wydatków i grup dochodowych w gospodarstwach domowych pracowniczych

Wydatki związane z ruchem turystycznym w budżecie gospodarstwa domowego w %	Liczba		Wydatki związane z ruchem turystycznym			Wydatki ogółem gosp. dom.	Udział części bezpłatnej w puli wydatków związanych z ruchem turystycznym w %	Grupa społeczno-zawodowa					
	gospodarstw domowych	osób w gospodarstwach domowych	pieniężne	bezpłatne	RA-ZEM			robotnik w przemyśle i budownictwie	prac. fiz. w pozostałych działach gosp. narod.	prac. inż.-techniczny	prac. adm.-biurowy	prac. umysłowy w pozostałych działach gospod. narod.	chałupnicy
										w przemyśle i budownictwie			
	STRUKTURA W %							STRUKTURA W %					
0	6,5	6,2				4,2	0	12,5	14,3	2,2	-	2,6	-
0 - 4	33,9	35,1	5,6	3,6	5,3	28,9	9,5	45,8	58,4	26,1	15,4	22,5	50
4 - 8	22,5	22,2	14,2	20,1	15,0	23,0	18,9	22,2	22,1	15,2	25,6	24,5	
8 - 12	17,0	16,9	19,4	21,2	19,7	18,4	15,2	12,5	7,8	19,6	20,5	21,8	50
12 - 16	14,2	15,2	21,8	32,7	23,4	15,1	19,7	16,7	5,2	21,8	20,5	13,9	
16 - 20	4,9	4,4	10,8	7,9	10,3	5,6	10,7	-	1,3	4,3	12,8	7,3	
20 - 24	3,6	3,1	9,5	3,4	8,6	3,5	5,5	1,4	2,6	-	2,6	6,6	
24 - 28	1,0	0,8	3,6	3,4	3,6	1,3	13,3	-	1,3	4,3	-	0,7	
28 - 32	2,6	2,0	13,0	7,7	12,3	3,7	8,9	1,4	1,3	8,7	2,6	2,0	
32 - 36	0,3	0,3	2,1	-	1,8	0,5	0,0	-	-	-	-	0,7	
Cała próba	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	14,1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100
Grupy dochodowe													
najniższa I + II	1,8	3,0	0,8	-	0,7	1,5	0	5,6	1,3	-	-	1,3	
III	3,4	4,2	1,6	1,4	1,6	2,3	12,1	5,6	5,2	2,2	2,6	2,0	
IV	8,5	10,6	3,2	3,9	3,3	7,1	16,9	13,9	13,0	6,5	5,1	5,3	
V	26,4	29,6	17,1	28,2	18,7	23,8	21,3	30,5	35,0	19,6	23,1	22,5	50
VI	22,2	22,8	18,1	23,9	19,0	22,2	17,7	27,8	27,3	26,1	7,7	19,2	50
VII	13,2	12,6	14,9	16,5	15,1	14,8	15,4	9,7	11,7	8,7	23,1	14,6	
najwyższa VIII	24,5	17,2	44,3	26,1	41,6	28,3	8,8	6,9	6,5	36,9	38,4	35,1	
Cała próba	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	14,1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100

Uwaga: w przedziale 0-4% są ujęte również gospodarstwa nie wydatkujące na turystykę /0%.

Z tabeli 31 widać, że przedział 0 - 8% skupia około 56% gospodarstw i prawie 52% ogółu wydatków, ale tylko 20% ogółu wydatków związanych z ruchem turystycznym. Na przeciwnym biegunie sytuacja jest następująca: 3,9% gospodarstw o najwyższym odsetku wydatków związanych z ruchem turystycznym koncentruje aż 17,7% ogólnej kwoty tych wydatków /a tylko 5,5% wszystkich wydatków/. Podobne procesy pokazuje druga część tabeli 31 zawierająca procentowe rozkłady według grup dochodowych. W grupie gospodarstw najzamożniejszych /VIII/ koncentruje się ponad 40% wydatków związanych z ruchem turystycznym i - co wypada podkreślić - ponad 1/4 wydatków niepieniężnych. Wydatki niepieniężne reprezentują w tych wynikach w zasadzie dopłaty podmiotów prawnych. Dopłaty osób prywatnych udało się wydobyć z zapisów w książeczkach budżetowych zaledwie symboliczne /kwoty "gościnne"/. Największa - bo sięgająca około 1/3 - część dopłat państwa wspomagała gospodarstwa wydatkujące na wypoczynek turystyczny 12-16% środków finansowych, tj. więcej niż wynosi średnia /9,1%/. Informacja ta w połączeniu z poprzednią /koncentracja dużej części wydatków niepieniężnych w grupie najzamożniejszej/ świadczy o tym, że gospodarstwa o niższym poziomie zamożności nie były traktowane zbyt priorytetowo w dofinansowywaniu spożycia turystycznego ze środków państwowych.

W rozkładzie liczby gospodarstw w grupach społeczno-zawodowych potwierdza się znany związek, że na uczestnictwo w turystyce ma wpływ środowisko i jego tradycje. Niższe odsetki wydatków związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem ma większa część gospodarstw pracowników fizycznych, chociaż w najniższych grupach zamożności nie jest ich tak dużo. A więc w tym wypadku nie tylko wysokość dochodu jest czynnikiem decydującym o zakupie dóbr i usług umożliwiających turystyczny wypoczynek.

Rozkład według miesięcy /wydatków związanych z ruchem turystycznym/ jest prawie nie spotykany w dotychczasowych źródłach zajmujących się problematyką spożycia turystycznego. Lukę tę mogą uzupełnić dane z badań budżetów gospodarstw domowych. Wyniki otrzymane za 1974 r. prezentuje tabela 32.

Porównanie - według miesięcy - wydatków związanych z ruchem turystycznym z wydatkami ogółem i innymi informacjami

Mie- sia- ce	W y d a t k i			Udział wyd. związ- anych z ruchem tur. w wydat- kach ogółem 3:2 w %	Wydatki związ- ane z ruchem turys- tycznym 1970 r. POLSKA w % 1/	Udzielone noc- legi w obiek- tach turystycz- nych		
	Ogółem w tys. zł	związane z ru- chem turystycznym				1970 r.	1974 r.	
		w tys.zł	w %					POLSKA
	1 9 7 4 r.							
	Gospodarstwa domowe pracownicze					w % 2/		
1	2	3	4	5	6	7	8	
I	1 919	53,4	2,0	2,8	2,2	4,0	5,5	
II	1 972	77,9	3,0	4,0	2,6	4,1	5,5	
III	2 487	123,4	4,7	5,0	4,5	4,6	6,3	
IV	2 405	125,6	4,8	5,2	3,6	4,5	5,7	
V	2 575	172,4	6,5	6,7	7,0	6,3	7,6	
VI	2 371	346,5	13,1	14,6	14,4	9,3	10,8	
VII	2 389	667,4	25,3	27,9	27,0	24,3	16,3	
VIII	2 608	660,4	25,0	25,3	21,7	20,9	15,2	
IX	2 376	154,7	5,9	6,5	5,4	7,9	8,4	
X	2 716	110,0	4,2	4,1	4,0	5,1	6,8	
XI	2 453	52,2	2,0	2,1	2,6	4,4	6,1	
XII	2 683	91,3	3,5	3,4	5,0	4,6	5,8	
ROK	28 954	2635,2	100,0	9,1	100,0	100,0	100,0	

Źródło:

- 1/ Wawrzyk J.: Rozwój ruchu i spożycia turystycznego... op.cit. s. 57.
- 2/ Turystyka 1970. Statystyka Polski - Materiały Statystyczne Nr 96 /218/ Warszawa 1971, s. 16-17.
- 3/ GUS Turystyka i wypoczynek 1974, Informacje. Materiały Statystyczne. Warszawa 1975, s. 15.

Na lipiec i sierpień przypadało - według tabeli 32 - ponad 50% całorocznych wydatków związanych z ruchem turystycznym. Natomiast - w podziale według miesięcy - ich waga w wydatkach ogółem poniesionych w danym miesiącu wahała się od 2,1% w listopadzie do 27,9% w lipcu i 25,3% w sierpniu. Tak duża rozpiętość i natężenie w dwóch miesiącach wymaga wyboru określonej polityki w gromadzeniu środków finansowych /oszczędzania, pożyczania, rezygnacji z zakupów mniej pilnych w danym miesiącu asortymentów, zaspokajających inne, nieturystyczne rodzaje potrzeb/. Szerokie możliwości badania w budżetach gospodarstw domowych tej polityki pod kątem wydatków związanych z ruchem turystycznym zostały już omówione.^{1/}

Rozkład wydatków według miesięcy uzupełniono danymi z innych źródeł. Nie są to ujęcia w pełni porównywalne. Wydatki związane z ruchem turystycznym za 1970 r. dla Polski otrzymano także z wyników badań budżetów gospodarstw domowych, ale przy innych założeniach, omówionych w komentarzu do tabeli 22. Rozkład liczby noclegów według miesięcy wynika z ruchu osób a nie z ruchu pieniądza. Jedynie uspołeczniona baza noclegowa dostarcza w statystyce turystyki krajowej danych liczbowych w układzie miesięcznym. W związku z tym sezonowość turystyki krajowej jest udokumentowana bardzo niezadowalająco i inne, nowe materiały w tym zakresie - to duża pomoc w lepszym rozpoznaniu zjawiska.

Na podstawie danych analitycznych przytoczonych w tej części rozdziału można wyrobić sobie pogląd na rolę turystyki w gospodarstwach domowych pracowników w Warszawie w 1974 r. Była to niewątpliwie turystyka masowa, gdyż tylko w 6,5% ogólnej liczby gospodarstw nie pochłonęła żadnych środków. Masowość ta miała jednak swoje odcienie. Duża część ogólnej liczby rodzin wypoczywała w lipcu lub sierpniu, a więc raczej jednorazowo, w czasie urlopu. Nie wydawali oni w tym kierunku w innych miesiącach znaczących kwot, co przy średnio niezłych dochodach doprowadzało do sytuacji, że w pokątnej grupie

1/ J. Wawrzyk: Rozwój ruchu i spożycia..., op. cit., s. 55 i nast.

gospodarstw wydatki związane z ruchem turystycznym niewiele wazą w calorocznej puli wydatków. Brak większego zainteresowania turystyką poza urlopem wynikał częściowo jeszcze z innych przyczyn niż wielkość dochodu. Przypuszczalnie wpływało tu - ugruntowane trochę koniecznością a trochę tradycją środowiskową - przyzwyczajenie do swoistego porządku dnia w gospodarstwie, w pozaurlopowym czasie wolnym /pranie, sprzątanie itp. sobotnio-niedzielne czynności/. Bardziej systematycznie w ciągu roku wypoczywała dużo mniejsza grupa rodzin. To sprawiało, że waga wydatków związanych z ruchem turystycznym w budżetach tych rodzin raczej przewyższała średnią. Gospodarstwa te "przechwytywały" również dość pokaźną część dopłat podmiotów prawnych /może nawet z braku chętnych np. na wycieczki zakładowe/.

Przytoczone spostrzeżenia może pogłębić analiza materiałów załączonych w aneksie.

ZAKOŃCZENIE

Założonego celu pracy nie udało się na razie w pełni osiągnąć. Dużo "białych plam" można zauważyć w tabeli 27. Jeszcze niewyczerpująco, w stosunku do wydatków związanych z ruchem turystycznym, statystyczna ocena wyników, niedokładna struktura rodzajowa i przestrzenna - oto główne czynniki, które nie mogą zadowolić. Z drugiej strony zaproponowana metoda jest wiarygodniejsza od obecnie stosowanych. W przeciwieństwie do nich pokazuje miejsca wiarygodne i mniej wiarygodne a także pozwala, na razie bardzo ogólnie, mierzyć stopień tej wiarygodności. Daje szansę, że w przyszłości jakoś pomiarów będzie się zwiększała równoległe z dokonywanym uściśleniem wszystkich wyników z próby budżetów gospodarstw domowych. W związku z tym warto jeszcze raz podkreślić znaczenie i konieczność statystycznej oceny wyników badań wydatków związanych z ruchem turystycznym. Sprawa ta do tej pory nie jest traktowana z należytą uwagą. Jak to już omówiono we wcześniejszych fragmentach pracy - w komentarzach do dotychczasowych badań uwypukla się reprezentatywność prób i zachowanie "arkanów sztuki" przy ich losowaniu. Później już nikt nie zajmuje się określeniem stopnia precyzji wyników, w różnych przekrojach poddawanych analizie. Dlatego odbiorcy tych badań w podejmowaniu decyzji gospodarczych na podstawie otrzymanych wyników nie mają pełnego rozważania, z jak różną precyzją owe decyzje spowodują osiągnięcie zamierzonych celów. Skutki tego odczuwają na rynku często wszyscy nabywcy, łącznie z turystami.

Zaproponowana metoda jest też pełniejsza od obecnie stosowanych. Szczególnie istotne są tu propozycje mierzące do

ujednolicenia struktury rodzajowej oraz do oszacowania struktury przestrzennej wydatków związanych z ruchem turystycznym. Układy strukturalne - jeżeli jeszcze nie są - to dają do kompleksowego i dynamicznego pokazania przedmiotu badań. Z układów tych widać, co do czego się zalicza, co już jest osiągalne, ale widać też i braki, na których uzupełnieniu należy skoncentrować dalsze wysiłki.

Braków tych nie wyeliminuje się natychmiast. Z dotychczasowych doświadczeń wiadomo, że w precyzowaniu wielkości i zakresie danych dotyczących turystyki w badaniach budżetów gospodarstw domowych stosuje się politykę "małych kroków". Pierwsze dane dotyczące turystyki za lata 1966-1970 wynotowywano z działu "Higiena i ochrona zdrowia" /wczasy, kolonie/, a w dziale "kultura, oświata, sport i turystyka" trudno było dopatrzeć się wydatków na turystykę zagraniczną /ukryta w pozycji "inne wydatki związane ze sportem i turystyką".^{1/} Przy zbieraniu wyników za 1974 r. wczasy i kolonie figurowały już w dziale "Kultura, oświata... sport, turystyka" - gdzie również wyodrębnioną pozycję /połączoną/ stanowiły wydatki na wycieczki krajowe i zagraniczne. Za 1978 rok w zestawieniu zbiorczym W-03 wydatki na turystykę krajową i zagraniczną będą stanowiły oddzielne pozycje - 626 i 627.

Wydzielenie w książeczce budżetowej części dotyczącej podróży - to krok niewiele większy. Chodzi o to, aby był to krok następny. Nie warto jednak czekać na niego bezproduktywnie. Przedstawiony sposób można systematycznie kontynuować na szerszą skalę, trudno bowiem przypuszczać, że nie wytrzyma konkurencji z tu i ówdzie podejmowanymi sporadycznie badaniami. Już teraz stwierdzono /w tabeli 21 rozdz. IV/, że wyniki otrzymane z książeczek budżetowych nie wykazują rażącej dysproporcji w porównaniu z wynikami innych badań. Są więc one nie tyle jednakowo dobre, co jednakowo złe, ale mają perspektywę ciągłej poprawy. Natomiast posługiwanie się sprawozdawczością jednostek gospodarczych lub sporadycznymi badaniami ankietowymi zaw-

1/ J. Wawrzyk: Rozwój ruchu... op. cit., s. 28 i nast.

sze będzie powodowało błędy systematyczne /nie - losowe, omówione w rozdz. III p. 1/ przy określaniu pełnych rozmiarów i struktury konsumpcji turystycznej.

Nie jest konieczne zbyt częste losowanie prób konkurencyjnych /w stosunku do badań budżetów gospodarstw domowych/, wykorzystywanych jedynie na potrzeby turystycznej tematyki. Z badanych budżetów gospodarstw domowych można czerpać bogatsze - niż z takich konkurencyjnych prób - materiały o turystyce.^{1/} Poza wydatkami istnieją bowiem w badaniach budżetów dane do szacowania wielkości ruchu turystycznego, badania ruchu cen na dobra i usługi zaspokajające popyt turystyczny,^{2/} badania wyposażenia gospodarstw domowych w artykuły trwałe - użytkowane wyłącznie w czasie uprawiania turystyki. Jest tylko jeden szkopuł. Dopóki nie zostanie uporządkowana tematyka dotycząca turystyki - dane trzeba wynotowywać z materiałów indywidualnych i liczyć samodzielnie, gdyż nie ma możliwości uzyskania w miarę pełnego obrazu ze "zbiorówek" GUS. Ponieważ instytucje administrujące, uczące i badające turystykę interesują się tymi sprawami - nie powinno stanowić problemu wydelegowanie "wspólnego etatu" do współpracy z inspektoratami badań budżetów rodzinnych i cen, np. w Katowicach /1008 badanych budżetów w 1978 r./, Krakowie /294/, Poznaniu /294/, Wrocławiu /294/, Warszawie /672/,^{3/} a więc z inspektoratami, które badają najlicz-

1/ Autorzy takich badań często to potwierdzają - np.: S. Bisztyga, T. Burzyński. Struktura wydatków czasowiczów przebywających w domach wypoczynkowych w Zakopanem - w "Turystyka w województwie nowosądeckim" - Urząd Wojewódzki w Nowym Sączu AWf. AE w Krakowie, Kraków - Nowy Sącz 1977, s. 282.

2/ Wszak obecnie w ramach wojewódzkich urzędów statystycznych działają inspektoraty badań budżetów rodzinnych i cen.

3/ W każdym z tych miast działa: organ administracji do spraw turystyki, wyższa uczelnia wychowania fizycznego lub ekonomiczna, posiadająca wydział /instytut, zakład/ turystyki i rekreacji, placówka Instytutu Turystyki, inne placówki - w których kręgu zainteresowania leżą również problemy rynku i turystyki /np. IHWiU, Centralny Ośrodek Badania Rynku i Współpracy z Konsumentem "Opinia"/, a które także narzekają na brak informacji o turystyce, np. Centralny Ośrodek Badania Rynku i Współpracy z Konsumentem "Opinia" w Katowicach, Zakład badania Rynku w Szczecinie - "Wpływ przewidywanego ruchu turystycznego na ukształtowanie popytu na towary i usługi w makroregionie północnym do roku 1990". Szczecin, marzec 1977, s. 2.

niejsze podpróby. Niedocenianie do tej pory takiego rozwiązania wynika również i z tego, że "wprowadzanie danych liczbowych w życie jest bez wątpienia zadaniem przyjemniejszym, bardziej pasjonującym naukowca, jak i lepiej zaspokajającym ciekawość badacza.

Obecnie jednak cały wysiłek powinien być skierowany na obliczenie danych".^{1/} Zadanie to jest ciągle aktualne, a jak bardzo jest takie systematyczne obliczanie potrzebne, świadczą przykłady podane we wstępie.

1/ G. Labeau: Zagadnienia ogólne... konsumpcji turystycznej.
"Ruch Turystyczny", z.5, 1968 r., s. 16.

L I T E R A T U R A

1. W. J. AZAR: *Ekonomika i Organizacija turizma*. Izd Ekonomika Moskwa 1972.
2. S. BISZTYGA, T. BURZYŃSKI: *Struktura wydatków wczasowiczów przebywających w domach wypoczynkowych w Zakopanem; L. Bafia Przemówienie Wojewody Nowosądeckiego - w "Turystyka w województwie nowosądeckim" - Urząd Wojewódski w Nowym Sączu, AWF, AE w Krakowie, Kraków - Nowy Sącz 1977.*
3. S. BOSIACKI: *Analiza wydatków na urlopy i turystykę IHW. Opracowania i materiały, 81, Warszawa 1973.*
4. S. BOSIACKI: *Popyt turystyczny w świetle badań. Akademia Ekonomiczna w Poznaniu. Zeszyty Naukowe, Seria I, Zeszyt 68. Z badań nad zagadnieniami ekonomiki turystyki, Poznań 1976.*
5. S. BOSIACKI, J. PAJDZIEWICZ: *Rozwój turystyki a wielkość i struktura zapotrzebowania ludności na towary i usługi. Poznań 1975 /maszynopis IHW/.*
6. S. BOSIACKI, K. ROGOZIŃSKI: *Stan i kierunki badań wydatków indywidualnych ludności na turystykę. Roczniki IHW, z.1, 1975.*
7. Z. BOSIAKOWSKI, A. ADAMOWICZ: *Ekonomika turystyki, SGPiS, Warszawa 1973.*
8. *Centralny Ośrodek Badania Rynku i Współpracy z konsumentem "Opinia" w Katowicach. Zakład Badania Rynku w Szosiecinie - "Wpływ przewidywanego ruchu turystycznego na ukas-*

- tałtowanie popytu na towary i usługi w makroregionie północnym do roku 1990". Szczecin, marzec 1977.
9. Z. CZECHOWSKI: Definicje pojęcia "turysta" z punktu widzenia nauk prawnych. Biuletyn Informacyjny Instytutu Turystyki, 9 /37/, Warszawa 1976.
 10. W. DEJA: Zasady ochrony przyrodniczych walorów turystycznych. Interpretacja naukowa przyjętej terminologii, ANF, Poznań 1977.
 11. Z. FEDOROWICZ: Finanse w gospodarce socjalistycznej, PWE Wyd. IX, Warszawa 1974.
 12. Z. FILIPOWICZ: Problemy ekonomiczne turystyki. Sport i Turystyka, Warszawa 1969.
 13. J.E. FREUND: Podstawy nowoczesnej statystyki, PWE, Warszawa 1968.
 14. R. GALECKI: Popyt na usługi turystyczne IPDiRz., Warszawa 1967.
 15. R. GALECKI /red./: Dotychczasowy i dalszy rozwój działalności turystycznej oraz jej baza materialna do 1972 r. Poznań 1972, /maszynopis w GKKFiT/.
 16. R. GALECKI: Rozwój ruchu turystyczno-wczasowego a działalność handlu. Seria: Problemy ekonomiczne turystyki. GKKFiT, Warszawa 1969.
 17. J. GIEZGAŁA: Turystyka w gospodarce narodowej, PWE, Warszawa 1969.
 18. J. GIEZGAŁA: Turystyka w gospodarce narodowej, PWE, Wyd. II, Warszawa 1977.
 19. GKKFiT. Mój wypoczynek. Centralny Ośrodek Informacji Turystycznej, Warszawa 1968.
 20. GKKFiT. Urlopy organizowane prywatnie a inne formy wypoczynku. Centralny Ośrodek Informacji Turystycznej. Warszawa 1971.
 21. GKKFiT. Pojęcia i definicje w turystyce. Materiały z konferencji w dniu 18.I.1971, Warszawa 1971.

22. GKKFiT. Działalność turystyczna w 1970 r. na tle pięcioletnia 1965-1970 /z zał./. Praca zbiorowa pod kierunkiem W. Walczaka/ Warszawa 1972.
23. GKKFiT. Informacja dla Prezydium GKKFiT o wynikach analizy działalności turystycznej w 1970 roku na tle pięcioletnia 1965-1970.
24. GKKFiT. Analiza działalności GKKFiT w 1974 r. Warszawa 1975.
25. GUS. Statystyczna ocena wyników badań budżetów rodzinnych. Studia i Prace Statystyczne nr 24, Warszawa 1970.
26. GUS. Turystyka 1970. Statystyka Polski - Materiały Statystyczne nr 96 /218/, Warszawa 1971.
27. GUS. Usługi dla ludności 1970, Warszawa 1971.
28. GUS. Nomenklatura Artykułów i Usług do Badania Spożycia /NAS/. Zeszyty Metodyczne nr 31, Warszawa 1973.
29. GUS. Budżety gospodarstw domowych 1974. Statystyka Polski nr 57, Warszawa 1975.
30. GUS. Koszty i dochody zakładowej działalności socjalnej w jednostkach gospodarki uspołecznionej oraz działalności bytowej w przedsiębiorstwach państwowych 1974. Warszawa 1975.
31. GUS. Turystyka i wypoczynek 1974. Informacje. Materiały Statystyczne. Warszawa 1975.
32. GUS. Pismo do GKKFiT Nr DS-1-11-12 z dnia 16.VII.1974.
33. GUS. Rocznik Statystyczny 1975.
34. GUS. Klasyfikacja gospodarki narodowej. Zeszyty Metodyczne. Warszawa 1975.
35. GUS. Klasyfikacja usług. Zeszyty Metodyczne. Warszawa 1976.
36. GUS. Działalność usługowa 1976. Warszawa 1976.
37. GUS. Usługi dla ludności 1976. Statystyka Polski. Warszawa 1976.
38. GUS. Definicje podstawowych pojęć z zakresu handlu wewnętrznego. Zeszyty Metodyczne, Zbiór nr 8, Warszawa 1977.

39. Z. HELLWIG /red./: Zarys ekonometrii, PWE, Warszawa 1973.
40. A. INCHAUSTI: Ekonometria turystyki, Ruch turystyczny nr 2, 1967.
41. A. IZYDORCZYK: Organizacja turystyki w Polsce. Instytut Turystyki, Warszawa 1975.
42. J. KATYŃSKI: Efekty gospodarcze turystyki i ich badanie. Problemy ekonomiczne turystyki. GKKFiT. Warszawa 1967.
43. A. KOEBE-CIESEK: Analiza obrotów i efektów, ekonomicznych działalności turystycznej gastronomii i handlu detalicznego w latach 1966-1970. Problemy ekonomiczne turystyki. GKKFiT, Warszawa 1972.
44. Komisja Planowania przy Radzie Ministrów. Pismo do GKKFiT znak: PS VI-110u-14/75 z 5.VII.1975 /z zał. Ocena turystyki zagranicznej w okresie 1971-1975 i wnioski dla jej dalszego rozwoju/.
45. J. KORDOS, A. SZARKOWSKI: Metoda oceny precyzji podstawowych estymatorów stosowanych w badaniach budżetów rodzinnych. Wiadomości Statystyczne nr 5, 1974 r.
46. A. KORNAK: Ekonomia Turystyki, AE, Wrocław 1975.
47. T. KRAMER /red./: Analiza rynku, PWE, Warszawa 1977.
48. K. KRAPP: Od empirii do teorii ruchu turystycznego. Ruch turystyczny nr 1, 1957.
49. J. KRYNICKI: Krajowy i zagraniczny ruch turystyczny. WSE, Wrocław 1973.
50. Z. KULCZYCKI: Zarys historii turystyki w Polsce. Sport i Turystyka, Warszawa 1968.
51. G. LABEAU: Zagadnienia ogólne konsumpcji turystycznej. Ruch Turystyczny, z.5, 1968.
52. O. LANGE: Ekonomia polityczna, t.1, PWN, Warszawa 1959.
53. A. LUSZNIEWICZ: Statystyka poziomu życia ludności, PWE, Warszawa 1972.
54. R. LAZAREK: Ekonomia i organizacja turystyki. PWE, Warszawa 1972.

55. A. MAZUR: Wybrane elementy infrastruktury a skracanie czasu pracy. IHW /maszynopis/, Warszawa 1975.
56. K. MICHNOWSKA: Fundusz świadczeń społecznych na rzecz ludności. Studia i Prace Statystyczne nr 48, GUS, Warszawa 1973.
57. S. MYNARSKI: Cybernetyczne aspekty analizy rynku. PWN, Warszawa 1976.
58. M. PIOTRZKOWSKA: Porównanie zamożności rodzin z uwzględnieniem korzyści gospodarowania w liczbiejniejszych rodzinach. Przegląd Statystyczny t. /21/ 4. 1974.
59. M. POHORILLO: Spożycie zbiorowe i świadczenia społeczne. PWN, Warszawa 1975.
60. Przegląd Sportowy, nr 13/6546 z 20.I.1976.
61. W. RECZEK: Model organizacyjny turystyki w Polsce. Sport i Turystyka, Warszawa 1969.
62. St. RYCHLIŃSKI: Badanie środowiska społecznego. Warszawa 1933.
63. Z. SAMSEL: Wpływ społecznego funduszu spożycia na budżety rodzin pracowniczych. Studia i Prace Statystyczne nr 19, Warszawa 1969.
64. J.J. SCHWARZ: Dynamique du tourisme et marketing. Lozanna 1976 /cyt. za Hotel Revue Bern Nr 4 27.I.1977/.
65. H. SZULCE, M. BROJEWSKI: Rola miast powiatowych w zakupach konsumpcyjnych ludności wiejskiej. Zakład Wydawniczy CRS, Warszawa 1971.
66. K. SZWEMBERG: Społeczny fundusz spożycia w Polsce. PWE, Warszawa 1965.
67. M. TROISI: Ekonomiczna teoria turystyki i renty turystycznej. ANF, Warszawa 1963.
68. Trybuna Ludu 8-9 I.1977 /Nr 6/.
69. Uchwała Nr 92/72 Rady Ministrów z dnia 7 kwietnia 1972 r. w sprawie prowadzenia statystycznych badań warunków bytu ludności wraz z załącznikami /nie publikowana/.

70. Urząd Wojewódzki w Gdańsku. Pismo do GKFiT znak KPT 33/070/17/75 z dnia 25.I.1975.
71. M. WALCZAK: Planowanie rozwoju turystyki w latach 1966-1970 w Jugosławii. Problemy ekonomiczne turystyki, Warszawa 1970.
72. T. WASILEWSKI: Ocena bieżącej efektywności ekonomicznej turystyki zagranicznej. Instytut Finansów, Warszawa 1974.
73. J. WAWRZYK: Prognoza strumienia wydatków związanych z krajowym ruchem turystycznym 1970-1990. GKFiT, Materiał powielony, Warszawa 1972.
74. J. WAWRZYK: Pozwój ruchu i spożycia turystycznego ze środków własnych ludności i społecznych w turystyce krajowej w latach 1966-1970. Problemy ekonomiczne turystyki, GKFiT, Warszawa 1972.
75. J. WAWRZYK: Statystyka Polski - Turystyka 1973. Ruch Turystyczny nr 2, 1974.
76. W. WELFE: Popyt i podaż. PWE, Warszawa 1962.
77. R. WOŁOSZCZAK: Czy turystyka jest potrzebą społeczną? Rozmawiamy z doc. dr hab. K. Przecławskim, socjologiem turystyki. ITD Tygodnik Studencki z dnia 30.07.1978 r.
78. P. WYCZAŃSKI: Porównanie wyników dewizowych i intensywności zagranicznego ruchu turystycznego w Polsce na tle innych krajów europejskich. Instytut Finansów, Warszawa 1976.
79. P.N. ZACZINAJEW, N.S. FALKIEWICZ: Geografia turystyki międzynarodowej. PWN, Warszawa 1975.
80. D. ZAGRODZKA: Góry zza kominów; Życie Gospodarcze nr 13 /1332/ z 27.III.1977.
81. K. ZAJĄC: Ekonometryczna analiza budżetów domowych. PWE, Warszawa 1966.
82. Z. ZAKRZEWSKI: Ekonomia handlu wewnętrznego. PWE, Warszawa 1972.

83. Zarządzenie Przewodniczącego GKKFiT z dnia 15.X.1976 r. w sprawie wynajmowania pokoi gościnnych /MP Nr 34 poz. 178/.
84. R. ZASĘPA: Badania statystyczne metodą reprezentacyjną. PWN Warszawa 1972.
85. Zjednoczenie Gospodarki Turystycznej. Analiza działalności ZGT za rok 1976. Warszawa 1977.

Spis tabel

	Str.
1. Wyniki badań Z. Filipowicza	18
2. Wyniki badań GKFiT	19
3. Wyniki badań WSE w Poznaniu	20
4. Wyniki badań w wybranych rejonach uprzemysławianych	21
5. Wyniki badań budżetów gospodarstw domowych	22
6. Syntetyczne wyniki badań ankietowych, przeprowadzonych przez IHW przy współpracy z AE w Poznaniu /nad rocznymi wydatkami turystycznymi miejskich gospodarstw domowych/	23
7. Wyniki podawane przez GUS - w układach i wg nomenklatury stosowanej w klasyfikacji usług dla ludności	24
8. Wyniki badań spożycia turystycznego nieodpłatnego	25
9. Wydatki przeznaczone na transport i podróże w gospodarstwie domowym pracowników najemnych /nie wynagradzani, np. kapitaliści, nie są ujęci/ - w %	25
10. Struktura wydatków związanych z ruchem turystycznym i rodzaje potrzeb, jakie te wydatki zaspokajają	47
11. Struktura wydatków związanych z ruchem turystycznym oraz zaspokojonych potrzeb /łącznie z zapotrzebowaniem na dodatkowe dochody/	48
12. Struktura wydatków związanych z ruchem turystycznym i zaspokojonych potrzeb w ujęciu przestrzennym	50
13. Układ danych, możliwy do uzyskania z notowań w książeczkach budżetowych	82
14. Układ danych, możliwy do uzyskania z notowań w książeczkach budżetowych, po wprowadzeniu proponowanych zmian w rejestracji przychodów i rozchodów	89
15. Przeciętne roczne dochody i wydatki $\bar{X}$ - w zł na 1 osobę/ oraz współczynniki zmienności V_x - w %/ w gospodarstwach domowych ogółem - w 1968 r.	98
16. Wyniki badań dla próby ogólnopolskiej	102
17. Wyniki badań dla podpróby z m.st. Warszawy	103
18. Wyniki badań dla próby ogólnopolskiej	105
19. Próbką gospodarstw domowych badanych w 1974 r. w Warszawie	110
20. Wyniki ogólne badań budżetów gospodarstw domowych m.st. Warszawy	110
21. Wyniki badań wydatków związanych z ruchem turystycznym za 1974 r.	112
22. Porównanie kwot uzyskanych z bieżących notowań oraz z wyliczeń GUS.	115

23. Porównanie struktury rozchodów /pieniężnych i niepieniężnych w gospodarstwach domowych pracowników	117
24. Porównanie struktury rozchodów pieniężnych w gospodarstwach domowych pracowników	119
25. Porównanie struktury rozchodów niepieniężnych w gospodarstwach domowych pracowników	120
26. Wydatki związane z ruchem turystycznym, uzyskane z notowań w książeczkach budżetowych gospodarstw rodzin pracowników, badanych w Warszawie w 1974 r.	121
27. Wydatki związane z ruchem turystycznym uzyskane z notowań w książeczkach budżetowych gospodarstw rodzin pracowników, badanych w Warszawie w 1974 r. - po szacunkowym rozdysponowaniu wydatków kompleksowych	125
28. Porównanie struktury rozchodów /pieniężnych i niepieniężnych/ w gospodarstwach domowych pracowników, po korekcie wydatków związanych z ruchem turystycznym	128
29. Liczba gospodarstw domowych pracowników /i ich członków/ wg wysokości odsetka wydatków związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem	129
30. Liczba gospodarstw domowych pracowników /i ich członków/ według grup dochodowych i wysokości odsetka wydatków związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem	132
31. Wskaźniki struktury według odsetka wydatków i grup dochodowych - w gospodarstwach domowych pracowników	134
32. Porównanie - według miesięcy - wydatków związanych z ruchem turystycznym z wydatkami ogółem i innymi informacjami	136

Spis rysunków

	Str.
1. Schemat powiązań układu rynkowego z otoczeniem	29
2. Rodzaje wydatków przy zaspokajaniu popytu turystycznego	41
3. Zakupy i spożycie charakteryzujące turystę	54
4. Strona książeczki budżetowej do zapisu rozchodów pieniężnych	69
5. Strona książeczki budżetowej do zapisu przychodów	69
6. Strona formularza BR-3P do zbiorczego zestawienia rozchodów	71
7. Strona formularza BR-3P do zapisu rozchodów m.in. na turystykę	71
8. Propozycje zmian na stronach książeczki budżetowej dotyczące rozchodów	85
9. Propozycje zmian na stronach książeczki budżetowej dotyczące przychodów	88
10. Strona w formularzu W-03 do zestawienia zbiorczego rozchodów, m.in. na turystykę	91
11. Rozkład liczby rodzin według wysokości odsetka wydatków związanych z ruchem turystycznym	130
12. Rozkład liczby osób w VIII grupie dochodowej	133

A N E K S

Tabela I

Dane ogólne; I i II grupa dochodowa /12 000 zł i mniej
dochodów na 1 osobę rocznie/

L I C Z B A	R O D Z I N Y		Razem
	pracownicze	emerytów i rencistów	
1. BUDŻETÓW	7	4	11
2. OSÓB	34	6	40
3. Indyw. i społ. wyd. związane z ruchem turystycznym /w zł/	17 900	-	17 900
4. Dochody /w zł/	348 842	62 914	411 756
% 3:4	5,13	-	4,35
5. Wydatki /w zł/	421 332	66 533	487 865
% 3:5	4,25	-	3,67
6. Rozchody brutto /w zł/	473 858	68 126	541 984
% 3:6	3,78	-	3,30

Tabela II

Dane ogólne; III grupa dochodowa
/12 001 - 15 000 zł dochodów na 1 osobę rocznie/

LICZBA	R O D Z I N Y		RAZEM
	pracownicze	emerytów i rencistów	
1. BUDŻETÓW	13	15	28
2. OSÓB	48	24	72
3. Indyw. i społ.wyd. związane z ruchem turystycznym /w zł/	42 474	19 025	61 499
4. Dochody /w zł/	648 253	320 126	968 379
% 3:4	6,55	5,94	6,35
5. Wydatki /w zł/	660 990	361 578	1 022 568
% 3:5	6,43	5,26	6,01
6. Rozchody brutto /w zł/	776 001	380 880	1 156 881
% 3:6	5,47	4,99	5,32

Dane ogólne. IV grupa dochodowa
/15 001 - 18 000 zł dochodów na 1 osobę rocznie/

LICZBA	R O D Z I N Y		RAZEM
	pracownioze	emerytów i rencistów	
1. BUDŻETÓW	33	20	53
2. OSÓB	122	30	153
3. Indyw. i społ.wyd. związane z ruchem turystycznym /w zł/	86 619	26 652	113 271
4. Dochody /w zł/	2 024 102	497 476	2 521 578
% 3:4	4,28	5,36	4,49
5. Wydatki /w zł/	2 050 840	504 641	2 555 481
% 3:5	4,22	5,28	4,43
6. Rozchody brutto /w zł/	2 437 307	537 510	2 974 817
% 3:6	3,55	4,96	3,81

Tabela IV

Dane ogólne. V grupa dochodowa
/18 000 - 24 000 zł dochodów na 1 osobę rocznie/

LICZBA	R O D Z I N Y		RAZEM
	pracownicze	emerytów i rencistów	
1. BUDŻETÓW	102	36	138
2. OSÓB	340	57	397
3. Indyw. i społ. wyd. związane z ruchem turystycznym /w zł/	491 994	81 178	573 172
4. Dochody /w zł/	7 201 457	1 191 875	8 393 332
% 3:4	6,83	6,81	6,83
5. Wydatki /w zł/	6 895 760	1 311 732	8 207 492
% 3:5	7,13	6,18	6,98
6. Rozchody brutto /w zł/	8 374 805	1 472 199	9 847 004
% 3:6	5,87	5,51	5,82

Dane ogólne. VI grupa dochodowa
/24 001 - 30 000 zł dochodów na 1 osobę rocznie/

LICZBA	R O D Z I N Y		RAZEM
	pracownicze	emerytów i rencistów	
1. BUDŻETÓW	86	12	98
2. OSÓB	262	14	276
3. Indyw. i społ.wyd. związane z ruchem turystycznym /w zł/	499 490	38 922	538 412
4. Dochody /w zł/	7 027 093	385 411	7 412 504
% 3:4	7,11	10,10	7,26
5. Wydatki /w zł/	6 432 544	393 967	6 826 511
% 3:5	7,76	9,87	7,89
6. Rozchody brutto /w zł/	7 963 481	425 336	8 388 817
% 3:6	6,27	9,15	6,42

Tabela VI

Dane ogólne. VII grupa dochodowa
/30 001 - 36 000 zł dochodów na 1 osobę rocznie/

LICZBA	R O D Z I N Y		RAZEM
	pracownicze	emerytów i rencistów	
1. BUDŻETÓW	51	4	55
2. OSÓB	144	4	148
3. Indyw. i społ.wyd. związane z ruchem turystycznym /w zł/	399 254	13 066	412 320
4. Dochody /w zł/	4 734 067	134 667	4 868 734
% 3:4	8,43	9,73	8,47
5. Wydatki /w zł/	4 279 974	137 103	4 417 077
% 3:5	9,32	9,53	9,33
6. Roschody brutto /w zł/	5 360 778	154 872	5 515 650
% 3:6	7,45	8,46	7,48

Dane ogólne. VIII grupa dochodowa
/36 001 i więcej dochodów na 1 osobę rocznie/

LICZBA	R O D Z I N Y		RAZEM
	pracownicze	emerytów i rencistów	
1. BUDŻETÓW	95	1	96
2. OSÓB	197	1	198
3. Indyw. i społ. wyd. związane z ruchem turystycznym /w zł/	1 097 429	. 156	1 097 585
4. Dochody /w zł/	9 469 409	39 610	9 509 019
% 3:4	11,59	0,39	11,54
5. Wydatki /w zł/	8 212 704	34 211	8 246 915
% 3:5	13,36	0,45	13,31
6. Rozchody brutto /w zł/	11 004 065	41 885	11 045 950
% 3:6	9,98	0,37	9,94

Struktura Rodzajowa. Ogółem m.st. Warszawa 1974 r.

Tabela VIII

Symb.	Wyszczególnienie	Wydatki związane z ruchem turystycznym /w zł/								
		O g ó ł e m			P i e n i ę z n e			N i e p i e n i ę z n e		
		Razem	Rodzin		Razem	Rodzin		Razem	Rodzin	
			prac.	emeryt.		prac.	emeryt.		prac.	emeryt.
099	Żywność	219 519	189 705	29 814	216 710	186 896	29 814	2 809	2 809	-
199	Alkohol	34 407	32 864	1 543	34 347	32 804	1 543	60	60	-
299	Odzież i obuwie	70 882	67 099	3 783	70 812	67 029	3 783	70	70	-
399	Mieszkanie	14 955	11 616	3 339	14 355	11 616	2 739	600	-	600
499	Opał, energia elektryczna	-	-	-	-	-	-	-	-	-
599	Higiena osobista	14 730	13 008	1 722	14 650	12 928	1 722	80	80	-
699	Kultura, oświata, sport, turystyka	1 463 477	1 383 491	79 986	1 105 502	1 054 736	50 766	357 975	328 755	29 220
799	Transport i łączność	631 614	592 908	38 706	591 411	553 738	37 673	40 203	39 170	1 033
899	Usługi i inne rozchody	123 591	120 589	3 002	123 591	120 589	3 002	-	-	-
999	Rozchody różne	240 984	223 880	17 104	240 984	223 880	17 104	-	-	-
NXX	O G Ó Ł E M	2 814 159	2 635 160	178 999	2 412 362	1 264 216	148 146	401 797	370 944	30 853
	W tym:									
613	Sprzęt sportowy i turyst.	68 844	67 563	1 281	68 444	67 163	1 281	400	400	-
626	Wycieczki	89 561	86 349	3 212	88 789	85 577	3 212	772	772	-
626		387 608	378 552	9 056	373 608	364 552	9 056	14 000	14 000	-
627	Wozasy	704 834	642 568	62 266	457 656	423 560	34 096	247 178	219 008	28 170
628	Kolonie i obozy	153 819	152 569	1 250	58 254	58 054	200	95 565	94 515	1 050
629	Pozostałe usługi w zakresie turystyki	11 489	11 179	310	11 429	11 119	310	60	60	-
701	Przejazdy	263 477	240 719	22 758	235 286	213 541	21 745	28 191	27 178	1 013
702		102 530	88 449	14 081	94 729	80 668	14 061	7 801	7 781	20
703		17 218	15 857	1 361	16 518	15 157	1 361	700	700	-

Tabela IX

Struktura rodzajowa. I i II grupa dochodowa

Symb.	Wyszczególnienie	Wydatki związane z ruchem turystycznym /w zł/								
		O g ó ł e n			P i e n i ęż n e			N i e p i e n i ęż n e		
		Razem	Rodzin		Razem	Rodzin		Razem	Rodzin	
			prac.	emeryt.		prac.	emeryt.		prac.	emeryt.
099	Żywność	3 883	3 883	-	3 883	3 883	-	-	-	-
199	Alkohol i tytoń	120	120	-	120	120	-	-	-	-
299	Odzież i obuwie	-	-	-	-	-	-	-	-	-
399	Mieszkanie	900	900	-	900	900	-	-	-	-
499	Opał i energia elektryczna	-	-	-	-	-	-	-	-	-
599	Higiena osobista	-	-	-	-	-	-	-	-	-
699	Kultura, oświata, sport, turystyka	7 160	7 160	-	7 160	7 160	-	-	-	-
799	Transport i łączność	3 918	3 918	-	3 918	3 918	-	-	-	-
899	Usługi i inne rozchody	-	-	-	-	-	-	-	-	-
999	Rozchody różne	1 919	1 919	-	1 919	1 919	-	-	-	-
NXX	O G Ó Ł E N	17 900	17 900	-	17 900	17 900	-	-	-	-
	W tym:									
613	Sprzęt sport. i turyst.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
626	Wycieczki	120	120	-	120	120	-	-	-	-
626		6 890	6 890	-	6 890	6 890	-	-	-	-
627	Wczasy	-	-	-	-	-	-	-	-	-
628	Kolonie i obozy	-	-	-	-	-	-	-	-	-
629	Pozostałe usługi w zakresie turystyki	-	-	-	-	-	-	-	-	-
701	Przejazdy	1 937	1 937	-	1 937	1 937	-	-	-	-
702		1 981	1 981	-	1 981	1 981	-	-	-	-
703		-	-	-	-	-	-	-	-	-

Struktura rodzajowa. III grupa dochodowa

Tabela I

Symb.	Wyszczególnienie	Wydatki związane z ruchem turystycznym /w zł/								
		O g ó ł e m			P i e n i ę z n e			N i e p i e n i ę z n e		
		Razem	Rodzin		Razem	Rodzin		Razem	Rodzin	
			prac.	emeryt.		prac.	emeryt.		prac.	emeryt.
099	Żywność	5 476	2 449	3 027	5 476	2 449	3 027	-	-	-
199	Alkohol i tytoń	539	539	-	539	539	-	-	-	-
299	Odzież i obuwie	478	363	115	478	363	115	-	-	-
399	Mieszkanie	828	828	-	828	828	-	-	-	-
499	Opał, energia elektryczna	-	-	-	-	-	-	-	-	-
599	Higiena osobista	484	394	90	484	394	90	-	-	-
699	Kultura, oświata, sport, turystyka	35 266	24 918	10 348	26 676	19 758	6 918	8 590	5 160	3 430
799	Transport i łączność	10 940	7 646	3 294	10 632	7 646	2 986	318	-	308
899	Usługi i inne rozchody	1 584	1 250	334	1 584	1 250	334	-	-	-
999	Rozchody różne	5 904	4 087	1 817	5 904	4 087	1 817	-	-	-
NXX	O G Ó Ł E M	61 499	42 474	19 025	52 601	37 314	15 287	8 898	5 160	3 738
	W tym:									
613	Sprzęt sport. i turyst.	237	-	237	237	-	237	-	-	-
626	Wycieczki	1 190	650	540	1 190	650	540	-	-	-
626		1 266	-	1 266	1 266	-	1 266	-	-	-
627	Wczasy	28 700	21 900	6 800	22 420	18 000	4 420	6 280	3 900	2 380
628	Kolonie i obozy	3 450	2 200	1 250	1 140	940	200	2 310	1 260	1 050
629	Pozostałe usługi w zakresie turystyki	105	105	-	105	105	-	-	-	-
701	Przejazdy	8 729	6 559	2 170	8 421	6 559	1 862	308	-	308
702		1 826	818	1 008	1 826	818	1 008	-	-	-
703		356	255	101	356	255	101	-	-	-

Struktura rodzajowa. IV grupa dochodowa

Tabela XI

Symb.	Wyszczególnienie	Wydatki związane z ruchem turystycznym /w zł/								
		O g ó ł			P i e n i ę s z e			N i e p i e n i ę z n e		
		Razem	Rodzin		Razem	Rodzin		Razem	Rodzin	
			prac.	emeryt.		prac.	emeryt.		prac.	emeryt.
099	Zywność	16 493	3 615	12 878	16 493	3 615	12 878	-	-	-
199	Alkohol i tytoń	1 461	1 180	281	1 461	1 180	281	-	-	-
299	Odzież i obuwie	4 152	4 152	-	4 152	4 152	-	-	-	-
399	Mieszkanie	1 464	60	1 404	864	60	804	600	-	600
499	Opał, energia elektryczna	-	-	-	-	-	-	-	-	-
599	Higiena osobista	53	13	40	53	13	40	-	-	-
699	Kultura, oświata, sport, turystyka	44 961	39 896	5 065	27 551	25 816	1 735	17 410	14 080	3 330
799	Transport i łączność	26 957	21 735	5 202	26 100	21 231	4 869	837	524	313
899	Usługi i inne rozchody	2 083	1 888	195	2 083	1 888	195	-	-	-
999	Rozchody różne	15 647	14 060	1 587	15 647	14 060	1 587	-	-	-
NXX	O G Ó Ł E M	113 271	86 619	26 652	94 404	72 015	22 389	18 867	14 604	4 263
	W tym:									
613	Sprzęt sport. i turyst.	686	686	-	686	686	-	-	-	-
626	Wycieczki	1 520	1 400	120	1 520	1 400	120	-	-	-
626		-	-	-	-	-	-	-	-	-
627	Wczasy	30 478	25 638	4 840	18 928	17 418	1 510	11 550	8 220	3 330
628	Kolonie i obozy	11 700	11 700	-	5 840	5 840	-	5 860	5 860	-
629	Pozostałe usługi w zakresie turystyki	60	60	-	60	60	-	-	-	-
701	Przejazdy	13 042	10 130	2 912	12 205	9 606	2 599	837	524	313
702		7 496	5 621	1 875	7 476	5 621	1 855	20	-	20
703		1 575	1 349	226	1 575	1 349	226	-	-	-

Tabela XII

Struktura rodzajowa. V grupa dochodowa

Symb.	Wyszczególnienie	Wydatki związane z ruchem turystycznym /w zł/								
		O g ó ł e m			P i e n i ę z n e			N i e p i e n i ę z n e		
		Razem	Rodzin		Razem	Rodzin		Razem	Rodzin	
			prac.	emeryt.		prac.	emeryt.		prac.	emeryt.
099	Zywność	50 965	39 681	11 284	50 965	39 681	11 284	-	-	-
199	Alkohol i tytoń	6 048	5 053	995	6 048	5 053	995	-	-	-
299	Odzień i obuwie	8 285	6 693	1 592	8 285	6 693	1 592	-	-	-
399	Mieszkanie	2 144	406	1 738	2 144	406	1 738	-	-	-
499	Opał, energia elektryczna	-	-	-	-	-	-	-	-	-
599	Higiena osobista	3 362	2 147	1 215	3 362	2 147	1 215	-	-	-
699	Kultura, oświata, sport, turystyka	333 313	292 154	41 159	218 247	191 673	26 574	115 066	100 481	14 585
799	Transport i łączność	100 464	86 253	14 211	96 020	82 074	13 946	4 444	4 179	265
899	Usługi i inne rozchody	12 824	11 438	1 386	12 824	11 438	1 386	-	-	-
999	Rozchody różne	55 767	48 169	7 598	55 767	48 169	7 598	-	-	-
NXX	O G Ó Ł E M	573 172	491 994	81 178	453 662	387 334	66 328	119 510	104 660	14 850
	W tym:									
613	Sprzęt sport. i turyst.	9 666	8 805	861	9 666	8 805	861	-	-	-
626	Wycieczki	25 534	23 462	2 072	24 762	22 690	2 072	772	772	-
626		29 859	28 859	1 000	27 459	26 459	1 000	2 400	2 400	-
627	Wczasy	193 680	158 124	35 556	119 173	98 202	20 971	74 507	59 922	14 585
628	Kolonie i obozy	65 266	65 266	-	27 879	27 879	-	37 387	37 387	-
629	Pozostałe usługi w zakresie turystyki	1 480	1 246	234	1 480	1 246	234	-	-	-
701	Przejazdy	63 680	53 490	10 190	59 236	49 311	9 925	4 444	4 179	265
702		21 915	18 822	3 093	21 915	18 822	3 093	-	-	-
703		2 873	2 118	755	2 873	2 118	755	-	-	-

Struktura rodzajowa. VI grupa dochodowa

Tabela XIII

Symb.	Wyszczególnienie	Wydatki związane z ruchem turystycznym /w zł/								
		O g ó ł n e			P i e n i ę z n e			N i e p i e n i ę z n e		
		Razem	Rodzin		Razem	Rodzin		Razem	Rodzin	
			prac.	emeryt.		prac.	emeryt.		prac.	emeryt.
099	Zywność	43 995	41 881	2 114	41 435	39 321	2 114	2 560	2 560	-
199	Alkohol i tytoń	7 506	7 239	267	7 506	7 239	267	-	-	-
299	Odzież i obuwie	12 033	11 560	473	12 033	11 560	473	-	-	-
399	Mieszkanie	3 046	2 942	104	3 046	2 942	104	-	-	-
499	Opal, energia elektryczna	-	-	-	-	-	-	-	-	-
599	Higiena osobista	2 950	2 670	280	2 950	2 670	280	-	-	-
699	Kultura, oświata, spok, turystyka	277 334	258 241	19 093	195 041	182 928	12 113	82 293	75 313	6 980
799	Transport i łączność	118 647	105 620	13 027	107 810	94 841	12 969	10 837	10 779	58
899	Usługi i inne rozchod	14 695	14 510	185	14 695	14 510	185	-	-	-
999	Rozchody różne	58 206	54 827	3 379	58 206	54 827	3 379	-	-	-
NXX	O G Ó Ł E M	538 412	499 490	38 922	442 722	410 838	31 884	95 690	88 652	7 038
	W tym:									
613	Sprzęt sport. i turyst.	15 954	15 771	183	15 954	15 771	183	-	-	-
626	Wycieczki	23 260	23 190	70	23 260	23 190	70	-	-	-
626		65 393	58 603	6 790	57 893	51 103	6 790	7 500	7 500	-
627	Wozasy	119 444	107 854	11 590	72 592	67 982	4 610	46 852	39 872	6 980
628	Kolonie i obozy	40 539	40 539	-	12 598	12 598	-	27 941	27 941	-
629	Pozostałe usługi w za- kresie turystyki	2 677	2 601	76	2 677	2 601	76	-	-	-
701	koleją	46 659	41 863	4 796	43 263	38 525	4 738	3 396	3 338	58
702	PKS, samoltem, statkiem	36 424	28 374	8 050	28 983	20 933	8 050	7 441	7 441	-
703	Przejazdy środkami kmu- nikacji miejs- kiej	4 186	4 079	107	4 186	4 079	107	-	-	-

Tabela XIV

Struktura rodzinowa, VII grupa dochodowa

Symb.	Wyszczególnienie	Wydatki związane z ruchem turystycznym /w zł/								
		O g ó l e n			P i e n i ęż n e			N i e p i e n i ęż n e		
		Razem	Rodzin		Razem	Rodzin		Razem	Rodzin	
			prac.	emeryt.		prac.	emeryt.		prac.	emeryt.
099	Żywność	35 114	34 603	511	35 114	34 603	511	-	-	-
199	Alkohol i tytoń	4 605	4 605	-	4 605	4 605	-	-	-	-
299	Odzież i obuwie	19 862	18 259	1 603	19 862	18 259	1 603	-	-	-
399	Mieszkanie	1 342	1 249	93	1 342	1 249	93	-	-	-
499	Opał, energia elektryczna	-	-	-	-	-	-	-	-	-
599	Higiena osobista	1 942	1 845	97	1 917	1 820	97	25	25	-
699	Kultura, oświata, sport, turystyka	226 020	221 699	4 321	168 145	164 719	3 426	57 875	56 980	895
799	Transport i łączność	73 561	70 727	2 834	69 220	66 386	2 834	4 341	4 341	-
899	Usługi i inne rozchody	21 321	20 419	902	21 321	20 419	902	-	-	-
999	Rozchody różne	28 553	25 848	2 705	28 553	25 848	2 705	-	-	-
NXX	O G Ó L E N	412 320	399 252	13 066	350 079	337 908	12 171	62 241	61 346	895
	W tym:									
613	Sprzęt sport. i turyst.	8 096	8 096	-	8 096	8 096	-	-	-	-
626	kraj.	6 951	6 541	410	6 951	6 541	410	-	-	-
626	Wycieczki zagr.	70 998	70 998	-	67 998	67 998	-	3 000	3 000	-
627	Wczasy	107 772	102 292	3 480	69 219	66 634	2 585	36 553	35 658	895
628	Kolonie i obozy	23 754	23 754	-	5 432	5 432	-	18 322	18 322	-
629	Pozostałe usługi w zakresie turystyki	1 211	797	414	1 211	797	424	-	-	-
701	koleją	40 885	38 333	2 552	36 544	33 992	2 552	4 341	4 341	-
	PKS, samolotem, statkiem	10 618	10 563	55	10 618	10 563	55	-	-	-
703	Przejazdy środkami komunikacji miejskiej	1 454	1 282	172	1 454	1 282	172	-	-	-

Tabela XV

Struktura rodzinowa. VIII grupa dochodowa

Symb.	Wyszczególnienie	Wydatki związane z ruchem turystycznym /w zł/								
		O g ó ł e w			P i e n i ę z n e			N i e p i e n i ę z n e		
		Razem	Rodzina		Razem	Rodzina		Razem	Rodzina	
			prac.	emeryt.		prac.	emeryt.		prac.	emeryt.
099	Zywność	63 593	63 593	-	63 344	63 344	-	249	249	-
199	Alkohol i tytoń	14 128	14 128	-	14 068	14 068	-	60	60	-
299	Odzież i obuwie	26 072	26 072	-	26 002	26 002	-	70	70	-
399	Mieszkanie	5 231	5 231	-	5 231	5 231	-	-	-	-
499	Opał, energia elektryczna	-	-	-	-	-	-	-	-	-
599	Higiena osobista	5 939	5 939	-	5 884	5 884	-	55	55	-
699	Kultura, oświata, sport, turystyka	539 423	539 423	-	462 682	462 682	-	76 741	76 741	-
799	Transport i łączność	297 127	296 989	138	277 711	277 642	69	19 416	19 347	69
899	Usługi i inne rozchody	71 084	71 084	-	71 084	71 084	-	-	-	-
999	Rozchody różne	74 988	74 970	18	74 988	74 970	18	-	-	-
XXX	O G Ó Ł E W	1 097 585	1 097 429	156	1 000 994	1 000 907	87	96 591	96 522	69
	W tym:									
613	Sprzęt sport. i turyst.	34 205	34 205	-	33 805	33 805	-	400	400	-
626	kraj.	30 986	30 986	-	30 986	30 986	-	-	-	-
626	Wycieczki zagr.	213 202	213 202	-	212 102	212 102	-	1 100	1 100	-
627	Wczasy	226 760	226 760	-	155 324	155 324	-	71 436	71 436	-
628	Kolonie i obozy	9 110	9 110	-	5 365	5 365	-	3 745	3 745	-
629	Pozostałe usługi w zakresie turystyki	6 475	6 475	-	6 415	6 415	-	60	60	-
701	koleją	88 545	88 407	138	73 680	73 611	69	14 865	14 796	69
702	Przejazdy PKS, samolotem, statkiem	22 270	22 270	-	21 930	21 930	-	340	340	-
703	środkami komunikacji miejskiej	6 774	6 774	-	6 074	6 074	-	700	700	-

Liczba gospodarstw według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem

Procent wydat- ków związanych z ruchem tury- stycznym w wydatkach ogółem	OGÓ- ŁEM	RODZIN		G R U P A D O C H O D O W A																						
		prac.	emer.	I + II			III			IV			V			VI			VII			VIII				
				Razem	Rodzin		Razem	Rodzin		Razem	Rodzin		Razem	Rodzin		Razem	Rodzin		Razem	Rodzin		Razem	Rodzin			
					prac.	emer.		prac.	emer.		prac.	emer.		prac.	emer.		prac.	emer.		prac.	emer.		prac.	emer.	prac.	emer.
				L i c z b a g o s p o d a r s t w d o m o w y c h																						
0	48	25	23	6	2	4	11	6	5	11	3	8	14	9	5	3	2	1	2	2	-	1	1	-		
0,0 - 1	44	33	11	1	1	-	2	1	1	9	6	3	17	11	6	10	10	-	2	2	-	3	2	1		
1 - 1	31	24	7	-	-	-	2	-	2	4	2	2	7	5	2	9	8	1	5	5	-	4	4	-		
2 - 4	61	49	12	2	2	-	3	1	2	11	10	1	18	13	5	13	10	3	10	9	1	4	4	-		
4 - 6	53	46	7	-	-	-	-	-	-	9	7	2	17	13	4	10	10	-	7	6	1	10	10	-		
6 - 8	51	41	10	1	1	-	3	2	1	4	2	2	15	10	5	10	8	2	7	7	-	11	11	-		
8 - 12	79	66	13	1	1	-	3	-	3	1	-	1	24	19	5	22	19	3	7	6	1	21	21	-		
12 - 16	57	55	2	-	-	-	3	2	1	1	1	-	17	16	1	15	15	-	8	8	-	13	13	-		
16 - 22	22	19	3	-	-	-	-	-	-	1	1	-	7	5	2	1	1	-	2	1	1	11	11	-		
20 - 24	14	14	-	-	-	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-	2	2	-	1	1	-	8	8	-		
24 - 28	6	4	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1	2	2	-	2	2	-		
28 - 32	10	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	2	2	-	7	7	-		
32 - 36	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	1	1	-		
44,3	1	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
O g ó ł e m	479	387	92	11	7	4	28	13	15	53	33	20	138	102	36	98	86	12	55	51	4	96	95	1		

Tabela XVII

Gospodarstwa domowe "ogółem" według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem, oraz liczby osób w gospodarstwie

Procent wydatków związanych z ruchem turys- tycznym w wydat- kach ogółem	Gospodarstwa domowe pracownicze oraz emerytów i rencistów						w tym emerytów i rencistów							
	liczba osób													
	1	2	3	4	5	6	Razem	1	2	3	4	5	6	Razem
	L i c z b a g o s p o d a r s t w													
0	21	14	5	6	1	1	48	18	5	-	-	-	-	23
0,0 - 1	5	15	11	9	4	-	44	4	7	-	-	-	-	11
1 - 2	7	9	11	2	1	1	31	3	3	1	-	-	-	7
2 - 4	10	12	20	13	4	2	61	8	3	1	-	-	-	12.
4 - 6	10	12	15	9	7	-	53	5	2	-	-	-	-	7
6 - 8	11	13	17	7	3	-	51	6	2	1	1	-	-	10
8 - 12	13	21	28	10	6	1	79	7	4	2	-	-	-	13
12 - 16	5	13	15	19	5	-	57	1	1	-	-	-	-	2
16 - 20	7	3	7	5	-	-	22	2	1	-	-	-	-	3
20 - 24	3	4	4	3	-	-	14	-	-	-	1	-	-	-
24 - 28	1	2	2	-	-	-	6	-	2	-	-	-	-	2
28 - 32	2	4	3	1	-	-	10	-	-	-	-	-	-	-
32 - 36	1	-	-	1	-	-	2	1	-	-	-	-	-	1
44,3	-	1	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	1
Razem	96	124	138	85	31	5	479	55	31	5	1	-	-	92

Procent wydatków związanych z ru- chem turystycz- nym w wydatkach ogółem	Gospodarstwa domowe pracownicze oraz emerytów i rencistów	w tym emerytów i rencistów													
		liczba osób													
		1	2	3	4	5	6	Razem	1	2	3	4	5	6	Razem
		L i c z b a g o s p o d a r s t w													
0	2	2	1	-	-	-	1	6	2	2	-	-	-	-	4
0,0 - 1	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
1 - 2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2 - 4	-	-	-	-	-	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-
4 - 6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6 - 8	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
8 - 12	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
12 - 16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
16 - 20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
20 - 24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
24 - 28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
28 - 32	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
32 - 36	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
razem	2	2	-	4	-	3	11	2	2	-	-	-	-	-	4

Tabela XIX

Gospodarstwa domowe /III grupa dochodowa/ według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków, związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem, oraz liczby osób w gospodarstwie

Procent wydatków związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem	Gospodarstwa domowe pracownice oraz emerytów i rencistów						w tym emerytów i rencistów					
	liczba . osób											
	1	2	3	4	5	6 Razem	1	2	3	4	5	6 Razem
0 0,0 - 1 1 - 2 2 - 4 4 - 6 6 - 8 8 - 12 12 - 16 16 - 20 20 - 24 24 - 28 28 - 32 32 - 36	5	1	1	1	1	11	5	-	-	-	-	5
	1	-	1	-	-	2	1	-	-	-	-	1
	1	1	-	-	-	2	1	1	-	-	-	2
	1	-	2	-	-	3	1	-	1	-	-	2
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	-	-	-	2	1	3	-	-	-	1	-	-
	-	3	-	-	-	3	-	3	-	-	-	1
	1	-	1	-	-	3	1	-	-	-	-	3
	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Razem	9	5	5	7	2	28	9	4	1	1	-	15

Gospodarstwa domowe /IV grupa dochodowa/ według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków, związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem, oraz liczby osób w gospodarstwie

Procent wydatków związanych z ru- chem turystycz- nym w wydatkach ogółem	Gospodarstwa domowe pracownicze oraz emerytów i rencistów						w tym emerytów i rencistów							
	l i c z b a o s ó b													
	1	2	3	4	5	6	Razem	1	2	3	4	5	6	Razem
	L i c z b a g o s p o d a r s t w o													
0	8	2	1	-	-	-	11	8	-	-	-	-	-	8
0,0 - 1	-	4	-	3	2	-	9	-	3	-	-	-	-	3
1 - 2	-	2	-	-	1	-	4	-	2	-	-	-	-	2
2 - 4	-	3	3	4	1	-	11	-	1	-	-	-	-	1
4 - 6	1	2	1	2	3	-	9	-	1	-	-	-	-	2
6 - 8	-	2	1	1	-	-	4	-	2	-	-	-	-	2
8 - 12	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
12 - 16	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
16 - 20	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
20 - 24	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
24 - 28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
28 - 32	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
32 - 36	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
44,3	-	1	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	1
R a z e m	10	16	7	12	7	1	53	10	10	-	-	-	-	20

Tabela XXI

Gospodarstwa domowe /V grupa dochodowa/ według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków, związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem, oraz liczby osób w gospodarstwie

Procent wydatków związanych z ru- chem turystycz- nym w wydatkach ogółem	Gospodarstwa domowe pracownice oraz emerytów i rencistów						w tym emerytów i rencistów							
	liczba						osób							
	1	2	3	4	5	6	Razem	1	2	3	4	5	6	Razem
	L i c z b a g o s p o d a r s t w													
0	3	7	3	1	-	-	14	2	3	-	-	-	-	5
0,01-	2	6	3	4	2	-	17	2	4	-	-	-	-	6
1 -	1	1	3	2	-	-	7	1	-	1	-	-	-	2
2 -	3	3	6	4	2	-	18	3	2	-	-	-	-	5
4 -	3	3	5	5	1	-	17	3	1	-	-	-	-	4
6 -	4	3	6	1	1	-	15	4	-	1	-	-	-	5
8 -	3	4	9	4	4	-	24	3	-	2	-	-	-	5
12 -	-	4	3	6	4	-	17	-	1	-	-	-	-	1
16 -	1	2	2	2	-	-	7	1	1	-	-	-	-	2
20 -	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
24 -	-	1	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	1
28 -	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
32 -	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
36	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Razem	20	34	41	29	14	-	138	19	13	4	-	-	-	36

Gospodarstwa domowe /VIII grupa dochodowa/ według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków, związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem, oraz liczby osób w gospodarstwie

Procent wydatków związanych z ru- chem turystycz- nym w wydatkach ogółem	Gospodarstwa domowe pracownice oraz emerytów i rencistów						w tym emerytów i rencistów							
	l i c z b a o s ó b													
	1	2	3	4	5	6	Razem	1	2	3	4	5	6	Razem
	L i c z b a g o s p o d a r s t w													
0	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
0,0 - 1	1	2	-	-	-	-	3	1	-	-	-	-	-	1
1 - 2	4	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-
2 - 4	2	2	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-
4 - 6	4	2	3	-	1	-	10	-	-	-	-	-	-	-
6 - 8	4	4	3	-	-	-	11	-	-	-	-	-	-	-
8 - 12	4	8	8	-	1	-	21	-	-	-	-	-	-	-
12 - 16	4	4	4	1	-	-	13	-	-	-	-	-	-	-
16 - 20	5	1	3	2	-	-	11	-	-	-	-	-	-	-
20 - 24	3	4	1	-	-	-	8	-	-	-	-	-	-	-
24 - 28	1	-	1	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
28 - 32	1	3	3	-	-	-	7	-	-	-	-	-	-	-
32 - 36	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
R a z e m	34	30	26	4	2	-	96	1	-	-	-	-	-	1

**Gospodarstwa domowe pracownicze /ogółem/
według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków,
związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem,
oraz grupy społeczno-zawodowej**

Procent wydatków związanych z ru- chem turystycznym w wydatkach ogółem	Gospodarstwo domowe pracownicze:						
	Grupa społeczno-zawodowa						Razem
	1	2	3	4	5	6	
	L i c z b a g o s p o d a r s t w						
0	9	11	1	-	4	-	25
0,0 - 1	8	13	5	3	4	-	33
1 - 2	10	7	1	1	4	1	24
2 - 4	6	14	5	2	22	-	49
4 - 6	10	9	4	4	19	-	46
6 - 8	6	8	3	6	18	-	41
8 - 12	9	6	9	8	33	1	66
12 - 16	12	4	10	8	21	-	55
16 - 20	-	1	2	5	11	-	19
20 - 24	1	2	-	1	10	-	14
24 - 28	-	1	2	-	1	-	4
28 - 32	1	1	4	1	3	-	10
32 - 36	-	-	-	-	1	-	1
R a z e m	72	77	46	39	151	2	387

Uwaga: Symbol grupy społecznej głowy gospodarstwa domowego:

- 1 - robotnik /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 2 - prac.fizyczn. /dla osób zatrudnionych w pozostałych działach gosp./
- 3 - prac.inż.-techn. /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 4 - prac. adm.-biur. /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 5 - prac. umysł. /dla osób zatrudnionych w pozostałych działach/
- 6 - chałupnicy.

Tabela XXVI

Gospodarstwa domowe pracownicze /I + II grupa dochod./
według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków,
związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem,
oraz grupy społeczno-zawodowej

Procent wydatków związanych z ru- chem turystycznym w wydatkach ogółem	Gospodarstwa domowe pracownicze:						
	Grupa społeczno-zawodowa						Razem
	1	2	3	4	5	6	
	L i c z b a g o s p o d a r s t w						
0	2	-	-	-	-	-	2
0,0 - 1	1	-	-	-	-	-	1
1 - 2	-	-	-	-	-	-	-
2 - 4	-	1	-	-	1	-	2
4 - 6	-	-	-	-	-	-	-
6 - 8	1	-	-	-	-	-	1
8 - 12	-	-	-	-	1	-	1
12 - 16	-	-	-	-	-	-	-
16 - 20	-	-	-	-	-	-	-
20 - 24	-	-	-	-	-	-	-
24 - 28	-	-	-	-	-	-	-
28 - 32	-	-	-	-	-	-	-
32 - 36	-	-	-	-	-	-	-
R a z e m	4	1	-	-	2	-	7

Uwaga: Symbol grupy społecznej głowy gospodarstwa domowego:

- 1 - robotnik /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 2 - prac.fizyczn. /dla osób zatrudnionych w pozostałych działach gosp. nar./
- 3 - prac.inż.-techn. /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 4 - prac. adm.-biur. /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 5 - prac. umysł. /dla osób zatrudnionych w pozostałych działach/
- 6 - ochalupnicy.

Gospodarstwa domowe pracownicze /III grupa dochodowa/
według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków,
związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem,
oraz grupy społeczno-zawodowej

Procent wydatków związanych z ru- chem turystycznym w wydatkach ogółem	Gospodarstwa domowe pracownicze:						
	Grupa społeczno-zawodowa						
	1	2	3	4	5	6	Razem
	L i c z b a g o s p e d a r s t w						
0	3	1	1	-	1	-	6
0,0 - 1	-	1	-	-	-	-	1
1 - 2	-	-	-	-	-	-	-
2 - 4	-	-	-	-	1	-	1
4 - 6	-	-	-	-	-	-	-
6 - 8	-	1	-	-	1	-	2
8 - 12	-	-	-	-	-	-	-
12 - 16	1	1	-	-	-	-	2
16 - 20	-	-	-	-	-	-	-
20 - 24	-	-	-	1	-	-	1
24 - 28	-	-	-	-	-	-	-
28 - 32	-	-	-	-	-	-	-
32 - 36	-	-	-	-	-	-	-
R a z e m	4	4	1	1	3	-	13

Legenda: Symbol grupy społecznej głowy gospodarstwa domowego:

- 1 - robotnik /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 2 - prac.fizyczn. /dla osób zatrudnionych w pozostałych działach gosp. nar./
- 3 - prac.inż.-techn. /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 4 - prac. adm.-biur. /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 5 - prac. umysł. /dla osób zatrudnionych w pozostałych działach/
- 6 - chałupnicy.

Tabela XXVI

Gospodarstwa domowe pracownicze /I + II grupa dochod./
według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków,
związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem,
oraz grupy społeczno-zawodowej

Procent wydatków związanych z ru- chem turystycznym w wydatkach ogółem	Gospodarstwa domowe pracownicze:						
	Grupa społeczno-zawodowa						
	1	2	3	4	5	6	Razem
	L i c z b a g o s p o d a r s t w						
0	2	-	-	-	-	-	2
0,0 - 1	1	-	-	-	-	-	1
1 - 2	-	-	-	-	-	-	-
2 - 4	-	1	-	-	1	-	2
4 - 6	-	-	-	-	-	-	-
6 - 8	1	-	-	-	-	-	1
8 - 12	-	-	-	-	1	-	1
12 - 16	-	-	-	-	-	-	-
16 - 20	-	-	-	-	-	-	-
20 - 24	-	-	-	-	-	-	-
24 - 28	-	-	-	-	-	-	-
28 - 32	-	-	-	-	-	-	-
32 - 36	-	-	-	-	-	-	-
R a z e m	4	1	-	-	2	-	7

Uwaga: Symbol grupy społecznej głowy gospodarstwa domowego:

- 1 - robotnik /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 2 - prac.fizyczn. /dla osób zatrudnionych w pozostałych działach gosp. nar./
- 3 - prac.inż.-techn. /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 4 - prac. adm.-biur. /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 5 - prac. umysł. /dla osób zatrudnionych w pozostałych działach/
- 6 - chłupnicy.

Gospodarstwa domowe pracownicze /III grupa dochodowa/
według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków,
związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem,
oraz grupy społeczno-zawodowej

Procent wydatków związanych z ru- chem turystycznym w wydatkach ogółem	Gospodarstwa domowe pracownicze:						
	Grupa społeczno-zawodowa						
	1	2	3	4	5	6	Razem
	L i c z b a g o s p e d a r s t w						
0	3	1	1	-	1	-	6
0,0 - 1	-	1	-	-	-	-	1
1 - 2	-	-	-	-	-	-	-
2 - 4	-	-	-	-	1	-	1
4 - 6	-	-	-	-	-	-	-
6 - 8	-	1	-	-	1	-	2
8 - 12	-	-	-	-	-	-	-
12 - 16	1	1	-	-	-	-	2
16 - 20	-	-	-	-	-	-	-
20 - 24	-	-	-	1	-	-	1
24 - 28	-	-	-	-	-	-	-
28 - 32	-	-	-	-	-	-	-
32 - 36	-	-	-	-	-	-	-
R a z e m	4	4	1	1	3	-	13

Legenda: Symbol grupy społecznej głowy gospodarstwa domowego:

- 1 - robotnik /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 2 - prac.fizyczn. /dla osób zatrudnionych w pozostałych działach gosp. nar./
- 3 - prac.inż.-techn. /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 4 - prac. adm.-biur. /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 5 - prac. umysł. /dla osób zatrudnionych w pozostałych działach/
- 6 - chałupnicy.

Tabela XXVIII

Gospodarstwa domowe pracownicze /IV grupa dochodowa/
według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków,
związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem,
oraz grupy społeczno-zawodowej

Procent wydatków związanych z ru- chem turystycznym w wydatkach ogółem	Gospodarstwa domowe pracownicze:						
	Grupa społeczno-zawodowa						
	1	2	3	4	5	6	Razem
	L i c z b a g o s p o d a r s t w						
0	1	2	-	-	-	-	3
0,0 - 1	1	2	-	2	1	-	6
1 - 2	2	-	-	-	-	-	2
2 - 4	3	1	1	-	5	-	10
4 - 6	3	3	-	-	1	-	7
6 - 8	-	1	1	-	-	-	2
8 - 12	-	-	-	-	-	-	-
12 - 16	-	-	1	-	-	-	1
16 - 20	-	-	-	-	1	-	1
20 - 24	-	1	-	-	-	-	1
24 - 28	-	-	-	-	-	-	-
28 - 32	-	-	-	-	-	-	-
32 - 36	-	-	-	-	-	-	-
R a z e m	10	10	3	2	8	-	33

Uwaga: Symbol grupy społecznej głowy gospodarstwa domowego:

- 1 - robotnik /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 2 - prac.fizyczn. /dla osób zatrudnionych w pozostałych działach gosp. nar./
- 3 - prac.inż.-techn. /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 4 - prac. adm.-biur. /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 5 - prac. umysł. /dla osób zatrudnionych w pozostałych działach/
- 6 - chałupnicy.

Gospodarstwa domowe pracownicze /V grupa dochodowa/
według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków,
związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem,
oraz grupy społeczno-zawodowej

Procent wydatków związanych z ru- chem turystycznym w wydatkach ogółem	Gospodarstwa domowe pracownicze:						
	Grupa społeczno-zawodowa						
	1	2	3	4	5	6	Razem
	L i c z b a g o s p o d a r s t w						
0	2	6	-	-	1	-	9
0,0 - 1	4	3	2	1	1	-	11
1 - 2	3	2	-	-	-	-	5
2 - 4	2	6	1	1	3	-	11
4 - 6	3	3	1	-	6	-	13
6 - 8	3	3	-	-	4	-	10
8 - 12	2	2	1	3	10	1	19
12 - 16	3	1	4	3	5	-	16
16 - 20	-	1	-	1	3	-	5
20 - 24	-	-	-	-	1	-	1
24 - 28	-	-	-	-	-	-	-
28 - 32	-	-	-	-	-	-	-
32 - 36	-	-	-	-	-	-	-
R a z e m	22	27	9	9	34	1	102

Uwaga: Symbol grupy społecznej głowy gospodarstwa domowego:

- 1 - robotnik /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 2 - prac.fizyczn. /dla osób zatrudnionych w pozostałych działach gosp. nar./
- 3 - prac.inż.-techn. /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 4 - prac. adm.-biur. /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 5 - prac. umysł. /dla osób zatrudnionych w pozostałych działach/
- 6 - chałupnicy.

Tabela XXX

Gospodarstwa domowe pracownicze /VI grupa dochodowa/..
według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków,
związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem,
oraz grupy społeczno-zawodowej

Procent wydatków związanych z ru- chem turystycznym w wydatkach ogółem	Gospodarstwa domowe pracownicze:						
	Grupa społeczno-zawodowa						Razem
	1	2	3	4	5	6	
	L i c z b a g o s p o d a r s t w						
0	-	2	-	-	-	-	2
0,0 - 1	2	4	3	-	1	-	10
1 - 2	4	3	-	-	-	1	8
2 - 4	-	3	2	-	5	-	10
4 - 6	3	2	1	-	4	-	10
6 - 8	2	2	1	-	3	-	8
8 - 12	3	3	3	2	8	-	19
12 - 16	5	1	2	1	6	-	15
16 - 20	-	-	-	-	1	-	1
20 - 24	1	-	-	-	1	-	2
24 - 28	-	-	-	-	-	-	-
28 - 32	-	1	-	-	-	-	1
32 - 36	-	-	-	-	-	-	-
R a z e m	20	21	12	3	29	1	86

Uwaga: Symbol grupy społecznej głowy gospodarstwa domowego:

- 1 - robotnik /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 2 - prac.fizyczn. /dla osób zatrudnionych w pozostałych działach gosp. nar./
- 3 - prac.inż.-techn. /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 4 - prac. adm.-biur. /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 5 - prac. umysł. /dla osób zatrudnionych w pozostałych działach/
- 6 - chłupnicy.

Tabela XXXI

Gospodarstwa domowe pracownicze /VII grupa dochodowa/
według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków,
związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem,
oraz grupy społeczno-zawodowej

Procent wydatków związanych z ru- chem turystycznym w wydatkach ogółem	Gospodarstwa domowe pracownicze:						
	Grupa społeczno-zawodowa						Razem
	1	2	3	4	5	6	
	L i c z b a g o s p o d a r s t w						
0	1	-	-	-	1	-	2
0,0 - 1	-	2	-	-	-	-	2
1 - 2	1	2	1	-	1	-	5
2 - 4	1	2	1	1	4	-	9
4 - 6	-	-	-	3	3	-	6
6 - 8	-	1	-	3	3	-	7
8 - 12	1	-	-	1	4	-	6
12 - 16	2	1	1	1	3	-	8
16 - 20	-	-	-	-	1	-	1
20 - 24	-	-	-	-	1	-	1
24 - 28	-	1	1	-	-	-	2
28 - 32	1	-	-	-	1	-	2
32 - 36	-	-	-	-	-	-	-
R a z e m	7	9	4	9	22	-	51

Uwaga: Symbol grupy społecznej głowy gospodarstwa domowego:

- 1 - robotnik /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 2 - prac.fizyczn. /dla osób zatrudnionych w pozostałych działach gosp. nar./
- 3 - prac.inż.-techn. /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 4 - prac. adm.-biur. /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 5 - prac. umysł. /dla osób zatrudnionych w pozostałych działach/
- 6 - chałupnicy.

Tabela XXII

Gospodarstwa domowe pracownicze /VIII grupa dochodowa/
według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków,
związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem,
oraz grupy społeczno-zawodowej

Procent wydatków związanych z ru- chem turystycznym w wydatkach ogółem	Gospodarstwa domowe pracownicze:						
	Grupa społeczno-zawodowa						
	1	2	3	4	5	6	Razem
	L i c z b a g o s p o d a r s t w						
0	-	-	-	-	1	-	1
0,0 - 1	-	1	-	-	1	-	2
1 - 2	-	-	-	1	3	-	4
2 - 4	-	1	-	-	3	-	4
4 - 6	1	1	2	1	5	-	10
6 - 8	-	-	1	3	7	-	11
8 - 12	3	1	5	2	10	-	21
12 - 16	1	-	2	3	7	-	13
16 - 20	-	-	2	4	5	-	11
20 - 24	-	1	-	-	7	-	8
24 - 28	-	-	1	-	1	-	2
28 - 32	-	-	4	1	2	-	7
32 - 36	-	-	-	-	1	-	1
R a z e m	5	5	17	15	53	-	95

Uwaga: Symbol grupy społecznej głowy gospodarstwa domowego:

- 1 - robotnik /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 2 - prac.fizyczn. /dla osób zatrudnionych w pozostałych działach gosp. nar./
- 3 - prac.inż.-techn. /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 4 - prac. adm.-biur. /dla osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie/
- 5 - prac. umysł. /dla osób zatrudnionych w pozostałych działach/
- 6 - chałupnicy.

Tabela XXIII

Udział /w %/ wydatków w źródłach nie uspołecznionych w ogólnej kwocie indywidualnych i społecznych wydatków związanych z ruchem turystycznym według grup dochodowych

G O S P O D A R S T W A							
Grupa dochodowa	pracownicze			emerytów i rencistów			
	wydatki związane z ruchem turystycznym w zł						
	Razem	w źródłach nie uspołecznionych	% 3 : 2	Razem	w źródłach nie uspołecznionych	% 6 : 5	
1	2	3	4	5	6	7	
I + II	17 900	-	-	-	-	-	-
III	42 474	13 500	31,8	19 025	3 600	18,9	
IV	86 619	27 235	31,4	26 652	8 490	31,9	
V	491 994	86 017	17,5	81 178	29 788	36,7	
VI	499 490	64 253	12,9	38 922	3 338	8,6	
VII	399 254	58 795	14,7	13 066	-	-	
VIII	1 097 429	86 526	7,9	156	-	-	
W całej próbie	2 635 160	336 326	12,8	178 999	45 216	25,3	

Udział /w %/ wydatków w źródłach nie uspołecznionych w ogólnej kwocie indywidualnych i społecznych wydatków związanych z ruchem turystycznym
- według odsetka tej kwoty w wydatkach ogółem

G O S P O D A R S T W A						
Grupa dochodowa	pracownicze			emerytów i rencistów		
	wydatki związane z ruchem turystycznym					
	Razem w zł	w źródłach nie uspołecznionych w zł	% 3 : 2	Razem w zł	w źródłach nie uspołecznionych w zł	% 6 : 5
1	2	3	4	5	6	7
0,0 - 1	12 221	-	-	1 878	-	-
1 - 2	23 551	3 620	15,4	3 791	308	8,1
2 - 4	103 649	14 808	14,3	9 274	1 400	15,1
4 - 6	181 215	14 688	8,1	11 955	3 290	27,5
6 - 8	213 908	31 119	14,5	25 591	6 998	27,3
8 - 12	518 129	73 787	14,2	44 707	14 690	32,9
12 - 16	616 150	88 534	14,4	11 035	5 840	52,9
16 - 20	272 649	40 826	15,0	22 125	4 700	21,2
20 - 24	227 300	58 464	25,8	-	-	-
24 - 28	94 712	2 290	2,4	24 932	-	-
28 - 32	323 247	8 190	2,5	-	-	-
32 - 36	48 429	-	-	8 857	-	-
44,3	-	-	-	14 854	7 990	53,8
w całej próbie	2 635 160	336 326	12,8	178 999	45 216	25,3

Tabela XXV

Gospodarstwa domowe pracownice według grup dochodowych oraz wysokości
wydatków związanych z ruchem turystycznym

Grupa dochodowa	Indywidualne i społeczne wydatki związane z ruchem turystycznym /w tys. zł rocznie w gospodarstwie domowym/														Razem
	0	do 0,5	0,5-1	1-2	2-4	4-6	6-8	8-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60	60-70	
	L i c z b a g o s p o d a r s t w														
I+II	2	1	-	2	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	7
III	6	1	-	1	1	1	-	-	1	-	-	-	-	-	13
IV	3	4	4	9	8	1	1	2	1	-	-	-	-	-	33
V	9	7	9	5	26	11	10	12	13	-	-	-	-	-	102
VI	2	8	6	11	14	11	12	6	15	1	-	-	-	-	86
VII	2	1	4	4	8	12	1	3	13	1	1	-	-	-	51
VIII	1	3	3	6	9	13	9	10	26	10	3	1	-	1	95
Razem	25	25	26	38	67	50	34	33	70	12	4	2	-	1	387

Gospodarswa domowe emerytów i rencistów według grup dochodowych
oraz wysokości wydatków związanych z ruchem turystycznym

Grupa dochodowa	Indywidualne i społeczne wydatki związane z ruchem turystycznym /w tys. zł rocznie w gospodarstwie domowym/										Razem
	0	do 0,5	0,5-1	1-2	2-4	4-6	6-8	8-10	10-20		
	L i c z b a g o s p o d a r s t w										
I + II	4	-	-	-	-	-	-	-	-	4	
III	5	4	-	2	3	1	-	-	-	15	
IV	8	3	3	3	2	-	-	-	1	20	
V	5	9	1	8	6	3	2	1	1	36	
VI	1	1	3	2	2	1	-	1	1	12	
VII	-	-	1	1	1	-	-	1	-	4	
VIII	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	
Razem	23	18	8	16	14	5	2	3	3	92	

Tabela XXVII
Gospodarstwa domowe pracownice według procentu i wysokości wydatków
związanych z ruchem turystycznym

Grupa dochodowa	Indywidualne i społeczne wydatki związane z ruchem turystycznym /w tys. zł rocznie w gospodarstwie domowym/														Razem
	0	do 0,5	0,5-1	1-2	2-4	4-6	6-8	8-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60	60-70	
	L i o z b a g o s p o d a r s t w														
0	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25
0,01 - 1	-	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	33
1 - 2	-	1	9	7	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24
2 - 4	-	-	15	25	20	2	-	-	-	-	-	-	-	-	49
4 - 6	-	-	-	5	25	12	1	2	1	-	-	-	-	-	46
6 - 8	-	-	-	1	12	19	6	2	-	1	-	-	-	-	41
8 - 12	-	-	-	-	7	14	14	17	14	-	-	-	-	-	66
12 - 16	-	-	-	-	2	3	10	7	32	1	-	-	-	-	55
16 - 20	-	-	-	-	-	-	3	4	9	3	-	-	-	-	19
20 - 24	-	-	-	-	-	-	-	1	11	2	-	-	-	-	14
24 - 28	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	-	-	-	4
28 - 32	-	-	-	-	-	-	-	-	1	5	2	1	-	1	10
32 - 36	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Razem	25	25	26	38	67	50	34	33	70	12	4	2	-	1	387

Gospodarstwa domowe emerytów i rencistów według procentu i wysokości
wydatków związanych z ruchem turystycznym

Grupa dochodowa	Indywidualne i społeczne wydatki związane z ruchem turystycznym /w tys. zł rocznie w gospodarstwie domowym/										Razem
	0	do 0,5	0,5-1	1-2	2-4	4-6	6-8	8-10	10-20		
	L i o z b a g o s p o d a r s t w										
0	23	-	-	-	-	-	-	-	-	23	
0,0 - 1	-	11	-	-	-	-	-	-	-	11	
1 - 2	-	4	2	1	-	-	-	-	-	7	
2 - 4	-	3	6	3	-	-	-	-	-	12	
4 - 6	-	-	-	5	2	-	-	-	-	7	
6 - 8	-	-	-	5	3	2	-	-	-	10	
8 - 12	-	-	-	1	9	2	1	-	-	13	
12 - 16	-	-	-	1	-	-	-	1	-	2	
16 - 20	-	-	-	-	-	1	1	1	-	3	
20 - 24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
24 - 28	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	
28 - 32	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
32 - 36	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	
44,3	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	
R a z e m	23	18	8	16	14	5	2	3	3	92	

SPIS TABEL W ANEKSIE

- I. Dane ogólne; I i II grupa dochodowa /12 000 zł i mniej dochodów na jedną osobę rocznie/
- II. Dane ogólne; III grupa dochodowa /12 001 - 15 000 zł dochodów na 1 osobę rocznie/
- III. Dane ogólne; IV grupa dochodowa /15 001 - 18 000 zł dochodów na 1 osobę rocznie/
- IV. Dane ogólne; V grupa dochodowa /18 001 - 24 000 zł dochodów na 1 osobę rocznie/
- V. Dane ogólne; VI grupa dochodowa /24 001 - 30 000 zł dochodów na 1 osobę rocznie/
- VI. Dane ogólne; VII grupa dochodowa /30 001 - 36 000 zł dochodów na 1 osobę rocznie/
- VII. Dane ogólne; VIII grupa dochodowa /36 001 zł i więcej dochodów na 1 osobę rocznie/
- VIII. Struktura rodzajowa. Ogółem m.st. Warszawa 1974 r.
- IX. Struktura rodzajowa. I i II grupa dochodowa
- X. Struktura rodzajowa. III grupa dochodowa
- XI. Struktura rodzajowa. IV grupa dochodowa
- XII. Struktura rodzajowa. V grupa dochodowa
- XIII. Struktura rodzajowa. VI grupa dochodowa
- XIV. Struktura rodzajowa. VII grupa dochodowa
- XV. Struktura rodzajowa. VIII grupa dochodowa
- XVI. Liczba gospodarstw według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem
- XVII. Gospodarstwa domowe "ogółem" według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem oraz liczby osób w gospodarstwie

- XVIII. Gospodarstwa domowe /I + II/ grupa dochodowa/ według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem oraz liczby osób w gospodarstwie
- XIX. Gospodarstwa domowe /III grupa dochodowa/ według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem oraz liczby osób w gospodarstwie
- XX. Gospodarstwa domowe /IV grupa dochodowa/ według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem oraz liczba osób w gospodarstwie
- XXI. Gospodarstwa domowe /V/ grupa dochodowa/ według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem oraz liczby osób w gospodarstwie
- XXII. Gospodarstwa domowe /VI grupa dochodowa/ według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem oraz liczby osób w gospodarstwie
- XXIII. Gospodarstwa domowe /VII grupa dochodowa/ według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem oraz liczby osób w gospodarstwie
- XXIV. Gospodarstwa domowe /VIII grupa dochodowa/ według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem oraz liczby osób w gospodarstwie
- XXV. Gospodarstwa domowe pracownicze /ogółem/ według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem oraz grupy społeczno-zawodowej
- XXVI. Gospodarstwa domowe pracownicze /I + II grupa dochodowa według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem oraz grupy społeczno-zawodowej/

- XIVII. Gospodarstwa domowe pracownicze /III grupa dochodowa/
według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków
związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem
oraz grupy społeczno-zawodowej
- XXVIII. Gospodarstwa domowe pracownicze /IV grupa dochodowa/
według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków
związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem
oraz grupy społeczno-zawodowej
- XXIX. Gospodarstwa domowe pracownicze /V grupa dochodowa/
według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków
związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem
oraz grupy społeczno-zawodowej
- XXX. Gospodarstwa domowe pracownicze /VI grupa dochodowa/
według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków
związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem
oraz grupy społeczno-zawodowej
- XXXI. Gospodarstwa domowe pracownicze /VII grupa dochodowa/
według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków
związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem
oraz grupy społeczno-zawodowej
- XXXII. Gospodarstwa domowe pracownicze /VIII grupa dochodowa/
według odsetka indywidualnych i społecznych wydatków
związanych z ruchem turystycznym w wydatkach ogółem
oraz grupy społeczno-zawodowej
- XXXIII. Udział /w %/ wydatków w źródłach nie uspołecznionych
w ogólnej kwocie indywidualnych i społecznych wydatków
związanych z ruchem turystycznym - według grup dochodowych
- XXXIV. Udział /w %/ wydatków w źródłach nie uspołecznionych
w ogólnej kwocie indywidualnych i społecznych wydatków
związanych z ruchem turystycznym - według odsetka tej
kwoty w wydatkach ogółem
- XXXV. Gospodarstwa domowe pracownicze według grup dochodowych oraz wysokości wydatków związanych z ruchem turystycznym

- XXXVI. Gospodarstwa domowe emerytów i rencistów według grup dochodowych oraz wysokości wydatków związanych z ruchem turystycznym
- XXXVII. Gospodarstwa domowe pracownicze według procentu i wysokości wydatków związanych z ruchem turystycznym
- XXXVIII. Gospodarstwa domowe emerytów i rencistów według procentu i wysokości wydatków związanych z ruchem turystycznym.

4092